

**SRPSKO UDRUŽENJE ZA KRIVIČNOPRAVNU
TEORIJU I PRAKSU**

**INSTITUT ZA KRIMINOLOŠKA I SOCIOLOŠKA
ISTRAŽIVANJA**

REV IJA

ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO

BEOGRAD, 2013.

Savet časopisa

Prof. dr Božidar BANOVIĆ- Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Dr Marina BLAGOJEVIĆ- Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Prof. dr Đorđe IGNJATOVIĆ- Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Mr Miroslav IVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Branislava KNEŽIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Leposava KRON - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Prof. dr Ljubinko MITROVIĆ- Panevropski Univerzitet „APEIRON“ u Banja Luci, Prof. dr Ivana SIMOVIĆ-HIBER - Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Dr Momčilo TALIJAN - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Prof. dr Vid JAKULIN - Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani, Janko LAZAREVIĆ - sudija Vrhovnog kasacionog suda Srbije, Akademik Igor Leonidovič TRUNOV - Ruska akademija nauka u Moskvi, Milomir GOVEDARICA, Dr Zlatko NIKOLIĆ, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Mr Dušan DAVIDOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu.

Redakcija časopisa

Prof. dr Claus ROXIN - Pravni fakultet Univerziteta u Minhen, Prof. dr Stanko BEJATOVIĆ- Pravni fakultet u Kragujevcu, Prof. dr Miodrag SIMOVIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Banja Luci, Prof. dr Vojislav ĐURĐIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Dr Danilo NIKOLIĆ- Ministarstvo pravde Republike Srbije, Prof. dr Drago RADULOVIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Podgorici, Dr Jovan ĆIRIĆ - direktor Instituta za uporedno pravo u Beogradu, Dr Ivana STEVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Zoran STEVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Sanja ĆOPIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Vladan JOLDŽIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Olivera PAVIĆEVIĆ- Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, Dr Jelena ŽELESKOV-ĐORIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Glavni i odgovorni urednik časopisa

Prof. dr Zoran STOJANOVIĆ, Pravni fakultet u Beogradu

Urednik časopisa

Dr Zoran STEVANOVIĆ - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Sekretar redakcije časopisa

Dr Ana BATRIĆEVIĆ – Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

ISSN 1820-2969

Časopis izdaje: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

---

Časopis izlazi tri puta godišnje. Radove i ostalu poštu u vezi sa časopisom slati na adresu:
REVIJA ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO,
Beograd, Ulica Kraljice Natalije br. 45. E-mail: sukp@sezampro.rs
Rukopisi se ne vraćaju

U troškovima izdanja časopisa učestvovalo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog
razvoja Republike Srbije, Ministarstvo pravde i državne uprave Republike Srbije
i Prvosudna akademija u Beogradu

Štampa i priprema: „KULTURA PRINT“ Beograd.
Tiraž: 500 primeraka

Editorial council

Professor Božidar BANOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Kragujevac, Marina BLAGOJEVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Đorđe IGNJATOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Belgrade, Miroslav IVANOVIĆ, MA – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Branislava KNEŽIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Leposava KRON PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Ljubinko MITROVIĆ, PhD – Pan – European University „APEIRON“, Banja Luka, Ivana SIMOVIĆ-HIBER, PhD – Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Momčilo TALIJAN - Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Professor Vid JAKULIN, PhD – Faculty of Law, University of Ljubljana, Janko LAZAREVIĆ - Judge of the Supreme Court of the Republic of Serbia, Academic Igor LEONIDOVIĆ Trunov – Russian Academy of Sciences, Moscow, Milimir GOVEDARICA, Zlatko NIKOLIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Dušan DAVIDOVIĆ MA – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade.

Editorial board

Claus ROXIN Professor Claus ROXIN, PhD – Faculty of Law, University of Munich, Professor Stanko BEJATOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Kragujevac, Prof. dr Miodrag SIMOVIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Banja Luci, Prof. dr Vojislav ĐURĐIĆ - Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Dr Danilo NIKOLIĆ - Ministry of Justice and Public Administration of the Republic of Serbia, Professor Drago RADULOVIĆ, PhD – Faculty of Law, University of Podgorica, Jovan ĆIRIĆ, PhD – Institute of Comparative Law, Belgrade, Ivana STEVANOVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Zoran STEVANOVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Sanja ČOPIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Vladan JOLDŽIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Olivera PAVIĆEVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, Jelena ŽELESKOV-ĐORIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade

Editor in chief

Zoran STEVANOVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade

Editor

Zoran STEVANOVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade,

Secretary of the redaction

Ana BARIĆEVIĆ, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade

ISSN 1820-2969

The Review is issued by: Serbian Association for Theory and Practice of Criminal Law
and Institute of Criminological and Sociological Research in Belgrade.

The Review is published three times a year.
Send scientific articles and other papers relevant for the Review to the following address:
REVIEW OF CRIMINOLOGY AND CRIMINAL LAW,
Belgrade, No. 45, Kraljice Natalije Street, or via E-mail: sukp@sezampro.rs
Manuscripts are not returned.

The Ministry of Education, Science and Technological Development The Ministry of
Justice and Public Administration and Judicial Academy in Belgrade participated in the
coverage of this Review's publishing costs.

Printed and arranged by: "KULTURA PRINT", Belgrade
Number of prints: 500

**REVIJA
ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO**

VOL 51. BR. 2

BEOGRAD

MAJ-AVGUST 2013.

UDK 343

ISSN 1820-2969

S A D R Ź A J

Č L A N C I:

1. Milan ŠKULIĆ: Novi Zakonik o krivičnom opostupku –
Očekivanja od primene 9
2. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ: Postupak za izdavanje kaznenog
naloga: Zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini
i uporednopravni osvrt 49
3. Ivana SIMOVIĆ-HIBER: Neki paradoksi Viktimologije u 21. veku .. 77
4. Igor VUKOVIĆ: Razumevanje krivične odgovornosti i
kažnivosti u srpskom zakonodavstvu i teoriji 93
5. Gordan KALAJDŽIJEV: Ubrzanje postupka kao ključni cilj
reforme krivičnog postupka u Republici Makedoniji 107
6. Ana BATRIĆEVIĆ, Jelena SRNIĆ: Uloga udruženja građana u
pospenalnom tretmanu 129
7. ZAKLJUČCI SAVETOVANJA 157

**REVIEW
OF CRIMINOLOGY AND CRIMINAL LAW**

VOL 51. No. 2

BEOGRAD

MAJ-AVGUST 2013.

UDK 343

ISSN 1820-2969

C O N T E N T S

ARTICLES :

1. Milan ŠKULIĆ: New Code of Criminal Procedure - Expectations from Application 9
2. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ: Procedure for the Issue of Penal Warrant: Legislation of Bosnia and Herzegovina and Comparative Legal Preview 49
3. Ivana SIMOVIĆ-HIBER: Some Paradoxes of Victimology in 21st Century 77
4. Igor VUKOVIĆ: Understanding Criminal Responsibility and Liability to Punishment in Serbian Legislation and Theory 93
5. Gordan KALAJDŽIJEV: Speeding up the Procedure as Key Goal of the Reform of Criminal Procedure in the Republic of Macedonia 107
6. Ana BATRIĆEVIĆ, Jelena SRNIĆ: The Role of Non-Governmental Organizations in Post-Penal Treatment 129
7. CONCLUSIONS OF THE CONFERENCE 157

Prof. dr Milan ŠKULIĆ,
Pravni fakultet u Beogradu

Originalni naučni rad
UDK: 343.13(497.11)
Priljeno: 18. septembra 2012. god.

NOVI ZAKONIK O KRIVIČNOM POSTUPKU – OČEKIVANJA OD PRIMENE¹

Osnovna pitanja reforme krivičnog postupka Srbije su svedena na problematiku tipa istrage i konstrukcije glavnog pretresa, posebno u vezi uloge suda u dokaznom postupku, te problematike primarno stranačkog ili sudskog izvođenja dokaza, ali i na veoma važno pitanje (ne)postojanja načela istine u krivičnom postupku.²

Novi Zakonik o krivičnom postupku sadrži izuzetno veliki broj novih rešenja, čija je osnovna intencija da se krivični postupak učini efikasnijim, a pre svega bržim, iako nije sasvim izvesno da li će u praksi sva rešenja koja načelno imaju takav ratio legis, zaista i proizvesti takve pozitivne efekte.

Konačno, oduvek je važno pravilo dura lex – sed lex – „strog zakon – ipak zakon“, a shodno tome i „loš zakon, ili ne dovoljno dobar zakon“, je takođe zakon, onda kada predstavlja segment pozitivnog prava.

Stoga je zadatak nauke krivičnog procesnog prava da ukazivanjem na osnovna normativna rešenja sadržana u novom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije, omogući njegovu bolju primenu u praksi, ali i da skrene pažnju zakonodavcu, stručnoj i široj

---

1 Rad predstavlja izmenjeni referat podnesen na savetovanju Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu održanom na Zlatiboru 12-14. septembra 2013. god.

2 Više o tome: M. Škulić, Načelo pravičnog vođenja krivičnog postupka i načelo istine u krivičnom postupku, Pravni život, broj 9, Tom I, Beograd, 2010, str. 587-611.

javnosti, na krajnje urgentnu potrebu izmena i dopuna novog Zakonika o krivičnom postupku, kako u cilju otklanjanja brojnih omaški, koje su u njemu sadržane, pa i grubih ne samo koncepcijskih, već i pravno-tehničkih grešaka, kojima novi ZKP obiluje, tako i radi eliminisanja iz njega onih odredbi koje su očigledno protivustavne. U radu čija je intencija da predstavi jedan opšti prikaz novog Zakonika o krivičnom postupku, uz ukazivanje na osnovna očekivanja od njegove primene, osvrnućemo se na ključne koncepcijske odredbe novog Zakonika i neke karakteristične primere novih rešenja, a naročito onih, koja bi u praksi mogla da budu problematična i u pogledu kojih se mogu očekivati i izvesne modifikacije u predstojećem periodu.

Ključne reči: Zakonik o krivičnom postupku, primena, istraga, istina, načela, sud, javni tužilac, okrivljeni, branilac, oštećeni.

1. Limitirano načelo istine i osnovna dokazna pravila novog Zakonika

Zakonodavac više ne utvrđuje načelo istine na način na koji je to načelo do sada postojalo u našem krivičnom postupku. Sud više nema dužnost da utvrđuje istinu i načelno se čini dokazno relativno neaktivnim, odnosno takva je očigledno bila intencija zakonodavca, ali je pitanje da li je to postignuto na konsekventan način, te kako će se u praksi sud odnositi u odnosu na utvrđivanje činjeničnog stanja na kojem treba da zasnuje svoju odluku o predmetu krivičnog postupka. Inače, čak i krivični postupci u našem okruženju koji su bitno modifikovani poslednjih godina i gde je glavni pretres u velikoj meri adverzijalnog karaktera, ipak još uvek poznaju načelo istine, shvaćeno i kao *načelo utvrđivanja materijalne istine*³. Tako se u literaturi konstatuje za ovo načelo konstatuje da „nije samo jedno od najvažnijih krivičnoprocesnih načela, već je istovremeno i jedan od društveno prihvatljivih ciljeva krivičnog postupka“, jer „na istinito utvrđeno činjenično stanje treba pravilno primeniti pozitivno pravo.“⁴

---

3 Više o tome: N. Matovski, G. Lažetić-Bužarovska i G. Kalajdzijev, Kazneno procesno pravo, 2, izmenjeno i dopunjeno izdanje, Akademik, Skoplje, 2011., str. 50.

4 H.Šijerčić-Čolić, Krivično procesno pravo – knjiga I – Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje, Pravni fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 105.

Dokazi se prikupljaju i izvode u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku, a *teret dokazivanja optužbe je na tužiocu*.⁵ Iz ovog bi proizišlo da će sam tužilac izvoditi dokaze u prilog svoje optužbe, te da se u to neće upuštati krivični sud. Međutim, sledeća zakonska odredba ipak omogućava da i sud izvodi dokaze, ali samo ako u pogledu toga postoji odgovarajuća stranačka inicijativa.

Sud izvodi dokaze *na predlog stranaka*. Pitanje je da li sud uopšte može izvesti bilo koji dokaz, ako to ne predloži stranka, a takođe je pitanje i zašto bi stranka predlagala da sud izvede neki dokaz, umesto da sama to učini.

Takođe nije jasno ni da li je sud u svakom slučaju dužan da izvede dokaz koji predloži stranka. Čini se da sud ipak nema takvu dužnost, jer nije propisana nikakva konsekvencija za odbijanje takvog predloga, niti postoji procesni mehanizam kojim bi se sud „prinudio“ da postupi u skladu sa stranačkom dokaznom inicijativom. Konačno, dokazni predlog stranke može biti i apriorno sasvim besmislen ili čak nemoguć, pa nije logično da se smatra da sud svakako mora izvesti svaki dokaz koji je stranka predložila.

Načelno se dokazna inicijativa suda ograničava na izdavanje naloga konkretnoj stranci. Sud može *dati nalog stranci* da predloži dopunske dokaze ili izuzetno sam odrediti da se takvi dokazi izvedu, ako oceni da su izvedeni dokazi protivrečni ili nejasni i da je to neophodno da bi se predmet dokazivanja svestrano raspravio. Iako se ovde ne govori o potrebi utvrđivanja *istine*, svestrano raspravljavanje predmeta se svodi na utvrđivanje potpunog i tačnog činjeničnog stanja, a to je u stvari istinito činjenično stanje, naravno uz sva ona i inače, postojeća faktička i formalna ograničenja vezana za utvrđivanje istine u krivičnom postupku. S druge strane, ovde se radi samo o „nalogu“ stranci, sam sud se ne „ovlašćuje“ da izvodi dokaze.

Sud može dokaz izvesti jedino ako to predloži stranka, što sud stranci može sugerisati, ali je praktično ne može „prinuditi“ na takav dokazni predlog. I ako sud naredi izvođenje određenih dokaza, to podrazumeva da će dokaze

5 U toku javne rasprave o Nacrtu novog ZKP-a, kao i kasnije, kada je već donesen novi Zakonik, neki članovi radne grupe koja je učestvovala u pisanju tog teksta su u više navrata isticali da se rešenjima sadržanim u novom ZKP-u, prevazilazi nekakav sadašnji, odnosno nekadašnji „problem“, koji se svodi na dužnost suda da „podržava“ ili „podupire“, optužnicu, jer se sada to konačno, „prebacuje“ na tužioca. Zaista, *neverovatna konstatacija*. Van pameti je da bilo koji sudija u krivičnom postupku „podržava“ ili „podupire“ optužnicu, jer bi se takvim postupanjem sudija grubo oglušio o svoju dužnost nepristrasnog postupanja. Time što sudija prema Zakoniku o krivičnom postupku iz 2001. godine (a tako je kod nas bilo decenijama), ima(o) dužnost utvrđivanja istine, on ne samo da nema, odnosno nije imao dužnost bilo kakvog „stajanja na stranu tužioca“, već sudija to nikako ne bi ni smeo činiti, a onaj sudija koji u javnoj raspravi priznaje da je do sada „podržavao“ optužnicu u krivičnom postupku, time praktično, sam sebe optužuje za ozbiljno kršenje zakona, odnosno to čak priznaje.

izvesti određena stranka, a ne sam sud, jer se sud ne može dokazno aktivirati ako stranka to nije predložila. Nije propisana bilo kakva procesna konsekvencija za odbijanje stranke da ispuni nalog suda. Radi se stoga o poprilično nelogičnoj i nepotpunoj normi.

Ovakvo dokazno limitiranje dokazne uloge suda ipak nije konsekventno sprovedeno, pa tako na primer, sud ima mogućnost da aktivno učestvuje u ispitivanju svedoka na glavnom pretresu, te svojim pitanjima može da se „umeša“, bilo u osnovno, bilo u unakrsno ili dopunsko ispitivanje svedoka, bez obzira što te vidove ispitivanja primarno sprovode stranke, odnosno druga lica koja postupaju u okvirima stranačkih funkcija, kao što su to, branilac u okviru funkcije odbrane, odnosno punomoćnik oštećenog kao tužioca ili privatnog tužioca.

Može se pretpostaviti da će u praksi krivični sud ipak *težiti* da koliko je moguće, pa možda i mimo striktnih zakonskih pravila, teži istini ili čak pokuša da utvrdi istinu u krivičnom postupku, jer se kao i ranije, i u odredbama novog Zakonika omogućava podnošenje žalbe i zbog *pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja*, a šta je drugo – pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, nego neistina, odnosno neistinito utvrđeno činjenično stanje. Kako sud „odgovara“ za svoju presudu, on je načelno zainteresovan da ona opstane u eventualnom žalbenom postupku, te će i zbog toga, po logici stvari, težiti da se u krivičnom postupku utvrdi potpuno i tačno činjenično stanje, odnosno da se drugim rečima kazano – utvrdi istina. Stoga će, ako ne formalno, onda makar faktički, u našem krivičnom postupku i dalje u praksi delovati načelo istine, ali sada na bitno limitiran način.

U kontinentalnoj Evropi, sud je, po pravilu, suvereni i neprikosnoveni „gospodar“ dokaznog postupka, bez obzira na to što stranke raspolazu odgovarajućom dokaznom inicijativom, te u određenoj meri mogu učestvovati i u izvođenju dokaza. To je najtipičnije u Nemačkoj i u drugim državama čiji su nam pravni sistemi tradicionalno služili kao uzor.⁶ Slično je i u Austriji, koja je tipična i interesantna i po tome što je, takođe, odnedavno uvela sistem državno-tužilačke istrage, ali, naravno, nije prihvatila i potpuno adverzijalnu konstrukciju glavnog pretresa, niti je u svom novom zakoniku o krivičnom postupku eliminisala načelo istine.⁷ Potpuno je netačno i da adverzijalna konstrukcija glavnog pretresa podrazumeva limitiranje ili eliminisanje načela istine (a u daljem tekstu ćemo objasniti da čak i u SAD postoji načelo istine u krivičnom pos-

---

6 Više o tome: C. Roxin und B. Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 26. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2009, str. 78.

7 Više o tome: S. Seiler, *Strafprozessrecht*, 10, überarbeitete Auflage, Facultas.wuv, Wien, 2009, str. 31-34.

tupku), isto kao što je netačno da tužilačka istraga podrazumeva adverzijalizaciju glavnog pretresa, jer na primer, širom Evrope danas postoje krivičnoprocesni sistemi u kojima istragu vodi javni (državni) tužilac, ali je i pored toga, glavni pretres konstruisan na klasičan evropsko-kontinentalni način, uz rukovodeću dokaznu ulogu suda, koji se rukovodi načelom istine.

1.1. Dokazivanje činjenica u krivičnom postupku

U postupku se dokazi prikupljaju i izvode u skladu sa odredbama Zakonika o krivičnom postupku, kao i na drugi zakonom predviđen način. Radi se o čisto deklarativnoj normi, bez većeg praktičnog značaja.

Nije jasno na koji se to drugi način, osim u skladu sa odredbama Zakonika o krivičnom postupku, dokazi mogu prikupljati i izvoditi. Naime, nije nemoguće da se do nekog dokaza dođe van krivičnog postupka, a da to bude shodno nekom drugom zakonskom propisu, ali uvek kada se takav dokaz potom, koristi u krivičnom postupku, dolazi do primene dokaznih pravila samog Zakonika o krivičnom postupku. To znači da se u krajnjoj liniji, uvek primenjuju odredbe Zakonika o krivičnom postupku, kada se radi o izvođenju dokaza, jer da bi mogli da ostvare određeni procesno-pravni efekat u konkretnom krivičnom postupku, dokazi u njemu i moraju biti izvedeni.

1.2. Predmet dokazivanja i činjenice koje se u krivičnom postupku ne dokazuju

Predmet dokazivanja su činjenice na koje je usmerena konkretna dokazna radnja, odnosno činjenice do kojih se dolazi izvođenjem dokaza u krivičnom postupku, a koje imaju određeni stepen krivičnopravne relevantnosti, kako u materijalnopravnom, tako i u procesnopravnom smislu.

Predmet dokazivanja su prema odredbama Zakonika o krivičnom postupku sledeće činjenice: 1) činjenice koje čine obeležje krivičnog dela, 2) činjenice od kojih zavisi primena neke druge odredbe krivičnog zakona, kao i 3) činjenice od kojih zavisi primena odredaba krivičnog postupka.

Zakonodavac određene činjenice *isključuje od dokazivanja*. *Ratio legis* ovih pravila se pretežno temelji na razlozima celishodnosti. Cilj je da se dokazivanje ne usmerava na ono što se praktično već može smatrati dokazanim, odnosno izvesnim.

Izvesnost postojanja određenih činjenica, što se u stvari, svodi na uverenje suda da postoji konkretno činjenično stanje kao nesporno ili kao „istinito“, može biti rezultat njihove realne *notornosti*, ili određenog *procesnog mehanizma*.

Samo se u prvom slučaju, onda kada su u pitanju *opštepoznate činjenice*, u daleko najvećem broju slučajeva, skoro bez izuzetka i po pravilu, radi o činjenicama koje su po logici stvari, uvek i svakako postojeće, tj. takvim se mogu smatrati u tako visokom stepenu, da to uopšte ne zahteva bilo kakvo dokazivanje, jer bi dokazivanje takvih činjenica bilo ili sasvim nepotrebno, ili čak na prvi pogled, potpuno besmisleno. Na primer, neće se dokazivati da je u Beogradu ušće Save u Dunav ili da je u podne tokom letnjeg perioda dobra vidljivost, osim ako po izuzetku baš tog dana nije došlo do fenomena pomračenja sunca i sl.

U drugim situacijama kada zakonodavac određene činjenice isključuje od dokazivanja, ne radi se uopšte o činjenicama koje baš u svakom slučaju, uvek i bez izuzetka, mogu da se posmatraju kao nesporne, odnosno zaista postojeće. One se u stvari, samo u čisto procesnom smislu smatraju nespornim i to sa stanovišta ocene suda, a u jednom slučaju je to uslovljeno i konsensualnim stavom stranaka.

Konačno, kod svake vrste ovih činjenica, nepotrebnost njihovog dokazivanja, odnosno isključivanje takvih činjenica od dokazivanja, zasniva se na *stavu suda*, odnosno njegovoj *oceni*. To znači da se konkretne činjenice neće dokazivati, samo onda kada sud oceni da će se one isključiti od dokazivanja. Takva ocena suda je po logici stvari, skoro rutinska i „automatska“ kada se radi o opštepoznatim činjenicama, naravno pod uslovom da sud realno oceni da je konkretna činjenica zaista notornog karaktera, odnosno opštepoznata, slično primeru koji je prethodno naveden.

Kada se radi o drugim vrstama, odnosno kategorijama činjenica koje se neće dokazivati, što u stvari znači da njihovo dokazivanje u konkretnom slučaju nije potrebno, tu je sud značajno „slobodniji“ u oceni, što je naročito upadljivo kada se radi o oceni suda da su konkretne činjenice *u dovoljnoj meri raspravljene*, a to donekle važi i za ocenu suda da priznanje okrivljenog u pogledu određenih činjenica može da se smatra verodostojnim.

Ne dokazuju se činjenice za koje sud oceni: 1) da su opštepoznate, 2) u dovoljnoj meri raspravljene, 3) da ih okrivljeni priznaje na način koji ne zahteva dalje dokazivanje, što znači da se radi o priznanju tih činjenica od strane okrivljenog u pogledu kojeg ne postoji osnovana sumnja u istinitost priznanja takvih činjenica, a koje je pored toga, potpuno, neprotivrečno, jasno i nije u suprotnosti sa drugim dokazima, kao i u pogledu kojih postoji saglasnost stranaka, a što nije u suprotnosti sa drugim dokazima.

Kod prve dve vrste činjenica koje se ne dokazuju, radi se o činjenicama u pogledu kojih sud nepotrebnost njihovog dokazivanja, zasniva na kvalitetu, odnosno osobinama samih tih činjenica.

U prvom slučaju činjenica koje se ne dokazuju, radi se o opštepoznatim činjenicama, dakle onim činjenicama koje se u datim okolnostima i prema određenim uobičajenim životnim kriterijumima, realno mogu smatrati svakom poznatim i to u toj meri i na takav način, da nikom ni iole razumnom, to ne može da bude sporno.

U drugom slučaju se radi o činjenicama koje sam sud u procesnom smislu tretira kao nesporne, jer su u dovoljnoj meri raspravljene. *Questio facti* je kad će sud smatrati da je određena činjenica dovoljno raspravljena, a o tome će se načelno raditi, onda kada je sud u pogledu određene relevantne činjenice, na temelju prethodno izvedenih dokaza, već stekao čvrsto uverenje, u toj meri da je bilo kakvo novo dokazivanje nepotrebno. Kod ove druge vrste činjenica, sud načelno ima znatno veću slobodu u oceni, koja se po logici stvari, ali i na temelju nekih opštih dokaznih načela, zasniva na slobodnoj oceni dokaza i slobodnom sudijskom uverenju.

Kod trećeg i četvrtog slučaja činjenica koje se ne dokazuju, sud ceni validnost određenih procesnih situacija, odnosno radnji ili stava stranaka iz kojih proizlaze određene činjenice.

U trećem slučaju se radi o oceni suda da određena procesno relevantna izjava okrivljenog ispoljava određeni kvalitet, a to je da se radi o validnom priznanju okrivljenog.

U četvrtom slučaju je *conditio sine qua non* da postoji saglasnost stranaka u odnosu na određene činjenice, što se u stvari, svodi na saglasan stav stranaka da nije potrebno izvođenje dokaza u odnosu na određene činjenice, ali je pored toga, neophodno i da sud oceni da to nije u suprotnosti sa drugim dokazima. Ovde nije potrebno da postoje drugi dokazi koji su u saglasnosti sa činjenicama koje stranke smatraju nespornim, odnosno koje prihvataju bez daljeg dokazivanja, ili dokazi koji potkrepljuju takav stav stranaka, odnosno činjenice u odnosu na koje se stranke saglašavaju, već je sasvim dovoljno da postoje bilo koji drugi dokazi u krivičnom postupku, koji nisu u suprotnosti sa činjenicama u odnosu na koje postoji saglasnost stranaka.

Ovako definisane činjenice koje se u krivičnom postupku ne dokazuju, prilično liči na pravila nekih klasičnih adverzijalnih krivičnih procedura. Tako se u evropskoj literaturi ističe da je američki krivični postupak veoma sličan parničnom postupku, što se svodi na konstruisanje „adverzijalnog postupka”, čija je osnovna osobenost da svaka stranka snosi teret dokazivanja svojih tvrdnji, a odluku o tome „ko je bio bolji u dokazivanju” donosi porota.⁸ Obrnuto, za klasične kontinentalno-evropske krivične postupke tipično je da sud teži

---

8 C. Roxin und B. Schünemann, op.cit., str. 79-80.

utvrđivanju istine, koja je deklarisan cilj krivične procedure, ali pri tom uzima u obzir i odgovarajuću dokaznu inicijativu stranaka, što se ne čini bezuslovno, već samo kada sud oceni da se radi o adekvatnim dokaznim predlozima stranaka. Tako na primer u nemačkom krivičnom postupku sud *u cilju utvrđivanja istine* po službenoj dužnosti izvodi dokaze u pogledu svih činjenica i dokaznih sredstava, koji imaju značaja za donošenje odluke (§ 244 Abs. 2 StPO).⁹

2. Neka nova rešenja sadržana u opštem delu Zakonika o krivičnom postupku

Osim što su osnovne koncepcijske karakteristike novog Zakonika o krivičnom postupku, kao što je koncept javno-tužilačke istrage i organizacija glavnog pretresa, sadržane u delu Zakonika koji se odnosi na tok krivičnog postupka, postoji čitav niz modifikacija i novih normativnih rešenja u opštem delu Zakonika, poput već prethodno objašnjenih dokaznih pravila i limitiranog načela istine.

Osvrnućemo se i na neka druga rešenja iz domena opšteg krivičnog procesnog prava, koja mogu biti interesantna, bilo zbog svoje originalnosti, bilo zbog nekih nedoumica koje u praksi mogu da izazovu, ali nekada (što ni u kom slučaju nije retko) i zato što su manjkava, a često i svedena na nivo manjih ili većih grešaka.

2.1. Zakonsko definisanje pojedinih pojmova

Novi Zakonik o krivičnom postupku sadrži izuzetno obiman „pojmovnik“, kojim se definišu i neki izrazi, odnosno pojmovi u pogledu kojih kod nas u praksi nikada nije bilo dileme u odnosu na njihovo značenje. Tako se na primer, definiše izraz „krivični zakon“ u odredbama Zakonika o krivičnom postupku, tako što se određuje da je to Krivični zakonik i drugi zakon Republike Srbije u kojem su sadržane krivičnopravne odredbe. Takođe se i izraz „organizovana kriminalna grupa“ definiše na identičan način, kao što je to učinjeno i u Krivičnom zakoniku.¹⁰

U Zakoniku o krivičnom postupku se utvrđuju pojmovi tri stepena sumnje: 1) osnov sumnje, 2) osnovana sumnja i 3) opravdana sumnja. Načelno nije jasan *ratio legis* upuštanja zakonodavca u definisanje različitih stepena sumnje, jer nije uobičajeno da se moderni zakoni(ci) o krivičnom postupku time bave, a

---

9 Više o tome: L. Meyer-Goßner und J. Cierniak, Strafprozessordnung – Kommentar, Verlag C. H. Beck, München, 2009, str. 958-959.

10 Pored ovih potpuno nepotrebnih definicija, kakvih osim prethodno navedenih pojmova koji se tiču izraza „krivični zakon“ i „organizovana kriminalna grupa“, ima još u odredbi Zakonika o krivičnom postupku koja se tiče značenja izraza, u novom Zakoniku ima i drugih nepotrebnih definicija, ali i onih koje se svode na pogrešno definisanje.

naročito ne i da to pitanje povezuju sa danas isključivo teorijskim problemom podele dokaza na posredne i neposredne, odnosno indicije i „prave“ dokaze. Takva podela dokaza, kao i slično, zakonsko definisanje pojedinih dokaznih pojmova je bilo tipično za klasične inkvizitorske krivične postupke i u njima važeće načelo formalne, tj. zakonske ocene dokaza, a takva normativna tehnika je sasvim neuobičajena kada se radi o savremenim izvorima krivičnog procesnog prava, u kojima je zastupljeno načelo slobodne ocene dokaza.

Osnov sumnje je skup činjenica koje posredno ukazuju da je učinjeno krivično delo ili da je određeno lice učinilac krivičnog dela;

Osnovana sumnja je skup činjenica koje neposredno ukazuju da je određeno lice učinilac krivičnog dela;

Opravdana sumnja je skup činjenica koje neposredno potkrepljuju osnovanu sumnju i opravdavaju podizanje optužbe.

Iako novi Zakonik o krivičnom postupku načelno teži da limitira delovanje principa istine, a naročito u odnosu na mogućnost suda da oficijelno „traga“ za istinom u krivičnom postupku, zakonodavac je time što striktno definiše izraz „izvesnost“, u stvari upotrebio jednu vrstu sinonima za „istinu“, odnosno „istinitost“.

Izvesnost je zaključak o nesumnjivom postojanju ili nepostojanju činjenica, zasnovan na objektivnim merilima rasuđivanja.

2.2. Način preduzimanja radnji od strane javnog tužioca

Javni tužilac preduzima radnje u postupku neposredno ili preko svog zamenika, a u postupku za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do pet godina i preko tužilačkog saradnika, odnosno u postupku za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do osam godina i preko višeg tužilačkog saradnika.

Iako nije sporno da u javnim tužilaštvima postoje brojni izuzetno stručni i savesni tužilački saradnici, odredba Zakonika o krivičnom postupku koja omogućava da se radnje tužioca u postupcima za određenu kategoriju krivičnih dela (dela koja su predmet skraćenog postupka), povere višim javnim saradnicima, nije usaglašena sa Ustavom Srbije.

2.3. Uznemirenje građana kao razlog za pritvor

Kao i ranije, osnovni uslov za određivanje pritvora je postojanje *osnovane sumnje*, da je okrivljeni učinio krivično delo. Za razliku od nekadašnjeg Zakonika o krivičnom postupku kada ovaj uslov sam po sebi i nije imao neki poseban smisao, jer se jednostavno podrazumevao, onda kada je krivični postu-

pak već pokrenut, s obzirom da se okrivljeni ne bi ni mogao goniti, a da ne postoji osnovana sumnja da je učinio krivično delo, sada ovaj uslov ima svoj *puni smisao*, jer se *istraga vodi na nivou nižeg stepena sumnje – osnova sumnje*. To znači da ako se pritvor određuje u istrazi, za koju je inače, dovoljno da postoje osnovi sumnje, mora istovremeno postojati *viši stepen sumnje*, tj. osnovana sumnja da je okrivljeni učinio krivično delo.

Osim niza „klasičnih“ razloga za određivanje pritvora, poput opasnosti od bekstva, opasnosti od dokazne opstrukcije i preventivnih razloga, zakonodavac sada pritvor zbog *težine krivičnog dela*, posebno „začinjava“ nekim posebnim zahtevima. To znači da se pritvor može odrediti ako je za krivično delo koje se okrivljenom stavlja na teret, propisana kazna zatvora preko deset godina, odnosno kazna zatvora preko pet godina za krivično delo sa elementima nasilja ili mu je presudom prvostepenog suda izrečena kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a način izvršenja ili težina posledice krivičnog dela su doveli do *uznemirenja javnosti* koje može ugroziti nesmetano i pravično vođenje krivičnog postupka. Radi se o izrazito *kaučuk normi*, koja je u stvari, neka vrsta „povampirene“ odredbe iz vremena socijalističke Jugoslavije, a i tada je taj pritvorski razlog puno kritikovan, kao izuzetno nedemokratski i podložan izuzetno „elastičnim“ tumačenjima.

Inače, mimo ovog načelnog prigovora da se kod „uznemirenja javnosti“, radi o svojevrsnoj „kaučuk“ normi, nije jasno kako to sud ocenjuje da postoji uznemirenje javnosti (da li vrši neku „anketu“, vanprocesno istraživanje i sl.), a naročito nije jasno, kojim se kriterijumima sud rukovodi kada ocenjuje da bi to uznemirenje javnosti moglo dovesti do ugrožavanja nesmetanog i pravičnog vođenja krivičnog postupka. I kao vrhunac, jemstvo može supstituisati pritvor i onda kada je određen zbog uznemirenja javnosti.¹¹ Nije jasno, odnosno ne može se racionalno objasniti, kako je moguće da se javnost koja je prethodno bila toliko uznemirena krivičnim delom, odjednom „smiruje“, kada se da jemstvo?

2.4. Uzorci koji se koriste za forenzičko-genetičku analizu

Pod „forenzičko-genetičkom analizom“ zakonodavac podrazumeva *DNK analizu*, tj. analizu dezoksiribonukleinske kiseline, što se svodi na utvrđivanje specifične genetske „šifre“ ili „koda“, karakterističnog za sva živa bića.

---

11 Samim tim, ne samo što je nejasan i prilično sporan ratio legis postojanja takvog razloga za određivanje pritvora (uznemirenje javnosti koje proizlazi iz načina izvršenja ili težine posledice krivičnog dela, a što može ugroziti nesmetano i pravično vođenje krivičnog postupka), već je onda, kada već postoji takav razlog za pritvor, veoma sporan ratio legis mogućnosti da se pritvor koji bi iz tog razloga trebalo da bude određen, može supstituisati jemstvom. Kako to da onda kada se uzme/da jemstvo prestaje uznemirenje javnosti ?

Ako je potrebno radi otkrivanja učinioca krivičnog dela ili utvrđivanja drugih činjenica u postupku (*materijalni uslov*), javni tužilac ili sud može narediti (naredba organa postupka kao *formalni uslov*) – uzimanje uzorka za forenzičko-genetičku analizu: 1) sa mesta krivičnog dela i drugog mesta na kome se nalaze tragovi krivičnog dela; 2) od okrivljenog i oštećenog, a pod uslovima predviđenim u odnosu na uzimanje bioloških uzoraka, što znači da se uzorci za forenzičko-genetičku analizu mogu uzeti i bez pristanka lica, izuzev ako bi nastupila kakva šteta po njegovo zdravlje; te 3) od drugih lica ako postoji jedna ili više karakteristika koja ih dovodi u vezu sa krivičnim delom.

U odluci o izricanju krivične sankcije koja se sastoji u lišenju slobode, prvostepeni sud može po službenoj dužnosti odrediti da se uzorak za forenzičko-genetičku analizu uzme od sledećih lica: 1) okrivljenog – kome je za krivično delo učinjeno sa umišljajem izrečena kazna zatvora preko jedne godine; 2) okrivljenog – koji je oglašen krivim za umišljajno krivično delo protiv polne slobode;¹² te 3) lica kome je izrečena mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja.

Vođenje evidencije o uzetim uzorcima za forenzičko-genetičku analizu, kao i uslovi koji se odnose na njihovo čuvanje i uništavanje uređuje se podzakonskim koji donosi Vlada, a shodno propisima po kojima se takvim aktom uređuje pitanje vođenja kaznene evidencije.

3. Osnovne specifičnosti predistražnog postupka

Predistražni postupak je prvi procesni stadijum, koji prethodi formalnoj istrazi javnog tužioca, a u sadržinskom smislu predstavlja svojevrsni procesni „supstitut“ nekadašnjem pretkrivičnom postupku.

Osnovne osobenosti predistražnog postupka su:

1. Predistražni postupak se po logici stvari, iako to u Zakoniku nije striktno naglašeno, vodi samo u pogledu krivičnih dela za koja se goni po službenoj dužnosti;

2. u sadržinskom smislu je predistražni postupak pretežno neformalnog karaktera, što znači da se u okviru ove faze sprovode tzv. operativne radnje, koje nemaju neposredan dokazni značaj, ali se određene radnje, što se primarno tiče određenih dokaznih radnji koje se sprovode u predistražnom postupku,

---

12 Kada ovde kao uslov navodi da se mora raditi o umišljajnom krivičnom delu protiv polne slobode, zakonodavac pravi grubu i skoro neverovatnu laičku grešku, jer su krivična dela protiv polne slobode po definiciji isključivo umišljajna. Na primer, kada je reč o najtipičnijem (klasičnom) krivičnom delu protiv polne slobode, nemoguće je zamisliti silovanje koje bi se izvršilo iz nehata. Više o tome: Z. Stojanović, Komentar Krivičnog zakonika, Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 445.

sprovode u formalnom obliku i one već mogu imati dokazni značaj i za eventualno kasnije pokrenut krivični postupak;

3. predistražni postupak suštinski predstavlja vrstu „istrage“, jer iako se terminološki tako ne označava, niti se donosi bilo kakva formalna odluka kojom predistražni postupak započinje, poput naredbe o sprovođenju istrage, svrha predistražnog postupka je da se „istraži“ potencijalno krivično delo, što znači da naš krivični postupak u stvari sada poznaje dve *istražne faze*: 1) neformalnu istragu – predistražni postupak i 2) istragu, koja se sprovodi na osnovu formalne odluke (naredba javnog tužioca);

4. predistražni postupak se vodi na nivou postojanja osnova sumnje, što je isti stepen sumnje, koji je potreban i za vođenje istrage, bilo u pogledu nepoznatog učinioca, bilo istrage usmerene protiv poznatog osumnjičenog, što nije sasvim logično rešenje, jer niti je celishodno da se obe „istražne“ faze vode ni nivou istog (najnižeg) stepena sumnje, niti ima rezona da se istraga, koja i formalno započinje naredbom, može voditi kako protiv poznatog osumnjičenog, tako i u pogledu nepoznatog učinioca krivičnog dela, kada bi daleko logičnije bilo da se sprovodi samo predistražni postupak;

5. predistražnim postupkom formalno rukovodi javni tužilac, većinu radnji u njemu faktički vrši policija koja je po logici stvari, operativnijeg karaktera, a koju zakonodavac u bitnoj meri svodi na svojevrsan „servis“ javnog tužioca, koji policiji može da izdaje obavezujuće naloge, pri čemu su mu na raspolaganju jači procesno-pravni mehanizmi delovanja na policiju u predistražnom postupku u odnosu na mogućnosti koje je u tom pogledu imao u nekadašnjem pretkrivičnom postupku;

6. u odnosu na nekadašnji pretkrivični postupak, sadašnji predistražni postupak je *značajno formalnijeg karaktera*, za šta je teško pronaći valjan ratio legis, kada se ima na umu da nakon takvog predistražnog postupka, po pravilu, sledi još formalnija istraga;

7. u predistražnom postupku, bez obzira na prethodno objašnjenu „dominirajuću“ ulogu javnog tužioca i policije, određenu funkciju ima i krivični sud u odgovarajućem funkcionalnom obliku, tj. *sudija za prethodni postupak*, kao što je to na primer, slučaj sa određivanjem pritvora, izdavanjem naredbe za preduzimanje određenih posebnih dokaznih radnji, itd.

4. Osnovne osobenosti istrage u novom Zakoniku o krivičnom postupku

Osnovne specifičnosti istrage u novom Zakoniku o krivičnom postupku su:¹³

1. Istraga je svrstana u nadležnost javnog tužioca, koji je formalno pokreće naredbom;

2. Protiv odluke kojom se pokreće istraga, a to je naredba javnog tužioca, žalba nije dozvoljena, a u daljem tekstu ćemo objasniti da je veliko pitanje koliko je takvo zakonsko rešenje usaglašeno sa Ustavom;

3. Istraga se vodi na nivou *relativno niskog stepena sumnje* (najniži Zakonikom definisan stepen sumnje), tj. onda kada postoje osnovi sumnje da je konkretno lice učinilo krivično delo ili osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo;

4. Istraga se može voditi kako protiv poznatog osumnjičenog, tako i u pogledu *nepoznatog učinioca krivičnog dela*, što predstavlja izuzetno dubiozno rešenje, kada se ima u vidu mogućnost vođenja predistražnog postupka i to na nivou istog stepena sumnje, kao i istrage – osnovi sumnje;

5. Uloga suda u istrazi, tj. sudije za prethodni postupak je svedena samo na vrlo ograničen broj radnji, kao što je odlučivanje o nekim merama procesne prinude (gde je posebno značajan pritvor kao oblik lišenja slobode), odnosno donošenje odluka koje spadaju u isključivu sudsku nadležnost, poput naredbe o pretresanju stana, drugih prostorija i lica, a sud ima mogućnost i da u izvesnoj meri, deluje u korist odbrane u istrazi,¹⁴ te vrši i neke druge, veoma limitirane funkcije u javno-tužilačkoj istrazi;

6. U istrazi koju formalno vodi javni tužilac, određene radnje dokaznog karaktera u korist odbrane, mogu sprovoditi i okrivljeni, kao i njegov branilac, uz dužnost da o tome na odgovarajući način obaveste javnog tužioca;

7. Istraga nije obavezni procesni stadijum, ne samo zato što se ona, kao i ranije, ne vodi u pogledu krivičnih dela koja su predmet skraćenog postupka,

13 Uporedi: S. Bejatović, Radna verzija Nacrta Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije i tužilački model istrage, Revija za krivično pravo i kriminologiju, broj 2/2010, Beograd, 2010, str. 23-39.

14 Sudija za prethodni postupak ne može neposredno da vrši neku dokaznu radnju u korist odbrane u istrazi (što bi bilo logično), već može samo da naloži javnom tužiocu da preduzme takvu radnju, ako se javni tužilac prethodno ogлуši o takav zahtev okrivljenog, odnosno branioca. Ovo je loše rešenje, tim pre, što zakonodavac uopšte ne rešava problem eventualnog ogлуšenja javnog tužioca o nalog sudije za prethodni postupak. Konačno, i ako javni tužilac po nalogu sudije za prethodni postupak izvrši zahtevanu radnju, sasvim je jasno da on to po pravilu, neće učiniti sa nekim velikim „entuzijazmom“, jer se radi o radnji koju je prethodno sam taj javni tužilac smatrao nepotrebnom.

već i stoga, što sada javni tužilac može uvek i bez posebnih uslova, umesto da vodi istragu, podići neposredno optužnicu.

4.1. Elementi tzv. paralelne istrage¹⁵

Osumnjičeni i njegov branilac mogu samostalno prikupljati dokaze i materijal u korist odbrane, a u cilju ostvarivanja tih ovlašćenja osumnjičeni i njegov branilac imaju pravo: 1) da razgovaraju sa licem koje im može pružiti podatke korisne za odbranu i da od tog lica pribavljaju pisane izjave i obaveštenja, uz njegovu saglasnost; 2) da ulaze u privatne prostorije ili prostore koji nisu otvoreni za javnost, u stan ili prostore povezane sa stanom, uz pristanak njihovog držaoca; te 3) da od fizičkog ili pravnog lica preuzmu predmete i isprave i pribave obaveštenja kojima ono raspolaže, uz njegovu saglasnost, kao i uz obavezu da tom licu izdaju potvrdu sa popisom preuzetih predmeta i isprava.

Osumnjičeni koji je saslušan i njegov branilac su dužni da odmah po svom samostalnom pribavljanju dokaza, *obaveste javnog tužioca* o tome, te da mu pre završetka istrage omoguće razmatranje spisa i razgledanje predmeta koji služe kao dokaz (član 303. stav 3. ZKP/11). Ovo znači da osumnjičeni (koji može biti i nepismen), odnosno njegov branilac (koji uopšte ne mora biti advokat-krivičar), mogu voditi neku vrstu svoje „istrage“, u vidu prikupljanja dokaza, odnosno „dokaznih materijala“ u prilog odbrane, te o njenim rezultatima *obavestiti protivnu stranku*, tj. javnog tužioca.

Ovim se u formi navodne potpune stranačke ravnopravnosti, te uz pokušaj da se i sama istraga, protivno njenoj procesnoj logici, adverzijalno tj. stranački ustroji, praktično uvodi kategorija odgovarajuće „kooperativnosti“ odbrane, u odnosu na javnog tužioca tokom istrage koju on formalno vodi. Ipak je u pitanju prazna norma, jer kakve bi konsekvence snosila odbrana, ako ne bi u istrazi na ovakav način sarađivala sa javnim tužiocem.

Ovde treba posebno imati u vidu i slučaj sa okrivljenim koji se nalazi u pritvoru. Naime i on bi u skladu sa članom 301. imao pravo da prikuplja dokaze, a kako pritvoreni okrivljeni to svoje pravo može ostvariti, kada, ne samo da se nalazi u pritvoru, već se jedan broj razloga za pritvor baš i tiče opasnosti od dokazne opstrukcije usled delovanja okrivljenog koji bi bio na slobodi, kao kada je u pitanju

---

15 Izraz „paralelna istraga“ ni inače nije zakonskog karaktera, već se pretežno koristi u teorijsko-konceptualnom smislu, onda kada se pojedinim zakonima (što je u Evropi veoma retko, a tipičan primer je Italija, mada je i ona menjala svoja zakonska rešenja koja se u praksi pokazuju kao veoma neefikasna) omogućava odbrani da tokom državnotužilačke istrage, u određenom formalnom ili „poluformalnom“ obliku pribavlja dokaze koji idu njoj u prilog.

određivanje pritvora *zbog koluzione opasnosti* ili kada se radi o postojanju okolnosti koje ukazuju da će uništiti, sakriti, izmeniti ili falsifikovati dokaze.

Konačno, ovaj koncept tzv. paralelne istrage je i odličan primer izuzetno „praznih“ normi, ali uz pokušaj nametanja posebnih obaveza odbrani, kakve ranije nisu postojale, tako da se davanje nekih navodnih novih „prava“, u stvari, svodi na formulisanje *novih dužnosti*. Naime, oduvek su osumnjičeni i njegov branilac mogli i tokom sudske istrage ili pretkrivičnog postupka, da razgovaraju sa bilo kojim licem, ako ono na to pristane ili da ulaze u nečiji stan, ako držalac stana to dozvoli i sl. Nikada to nije bilo zabranjeno, bez obzira što u ZKP-u, to do sada nije bilo izričito propisano, ali se sada to „tobož“ *posebno dozvoljava (kao da ranije nije bilo moguće!)*, pri čemu se u stvari, time uvodi nova, ranije nepostojeća *dužnost*, da se o svemu što je saznato takvim aktivnostima, *obavesti javni tužilac*. Time se u stvari, subjekti u funkciji odbrane, pretvaraju u „saradnike javnog tužioca“, što je besmisleno.¹⁶

5. Stranački sporazumi u novom Zakoniku o krivičnom postupku

Osnovne osobenosti sporazuma između javnog tužioca i okrivljenog u Zakoniku o krivičnom postupku Srbije iz 2011. godine su:¹⁷

1. Postoje tri vrste stranačkih sporazuma koje podrazumevaju priznanje krivičnog dela od strane okrivljenog – jedan je klasičan sporazum o priznanju, u osnovi sličan i ranije postojećem sporazumu o priznanju krivičnog dela, što podrazumeva i sporazum o krivičnoj sankciji i drugim relevantnim pitanjima, a druga dva sporazuma predstavljaju vid „zadobijanja tzv. kooperativnog svedoka“, što znači da se njima uređuje način na koji okrivljeni preduzima dužnost svedočenja, te postaje „okrivljeni/osuđeni saradnik“;

2. Za razliku od ranijeg zakonskog rešenja (uvedenog novelama iz 2009. u odnosu na ZKP iz 2001. godine), kada je sporazum o priznanju krivice bio moguć samo u odnosu na krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do dvanaest godina (kao i za neka druga krivična dela iz delokruga tužilaštava posebne nadležnosti), sada sporazum o priznanju krivičnog dela kao osnovna vrsta stranačkih sporazuma u novom ZKP-u više nije na bilo koji način ograničen vrstom krivičnog dela u pogledu kojeg se takav sporazum zaključuje,

16 S. Bejatović, *Koncept istrage i novi ZKP RS*, Zbor. „Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2013, str.131-145.

17 Više o stranačkim sporazumima uopšte: V. Bajović, *Sporazum o priznanju krivice – uporednopravni prikaz*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 38-40.

što znači da se on može ticati bilo kojeg krivičnog dela koje je predmet krivičnog postupka, nezavisno od njegove težine, odnosno zaprećene kazne;¹⁸

3. Oštećeni nema mogućnost da bilo kakvim posebnim pravnim sredstvom pobija sporazum o priznanju krivičnog dela koji zaključuju stranke, a zakonodavac pokušava da interese oštećenog zaštiti time što kao obavezni element sporazuma navodi i sporazum o imovinskopravnom zahtevu, onda kada je on podnesen, što inače, ne predstavlja dobro normativno rešenje, a u praksi (što ćemo detaljnije objasniti u daljem tekstu), može dovesti do problema.

Obavezni element sporazuma o priznanju krivičnog dela (opis krivičnog dela, priznanje okrivljenog itd.) jeste, pored ostalog, i *sporazum o vrsti, meri ili rasponu kazne ili druge krivične sankcije* (član 314. stav 1. tačka 3). Iz ovoga bi proizašlo da se stranke mogu sporazumeti i *samo o rasponu kazne* u okviru zakonskog raspona kažnjavanja (na primer, kazna od dve do tri godine zatvora i sl.), a da se sudiji prepušta da u okviru „dogovorenog“ raspona izrekne konkretnu meru kazne određene vrste. Međutim, tako nešto nije usklađeno sa odredbom člana 317, po kojoj sud presudom prihvata sporazum kada utvrdi da su ispunjeni određeni uslovi, poput svesnog i dobrovoljnog priznanja krivičnog dela, itd. Pri tom nije jasno kako sud može prihvatiti sporazum koji se u pogledu krivične sankcije odnosi samo na raspon kazne. *Koja se kazna tada izriče u osuđujućoj presudi?*

S druge strane, ako bi se smatralo da sud, u slučaju da se sporazum tiče samo raspona kazne, može potpuno slobodno izreći bilo koju meru kazne u okviru „dogovorenog raspona“, to bi bilo veoma nelogično, jer kako sud može izreći bilo koju kaznu, to jest odrediti meru određene vrste kazne, ako uopšte *nije izvodio dokaze* koji se tiču okolnosti koje su parametri za odmeravanje kazne.¹⁹

Ako se već želelo da postoji mogućnost da se stranke dogovore samo o rasponu kazne, a da se onda sudu prepusti da konačno, ukoliko prihvati sporazum,

---

18 Značajna anomalija ovog sporazuma jeste što je on sada moguć u odnosu na bilo koju vrstu krivičnog dela, bez obzira na njegovu težinu, što znači da se takav sporazum, na primer, može zaključiti i sa okrivljenim koji je optužen za silovanje deteta, višestruko ubistvo, itd.

19 Tako nešto dozvoljeno je u SAD kao „kolevci“ plea barging sistema, gde to čak predstavlja pravilo, što znači da okrivljeni priznaje krivično delo, a tužilac sudu predlaže odgovarajuću krivičnu sankciju. Ali sud takvim predlogom nije formalno vezan, već kazna koju izrekne može biti i veća, što je u praksi pravilo. Međutim, u SAD se, pri tom i pored toga, uglavnom prilično precizno unapred može „proceniti“ koja će se kazna u varijanti „plus – minus“ izreći u konkretnom slučaju. Moguće je da je to američko rešenje poslužilo kao uzor našem zakonodavcu, koji je, međutim, zaboravio da takvo rešenje – koje može imati i određeni ratio legis iako je sporno da li bi okrivljeni tako rado rizikovao upuštanje u neizvesnost u pogledu sudske konkretizacije kazne „predložene“ u rasponu – na odgovarajući način uskladi s drugim zakonskim odredbama, te omogućiti sudu izvođenje dokaza potrebnih za odlučivanje o meri kazne, tj. utvrđivanje činjenica koje bi imale značaj olakšavajućih i otežavajućih okolnosti.

u okviru tog raspona izrekne konkretnu meru kazne, onda se moralo propisati da sud mora izvesti dokaze kojima utvrđuje činjenice od kojih zavisi mera kazne.

6. Osnovne specifičnosti optuženja u novom Zakoniku o krivičnom postupku

Osnovne specifičnosti u fazi optuženja u skladu sa pravilima novog Zakonika o krivičnom postupku Srbije su:

1. kao materijalni uslov za optuženje potreban je viši stepen sumnje u odnosu na onaj stepen sumnje koji je inače, potreban za započinjanje krivičnog postupka, a to je opravdana sumnja;

2. u stadijumu optuženja, oštećeni ne može steći svojstvo supsidijarnog tužioca, ali ima mogućnost da putem podnošenja posebnog pravnog sredstva – prigovora, „izdejstvuje“ krivično gonjenje, pod uslovom da prigovor oštećenog usvoji neposredno viši javni tužilac;

3. sastav optužnice je u pogledu njenih obaveznih elemenata nešto (minimalno) promenjen u odnosu na ranije zakonsko rešenje;

4. načelo kontradiktornosti se u fazi optuženja ispoljava u mogućnosti protivne stranke, tj. odbrane, da sudu podnese svoj odgovor na optužnicu;

5. podnesena optužnica se obavezno i svakako preispituje od strane suda, potpuno nezavisno i od stava same odbrane, tako da za aktiviranje mehanizma sudske kontrole optužnice, nije potrebno posebno pravno sredstvo, kao što je to nekada bio prigovor protiv optužnice;

Naime, u SAD se sud rukovodi veoma preciznim i skoro mehanički formulisanim „smernicama“ o visini kazne za određena krivična dela i uz prisustvo određenih okolnosti (na primer, da li se radi o povratniku, koliko su teške posledice, itd.) i tamo nije uopšte zakonski uređeno da se svakako moraju izvesti dokazi od kojih zavisi vrsta krivične sankcije, odnosno mera kazne, dok je kod nas formalno nemoguće da sud izrekne određenu meru kazne (čak i u okviru prethodno stranački utvrđenog raspona), a da pre toga nije izveo i dokaze iz kojih će proizići činjenice od značaja za odmeravanje kazne.

U SAD se u okviru sporazuma stranke mogu dogovoriti i o pravnoj kvalifikaciji krivičnog dela, što je ponekad, već na prvi pogled suprotno onome što se zaista zbilo u konkretnom slučaju. To nekada liči na tzv. kompromisne presude, kao kada su dokazi relativno „tanki“, pa se na primer, a na temelju „ispregovaranog priznanja“, umesto za ubistvo prvog stepena, okrivljeni osuđi za ubistvo drugog stepena i sl. Time se praktično, drastično umanjuje značaj materijalnog krivičnog prava, jer se slično može postupiti u odnosu na bilo koje materijalno krivičnopravno pitanje, kako iz domena objektivnih elemenata krivičnog dela (actus reus), tako i u pogledu njegovog subjektivnog elementa (mens rea), shodno opštem pojmu krivičnog dela u krivičnom pravu SAD. Više o tome: M. Škulić, Osnovi uporednog krivičnog procesnog prava i osnovni problemi reforme krivičnog postupka Srbije, zbornik „Kaznena reakcija u Srbiji“ (prir. prof. dr Đorđe Ignjatović), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011, str. 54-125,

6. istraga ne prethodi obavezno podnošenju optužnice, jer ako prikupljeni podaci o krivičnom delu i učiniocu pružaju dovoljno osnova za optuženje, optužnica se može bez ikakvih posebnih zakonskih ograničenja (bez ranije podele na pravo, tj. bezuslovno i nepravo, tj. uslovljeno neposredno optuženje), podići i bez prethodnog sprovođenja istrage;

7. odredbe o optužnici i ispitivanju optužnice primenjuju se shodno i na privatnu tužbu, osim ako se ona podnosi za krivično delo za koje se sprovodi skraćeni postupak, što je inače, slučaj skoro sa svim krivičnim delima za koja se ne goni po službenoj dužnosti.

7. Osnovne osobenosti glavnog pretresa u novom Zakoniku o krivičnom postupku

Osnovne specifičnosti stadijuma održavanja glavnog pretresa i donošenja presude, prema pravilima novog Zakonika o krivičnom postupku su:

1. u fazi pripremanja glavnog pretresa uvedeno je pripremno ročište, kojem je poklonjena velika pažnja, odnosno načelno dat veliki značaj u novom Zakoniku i koje je u pogledu krivičnih postupaka za određena krivična dela, prema kriterijumu njihove težine, s obzirom na zaprećenu kaznu, definisano kao *obavezno*, dok je u pogledu krivičnih postupaka čiji su predmet krivična dela sa manjom propisanom kaznom, pripremno ročište *fakultativnog* karaktera;

2. glavni pretres je konceptijski organizovan na striktno adverzijalnim osnovama, tako da osnovne dokazne aktivnosti imaju stranke, a dokazna uloga suda je svedena na minimum.

7.1. Pripreme za glavni pretres

Predsednik veća odmah posle prijema potvrđene optužnice i spisa predmeta, započinje pripreme za glavni pretres, koje obuhvataju: 1) održavanje pripremnog ročišta, 2) određivanje glavnog pretresa i 3) donošenje drugih odluka koje se odnose na upravljanje postupkom.

Protiv odluka koje donosi predsednik veća u toku priprema za glavni pretres žalba nije dopuštena, osim ako Zakonikom nije drugačije određeno.

7.1.1. Pripremno ročište (član 345-352 ZKP/2011)

Pripremno ročište predstavlja stadijum krivičnog postupka koji je prema zakonskoj sistematici svrstan među elemente pripremanja za održavanje glavnog pretresa. Ovaj procesni stadijum se svodi na odgovarajuće izjašnjavanje stranaka

o predmetu optužbe, davanje određenih dokaznih obrazloženja, ispoljavanja relevantne dokazne inicijative i uopšte, predstavlja svojevrsno preliminarno „suočavanje“ stranaka pred sudom, pri čemu se ispoljava načelo kontradiktornosti, a postoji mogućnost suda da već u toj pripreмноj fazi pre održavanja glavnog pretresa, donese niz važnih odluka, među koje spada i rešenje o obustavi krivičnog postupka, kao vid okončanja započetog krivičnog postupka.

Ratio legis pripremnog ročišta je zasnovan na adverzijalnoj konstrukciji glavnog pretresa i svodi se na težnju da se stranke što je moguće ranije u procesno-stadijumskom smislu, izjasne u pogledu svojih „dokaznih intencija“ u odnosu na budući glavni pretres, kako bi se na taj način, s jedne strane, omogućilo sudu pred kojim će se glavni pretres odvijati, da na odgovarajući način planira vreme održavanja, trajanje i tok glavnog pretresa, dok se time s druge strane, omogućava obostrano „otvaranje karata“ stranaka u pogledu njihove buduće i planirane dokazne aktivnosti na glavnom pretresu.

7.2. Javnost glavnog pretresa i potencijalna neustavnost

Glavni pretres je javan. Zakonodavac omogućava da glavnom pretresu prisustvuju (kao publika) samo lica starija od 16 godina, što je promena u odnosu na ranije pravilo po kojem je načelo javnosti podrazumevalo pravo svakog *punoletnog građanina*, koji pri sebi nema oružje ili opasno oruđe i koji nije procesno zainteresovan, odnosno nema nikakvu procesnu funkciju, da prisustvuje glavnom pretresu i prati njegov tok.

Nije sasvim jasan *ratio legis* omogućavanja da i lica koja nisu punoletna budu shvaćena kao deo opšte javnosti, te mogu da prisustvuju glavnom pretresu, što u praksi, nekada može biti i komplikovano vezano za način utvrđivanja starosti „publike“, s obzirom da lica koja nemaju navršenih 18 godina života nemaju dužnost posedovanja lične karte kao osnovnog formalnog identifikacionog dokumenta.

Načelo javnosti podrazumeva i postojanje mogućeg izuzetka u vidu postojanja razloga iz kojih se javnost u potpunosti ili delimično može isključiti sa glavnog pretresa. Od otvaranja zasedanja, pa do završetka glavnog pretresa, veće može, po službenoj dužnosti ili na predlog stranke ili branioca, ali uvek nakon njihovog izjašnjenja, isključiti javnost za ceo glavni pretres ili za jedan njegov deo, ako je to potrebno radi zaštite sledećih alternativno propisanih vrednosti: 1) interesa nacionalne bezbednosti; 2) javnog reda i morala; 3) interesa maloletnika; 4) privatnosti učesnika u postupku; 5) drugih opravdanih interesa u demokratskom društvu.

Svi razlozi za isključenje javnosti sa glavnog pretresa koji se alternativno propisuju u novom ZKP-u su u određenim terminološkim varijantama, suštinski postojali i ranije, osim poslednjeg razloga, koji se zbog svoje izrazite širine, pa i poprilične nejasnoće i nepreciznosti, donekle svodi na svojevrsnu „kaučuk“ normu, što nije dobro, jer je javnost glavnog pretresa načelo koje se ustanovljava ne samo Zakonikom o krivičnom postupku, već i Ustavom Srbije. Pitanje je i da li je razlog za isključenje javnosti zbog potrebe zaštite „drugih opravdanih interesa u demokratskom društvu“, u skladu sa Ustavom Srbije, odnosno po svemu sudeći, radi se o *protivustavnoj normi*, jer naš Ustav ne poznaje takav razlog kao *poseban osnov* za isključenje javnosti, već tu formulaciju striktno povezuje sa *javnim redom i moralom*, dok se u ZKP-u „javni red i moral“, te „drugi opravdani interesi u demokratskom društvu“, definišu kao *dva samostalna i odvojena, odnosno jedan od drugog nezavisna razloga* za isključenje javnosti na glavnom pretresu.²⁰

7.3. Početak dokaznog postupka i predmet dokazivanja na glavnom pretresu

Započinjanje dokaznog postupka se formalno manifestuje odgovarajućom aktivnošću predsednika veća, koji objavljuje početak dokaznog postupka.

U dokaznom postupku se izvode dokazi o činjenicama koje su shodno opštim zakonskim pravilima predmet dokazivanja, gde spadaju *tri vrste činjenica*: 1) činjenice koje čine obeležje krivičnog dela, 2) činjenice od kojih zavisi primena neke druge odredbe krivičnog zakona, te 3) činjenice od kojih zavisi primena odredaba krivičnog postupka.

Ako optuženi na glavnom pretresu prizna da je učinio krivično delo, u daljem toku dokaznog postupka, izvode se samo *dve vrste dokaza*:

A) dokazi od kojih zavisi ocena da li priznanje ispunjava opšte pretpostavke da se smatra procesno validnim, što znači da se onda kada je svojim iskazom optuženi ispoljio priznanje, dokazi o učiniocu i krivičnom delu i dalje prikupljaju samo ako postoji neka od alternativno propisanih okolnosti: 1) osnovana sumnja u istinitost priznanja ili 2) manjkavost priznanja, koja postoji kada se radi o priznanju koje je u alternativnom smislu: a) nepotpuno, b) protivrečno, v) nejasno, odnosno g) u suprotnosti sa drugim dokazima;

B) dokazi od kojih zavisi odluka suda o vrsti krivične sankcije i meri kazne.

---

²⁰ Prema članu 32. stav 3. Ustava Srbije (norma koja je segment prava na pravično suđenje), javnost se može isključiti tokom čitavog postupka koji se vodi pred sudom ili u delu postupka, samo radi zaštite interesa nacionalne bezbednosti, javnog reda i morala u demokratskom društvu, kao i radi zaštite interesa maloletnika ili privatnosti učesnika u postupku, u skladu sa zakonom.

7.4. Predlaganje dokaza na glavnom pretresu i redosled u njihovom izvođenju

Stranke, branilac i oštećeni mogu do završetka glavnog pretresa predlagati da se izvedu novi dokazi, a mogu ponoviti predloge koji su ranije odbijeni, a o izvođenju dokaza koji su predloženi, odlučuje predsednik veća.

Predsednik veća ima striktnu zakonsku dužnost da obrazloženim rešenjem odbije dokazni predlog, ako je predloženo izvođenje dokaza koji je *nezakonit*, što je slučaj kada se o dokaznom predlogu koji je usmeren na izvođenje dokaza koji bi neposredno ili posredno, sami po sebi ili prema načinu pribavljanja, bili u suprotnosti sa Ustavom, Zakonikom o krivičnom postupku, drugim zakonom ili opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima

Predsednik veća može obrazloženim rešenjem odbiti dokazni predlog ako oceni da je reč o dokazu u pogledu kojeg postoji neki od sledećih alternativno propisanih razloga:

1) ako su za dokaz stranke, branilac i oštećeni znali u toku pripremnog ročišta ili nakon određivanja glavnog pretresa, ali ga bez opravdanog razloga nisu predložili;

2) ukoliko je dokazni predlog usmeren na dokazivanje činjenica koje nisu predmet dokazivanja (ne tiče se činjenica koje su obeležja krivičnog dela ili drugih relevantnih krivičnopravnih ili krivičnoprocesnih pitanja) ili se odnosi na činjenice koje se ne dokazuju, tj. kada se radi o činjenicama za koje sud oceni da su: a) opštepoznate, b) u dovoljnoj meri raspravljene, v) da ih okrivljeni priznaje na način koji ne zahteva dalje dokazivanje, ili g) da saglasnost stranaka o tim činjenicama nije u suprotnosti sa drugim dokazima.

3) kada su u pitanju dokazi čije izvođenje je očigledno usmereno na odugovlačenje postupka.

Predsednik veća može u toku postupka opozvati rešenje o odbijanju konkretnog dokaznog predloga, a veće povodom prigovora podnosioca dokaznog predloga, može preinačiti rešenje predsednika veća, te odlučiti da se predloženi dokaz izvede.

Dokazni postupak je u skladu sa novim Zakonikom o krivičnom postupku uređen na *striktno adverzijalnim osnovama*, uz mogućnost da se određeni dokazi izvedu po odluci suda i predlogu oštećenog.

Posle saslušanja optuženog, predsednik veća određuje vreme u kojem se izvode sledeći dokazi: 1) najpre izvode dokazi koje predloži tužilac, potom 2) dokazi koje predloži odbrana, 3) nakon toga dokazi čije izvođenje je odredilo veće po službenoj dužnosti i po predlogu oštećenog, te 4) na kraju dokazi o

činjenicama od kojih zavisi odluka o vrsti i meri krivične sankcije. Ovako određen redosled dokaza je *pravilo*, ali ono nije apsolutnog karaktera, jer ako postoje opravdani razlozi predsednik veća može odrediti drugačiji redosled i produžiti vreme za izvođenje dokaza.

Podaci iz kaznene evidencije i drugi podaci o osuđivanosti optuženog za kažnjive radnje od kojih zavisi odluka o vrsti i meri krivične sankcije se takođe izvode u skladu sa opštim pravilom o redosledu izvođenja dokaza, osim ako veće odlučuje o merama za obezbeđenje prisustva okrivljenog i za nesmetano vođenje krivičnog postupka. Ako oštećeni koji je prisutan treba da se ispita kao svedok, njegovo ispitivanje će se obaviti pre ostalih svedoka.

Posle izvođenja svakog dokaza, predsednik veća upitaće stranke, branioca i oštećenog da li povodom izvedenog dokaza imaju primedbe. Na ovaj se način omogućava dodatno ispoljavanje kontradiktornog karaktera dokaznog postupka na glavnom pretresu.

7.5. Ispitivanje svedoka, veštaka ili stručnog savetnika na glavnom pretresu

Svedok koji nije ispitan, po pravilu, neće prisustvovati izvođenju dokaza pre svog ispitivanja. Svrha ovog pravila je da se onemogući da prethodno izvođenje dokaza, poput ispitivanja drugih svedoka ili veštaka, utiče na budući iskaz još neispitanog svedoka.

Ispitani svedoci, veštaci ili stručni savetnici ostaju u sudnici ako ih predsednik veća, nakon izjašnjenja stranaka, sasvim ne otpusti, ili ako, po predlogu stranaka ili po službenoj dužnosti, ne naredi da se privremeno udalje iz sudnice da bi kasnije mogli biti ponovo pozvani i još jednom ispitan u prisustvu ili odsustvu drugih svedoka, veštaka ili stručnih savetnika.

Ako se kao svedok ispituje lice mlađe od 14 godina, veće može odlučiti da se za vreme njegovog ispitivanja isključi javnost. Ako lice mlađe od 16 godina prisustvuje glavnom pretresu kao svedok ili oštećeni, udaljiće se iz sudnice čim njegovo prisustvo nije više potrebno.

Pre početka ispitivanja svedoka, veštaka ili stručnog savetnika, predsednik veća ga upozorava:

1) na krivičnopravne konsekvence davanja lažnog iskaza – da lažno svedočenje, odnosno davanje lažnog nalaza i mišljenja ili iskaza, predstavlja krivično delo;

2) na prethodno formalno preuzeto obavezivanje u odnosu na verodostojnost i kvalitet svog budućeg iskazivanja – da je položio zakletvu pre glavnog pretresa;

3) na centralnu dužnost ove vrste davaoca iskaza, a to je dužnost svedoka da tokom ispitivanja govori istinu i da ne sme ništa da prećuti, odnosno dužnost veštaka da tačno i potpuno iznese svoj nalaz i mišljenje.²¹

Predsednik veća će pre početka ispitivanja pozvati svedoka ili veštaka, koji nije položio zakletvu pre glavnog pretresa, ili stručnog savetnika da to učini.

Na glavnom pretresu se svedok ili stručni savetnik ispituje uz shodnu primenu opštih zakonskih pravila koja se odnose na ispitivanje svedoka, a veštak izlaže usmeno svoj nalaz i mišljenje, ali mu veće može dozvoliti da pročita pisani nalaz i mišljenje koji će potom priložiti zapisniku.

Svedoku, veštaku ili stručnom savetniku neposredno postavljaju pitanja stranke i branilac, predsednik veća i članovi veća, a oštećeni ili njegov zakonski zastupnik i punomoćnik, i veštak ili stručni savetnik mogu neposredno postavljati pitanja uz odobrenje predsednika veća.

Ispitivanje svedoka na glavnom pretresu je regulisano na adverzijalan način, što znači da je s jedne strane, reč o dokaznoj aktivnosti koja primarno pripada strankama, dok je s druge strane, redosled postavljanja pitanja svedoku, formalno uređen zavisno od toga koja je stranka prva predložila ispitivanje konkretnog svedoka. Tada ta stranka vrši osnovno ispitivanje, a suprotna stranka ima mogućnost unakrsnog ispitivanja.

Ako obe stranke predlože ispitivanje istog svedoka ili isto veštačenje, smatraće se da je dokaz predložila stranka čiji je predlog prvi zaveden u sudu. Ako je sud odredio ispitivanje svedoka ili veštačenje bez predloga stranaka, pitanja prvi postavljaju predsednik i članovi veća, potom tužilac, optuženi i njegov branilac i veštak ili stručni savetnik. Oštećeni ili njegov zakonski zastupnik i punomoćnik imaju pravo da postave pitanja svedoku, veštaku ili stručnom savetniku nakon tužioca, uvek kada tužilac ima pravo na ispitivanje.

Postoje *tri vida ispitivanja svedoka* na glavnom pretresu: 1) osnovno, 2) unakrsno i 3) dodatno. *Osnovno* je prvo ispitivanje koje obavlja stranka koja je svedoka predložila, odnosno koja ga je „prva“ predložila, dok je *unakrsno* ispitivanje, ono koje dolazi posle osnovnog i koje preuzima suprotna stranka i koje je po logici stvari, usmereno na pobijanje onih elemenata iskaza dobijenog tokom osnovnog ispitivanja, koji su negativni po suprotnu stranku. Svaka stranka ima bezuslovno pravo na osnovno ispitivanje svedoka kojeg je ona predložila

21 Ova upozorenja su navedena prema zakonskom redosledu, ali bi inače, svakako bilo daleko logičnije da se svedok prvo upozorava na svoju dužnost da govori istinu i ništa ne prećuti, odnosno veštak prvo upozorava na dužnost da tačno i potpuno iznese svoje mišljenje, a da se tek potom, kako svedok, tako i veštak, upozoravaju na krivičnopravne posledice suprotnog postupanja, tj. oficijelno od strane suda informišu da davanje lažnog iskaza svedoka, odnosno lažnog nalaza i mišljenja veštaka, predstavljaju krivična dela.

ili ga je prvo ona predložila (ukoliko istog svedoka predlažu obe stranke). Stranka takođe, ima bezuslovno pravo na unakrsno ispitivanje svedoka kojeg je pre toga, osnovno ispitala suprotna stranka. Kada je reč o *dodatnom* ispitivanju svedoka u pogledu njega ne postoji pravo stranke na njegovo preduzimanje, već je ono uslovljeno odobrenjem suda.

Zakonikom se formalno uređuje redosled ispitivanja svedoka na glavnom pretresu, tako što se najpre obavlja osnovno ispitivanje, posle toga unakrsno ispitivanje, a po odobrenju predsednika veća mogu se postavljati dodatna pitanja.

Prilikom ispitivanja svedoka, veštaka ili stručnog savetnika shodno se primenjuju određene zakonske odredbe koje se odnose na iskaz optuženog, dat na glavnom pretresu koji se razlikuje u odnosu na iskaz iz neke prethodne faze postupka, kao i u odnosu na unošenje iskaza svedoka u zapisnik. To znači da svedoka koji odstupa od svog ranije datog iskaza, predsednik veća upozorava na to, te ga pita za razloge odstupanja, a predsednik veća po potrebi, određuje po službenoj dužnosti, ili to čini na zahtev optuženog da se ranije dati iskaz ili deo tog iskaza pročita i reprodukuje njegov optički ili tonski snimak. Takođe, ako je potrebno, a naročito ako se iskaz svedoka doslovno unosi u zapisnik, predsednik veća može narediti da se taj deo zapisnika odmah pročita, a pročitace se uvek ako to zahteva stranka ili branilac.

Takođe se i kod ispitivanja svedoka, veštaka ili stručnog savetnika, shodno primenjuju i odredbe Zakonika u vezi sa saslušanjem optuženog, a koje se tiču: 1) zabrane određene vrste pitanja ili odgovora na nedozvoljena pitanja, 2) mogućnosti da predsednik veća postavlja svedoku precizirajuća pitanja. To znači da će predsednik veća zabraniti pitanje ili odgovor na već postavljeno pitanje ako je ono nedozvoljeno (obmanjujuća ili sugestivna pitanja), ili se ne odnosi na predmet osim kada se radi o pitanju kojim se proverava verodostojnost iskaza. Ovde treba imati u vidu (što inače, u Zakoniku nije sasvim jasno i nesporno regulisano), da se zabrana postavljanja sugestivnih pitanja odnosi isključivo na osnovno i dodatno ispitivanje, dok se takva pitanja mogu postavljati prilikom unakrsnog ispitivanja svedoka. Naime, prema odredbi člana 98. stav 3. Zakonika, pitanja koja se postavljaju svedoku ne smeju sadržati obmanu, niti se zasnivati na pretpostavci da je izjavio nešto što nije izjavio, i ne smeju predstavljati navođenje na odgovor *osim ako se radi o unakrsnom ispitivanju na glavnom pretresu*.²² Stranke mogu zahtevati da o zabrani pitanja ili odgovora na

---

22 Ovde je očigledna intencija zakonodavca bila da se, kada je reč o vrstama nedozvoljenih pitanja, samo sugestivna pitanja dozvole prilikom unakrsnog ispitivanja svedoka, jer se ni tada, naravno ne smeju postavljati obmanjujuća pitanja, niti pitanja koja polaze od „pretpostavljene“ izjave. Međutim, jezička formulacija u zakonskoj odredbi nije sasvim precizna, niti je uopšte, ona sasvim

već postavljeno pitanje odluči veće, a ako veće potvrdi odluku predsednika veća o zabrani pitanja ili odgovora kao nedozvoljenog, na zahtev stranke u zapisnik će se uneti pitanje.

Predsednik veća može svedoku uvek, tj. tokom bilo kog vida ispitivanja svedoka na glavnom pretresu, dakle, kako tokom osnovnog, tako i prilikom unakrsnog i dodatnog ispitivanja, da postavi pitanje koje doprinosi potpunijem ili jasnijem odgovoru na pitanje postavljeno od strane drugih učesnika u postupku.

7.6. Upoznavanje sa sadržinom zapisnika o iskazima datim pre glavnog pretresa ili na drugom suđenju kao izrazito *inkvizitorski element* novog krivičnog postupka

Osim u slučajevima koji su posebno propisani u Zakoniku o krivičnom postupku, upoznavanje sa sadržinom zapisnika o iskazima svedoka, saoptuženih ili već osuđenih saučesnika u krivičnom delu, kao i zapisnika o nalazu i mišljenju veštaka, može se po odluci veća obaviti shodnom primenom pravila koja se odnose na upoznavanje suda sa sadržinom pismena i snimaka. To znači da se zapisnici u ovom slučaju koriste tako što se vrši uvid u njih ili se ukratko iznosi njihova sadržina, moguće je da ih na glavnom pretresu čita predsednik veća, do čega dolazi kada veće oceni da je to potrebno.

Ovde se praktično radi o korišćenju dokaza koji su izvedeni u nekim prethodnim fazama istog krivičnog postupka, ili je u pitanju dokaz izveden na

---

adekvatno sročena, jer bi iz nje u čisto jezičkom smislu, moglo čak proizići da su sve vrste inače nedozvoljenih pitanja, po izuzetku dopuštena kada se sprovodi unakrsno ispitivanje svedoka, što bi naravno, bilo sasvim besmisleno. Konačno, ni inače, nije sasvim jasan *ratio legis*, omogućavanja da se svedoku uopšte u krivičnom postupku i postavljaju sugestivna pitanja, pa i prilikom unakrsnog ispitivanja. Takva mogućnost je strana našoj krivičnoprocesnoj tradiciji, a u zakonodavstvima u kojima izvorno postoji, što je posebno tipično u SAD, to je ipak drugačije rešeno, jer se tamo uopšte ne dopušta da sud interveniše u stranačko ispitivanje svedoka, dok se u našem postupku sud uvek može „svojim pitanjem umešati“, pa već to samo po sebi, poprilično obesmišljava zamišljen koncept stranačkog ispitivanja svedoka, kroz podelu na osnovno i unakrsno ispitivanje. Pored toga, u onim krivičnoprocesnim sistemima u kojim se striktno primenjuju takva pravila, obavezno je i da se celokupan iskaz svedoka snima, odnosno bukvalno – „od reči do reči“, registruje, što takođe kod nas nije slučaj, a samo onda kada se iskaz svedoka snima ili eventualno stenografski i doslovno unosi u zapisnik pravila o osnovnom i unakrsnom ispitivanju svedoka, imaju puni smisao. Konačno, velika je greška što zakonodavac ovde dopušta da se bilo kojoj kategoriji svedoka mogu postavljati sugestivna pitanja, koja po definiciji mogu biti i izuzetno neprijatna po svedoke, što može da bude izuzetno loše kada se radi o maloletnim licima kao svedocima ili čak deci kao svedocima, a naročito ako su takva lica istovremeno i oštećena. Poznato je da su deca izuzetno podložna sugestiji, što znači da ovaj vid ispitivanja takve vrste svedoka, može ne samo da za njih bude veoma neugodan, već može u nekim situacijama značajno da utiče na verodostojnost iskaza svedoka.

drugom suđenju, odnosno u potpuno drugom krivičnom postupku. Ovakav zakonski mehanizam predstavlja najkrupnije i procesno najdalekosežnije *odstupanje od objektivnosti aspekta načela neposrednosti* u izvođenju dokaza na glavnom pretresu,²³ do čega dolazi u sledećim situacijama:

1) ako su ispitana lica umrla, duševno obolela ili se ne mogu pronaći, ili je njihov dolazak pred sud nemoguć ili znatno otežan zbog starosti, bolesti ili drugih važnih razloga;

2) ukoliko su stranke saglasne da se tako postupi umesto neposrednog ispitivanja svedoka ili veštaka koji nije prisutan, bez obzira da li je bio pozvan ili ne;

3) ako je svedok ili veštak ispitivan neposredno pred istim predsednikom veća ili u skladu sa odredbom o izvođenju dokaza van glavnog pretresa;

4) ukoliko svedok ili veštak bez zakonskog razloga neće da dâ iskaz na glavnom pretresu;

5) ako je reč o iskazu saoptuženog prema kojem je krivični postupak razdvojen ili je već okončan pravnosnažnom osuđujućom presudom.

Tužilačka priroda istrage ne podrazumeva apsolutno isključenje svih dokaza iz istrage na glavnom pretresu, jer bi to bilo apsurdno, a kao primer se može posebno istaći Italija,²⁴ u kojoj je to prvobitno bilo predviđeno, ali se potom od takvog rigidnog koncepta odustalo (posebno u vezi postupaka čiji su predmet bila tzv. mafijaška krivična dela), pa tako sada i tamo postoje mogućnosti za određena ne baš preterano uska odstupanja od načela neposrednosti. Međutim, u tom pogledu ipak treba principijelno biti veoma oprezan, te voditi računa da se prema svom dokaznom kredibilitetu načelno nikada ne mogu potpuno izjednačiti dokazi koje je izveo sam sud, odnosno oni dokazi koji su izvedeni pred sudom i pod njegovom kontrolom, sa dokazima izvedenim bez sudske kontrole i od strane nesudskih organa.²⁵

Slično kao što je to uređeno i u pozitivnom Zakoniku o krivičnom postupku i u novom ZKP-u iz 2011. godine se propisuje nekoliko situacija kada se na glavnom pretresu mogu čitati zapisnici o ranije datim iskazima (član 406). Međutim, sada je to veoma problematično, jer se više po pravilu, ne radi o sudskim dokazima, već o dokazima koje je u istrazi prikupio javni tužilac.

---

23 Više o tome: V. Đurđić, Osnovna načela krivičnog procesnog prava i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima, zbornik „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni“, Beograd, 2013, str. 62-63.

24 Inače, Italija je jedna od prvih kontinentalnih evropskih zemalja, koja je svoj krivični postupak reformisala u adverzijalnom pravcu, a interesantno je da i pored toga, prosečno trajanje krivičnog postupka u Italiji spada među najduže krivične postupke u svetu.

25 Više o tome: M. Škulić i G. Ilić, Novi Zakonik o krivičnom postupku – reforma u stilu, jedan korak napred, dva koraka nazad, Beograd, 2011, str. 50-51. Adresa za preuzimanje teksta sa sajta: <http://www.uts.org.rs/images/stories/061212.novi.zakonik.o.krivicnom.postupku.pdf>.

Donekle je opravdano da se čitaju zapisnici kada se radi o objektivnoj nemogućnosti da se već ispitana lica ponovo ispitaju, jer su umrla ili duševno obolela, ali je potpuno pogrešno da se ostavi mogućnost čitanja zapisnika i onda kada *svedok ili veštak bez zakonskog razloga neće da iskazuje na glavnom pretresu*.

Tužilačka istraga ima niz prednosti u odnosu na sudsku, ali ona ima i određene potencijalno ozbiljne mane, a osnovna mana je da se veoma restriktivno dokazi iz istrage mogu koristiti na glavnom pretresu, već je njihova osnovna funkcija da posluže kao *utemeljenje optužnice*, a onda se kasnije, svi dokazi po pravilu, moraju ponovo izvoditi na glavnom pretresu,²⁶ što je posebno izraženo u adverzijalno konstruisanim krivičnim postupcima, kakav je i novi tip procedure uveden Zakonikom o krivičnom postupku iz 2011. godine.

Kada se uvede neki novi zakonski mehanizam i uopšte novo zakonsko rešenje (poput tužilačke istrage), onda se istovremeno moraju iskoristiti sve prednosti novine i podneti („istrpeti“) neke mane novog rešenja. Međutim, novim zakonikom se sada pokušava ostvarenje „nemoguće misije“: *da istraga bude tužilačka, ali da istovremeno svi dokazi koje je javni tužilac, kao nesudski državni organ, prikupio putem čitanja zapisnika o datim izjavama, mogu da se koriste na glavnom pretresu*, isto ili slično kao što je to činjeno i sa iskazima koji se daju istražnom sudiji, kada on u sudskoj istrazi ispituje svedoke ili veštake. Tako nešto načelno nije moguće, odnosno nije opravdano.

7.7. Izdvajanje nezakonitih dokaza na glavnom pretresu

Na glavnom pretresu, odnosno tokom održavanja glavnog pretresa, veće će rešenjem odlučiti da se iz spisa izdvoje i odvojeno čuvaju sledeći zapisnici:

1) zapisnici o ranijem ispitivanju lica koji se ne mogu pročitati iz razloga koji su u Zakoniku predviđeni kao osnov za odstupanje od načela neposrednosti u objektivnom smislu, kao na primer, kada svedok drugačije iskazuje na glavnom pretresu u odnosu na iskaz koji je dao u istrazi;²⁷

26 U vezi sa ovim, pogrešno je što se kao cilj istrage u Nacrtu (član 295. stav 3) određuje ne samo prikupljanje dokaza i podataka koji su potrebni za odlučivanje o tome da li će se podići optužnica ili obustaviti postupak itd., već i dokaza za koje postoji opasnost da se neće moći ponoviti na glavnom pretresu, ili bi njihovo izvođenje bilo otežano... Ovakav cilj istraga može imati jedino kada je vodi istražni sudija, ili makar onda kada se radi o tužilačkoj istrazi, ali uz mogućnost da se u pogledu određenih dokaznih radnji (tzv. hitne sudske radnje) angažuje sudija (bilo sudija za istragu, kao što je to slučaj u Crnoj Gori, odnosno u Nemačkoj, gde se on označava kao „Ermittlungsrichter“, za razliku od istražnog sudije, koji bi bio „Untersuchungsrichter“, bilo sudija za prethodni postupak i sl.), što nije slučaj sa odredbama Nacrta.

27 Nekada, dok je istraga bila sudskog karaktera, svedok je u istrazi bio ispitivan (saslušan) od strane istražnog sudije i postojala je određena mogućnost da se na glavnom pretresu čita, odnosno koristi

2) zapisnici ili obaveštenja koji se prema opštim zakonskim pravilima (odredbe o izdvajanju zapisnika i obaveštenja), smatraju dokazno nevalidnim, jer sadrže „dokaze“ u pogledu kojih je Zakonikom propisano da ne mogu biti korišćeni u krivičnom postupku ili da se na njima ne može zasnovati odluka suda.

Protiv rešenja pretresnog veća o izdvajanju zapisnika ili obaveštenja, dozvoljena je posebna žalba, a po pravosnažnosti rešenja o izdvajanju zapisnika ili obaveštenja, veće stavlja konkretne izdvojene zapisnike ili obaveštenja u poseban zapečaćeni omot i predaje ih na čuvanje kod sudije za prethodni postupak odvojeno od ostalih spisa, tako da se ne mogu razgledati niti koristiti u postupku.

U Zakoniku je propisana i mogućnost da pretresno veće naknadno i pod određenim uslovima, promeni svoj prvobitni „stav“ u odnosu na zapisnike ili obaveštenja za koje je pre toga, ocenilo da sadrže nezakonite dokaze. Ako na osnovu izvedenih dokaza smatra da nije bilo mesta izdvajanju dokaza, veće može do završetka dokaznog postupka opozvati svoje rešenje o izdvajanju zapisnika ili obaveštenja, ali samo pod uslovom da protiv tog nije izjavljena žalba, te potom, odlučiti da se izdvojeni dokaz ipak izvede.

8. Osnovne karakteristike postupka po pravnim lekovima u novom Zakoniku o krivičnom postupku

I prema pravilima novog Zakonika o krivičnom postupku postoje dve osnovne vrste pravnih lekova: 1) redovni pravni lekove, gde spada nekoliko vrsta žalbi i 2) vanredni pravni lekovi.

U redovne pravne lekove spadaju: 1) žalba protiv prvostepene presude, 2) žalba protiv drugostepene presude i 3) žalba na rešenje.

Postoje brojne osnovne novine u novom Zakoniku o krivičnom postupku, koje se tiču žalbe protiv prvostepene presude, poput sledećih novih ili modifikovanih zakonskih mehanizama: 1) nešto drugačije utvrđeni rok za podošenje žalbe, 2) modifikovanje pojedinih žalbenih razloga, 3) nešto promenjeno postu-

---

iskaz koji je svedok dao u istrazi, ne samo onda kada bez zakonskog razloga odbija da svedoči, već i u slučaju kada takav svedok drugačije iskazuje na glavnom pretresu u odnosu na iskaz koji je dao istražnom sudiji u istrazi. U svakom slučaju, ovde se uvek radilo o sudskom dokazu, pa i onda kada je bio izveden pre glavnog pretresa, od strane istražnog sudije, a ne pretresnog veća, odnosno pred pretresnim većem. Sada to više nije moguće, što znači da se shodno opštim pravilima dokazivanja – ili može koristiti jedino onaj iskaz koji je svedok dao na glavnom pretresu (kada je njegov iskaz iz istrage praktično „bezvredan“ u procesnom smislu), ili se naravno, ne mora „procesno koristiti“ uopšte ni iskaz tog svedoka dat na glavnom pretresu, ako sud oceni da on nije dokazno kredibilan, što kao i inače, predstavlja faktičko pitanje koje se rešava prema slobodnom sudijskom uverenju i na temelju slobodne ocene dokaza.

panje u pogledu neuredne žalbe, 4) uvođenje mogućnosti da prvostepeni sud ponovo otvori glavni pretres i nakon podnesene žalbe (tzv. represuđenje), itd.

8.1. Osnovne modifikacije pojedinih žalbenih razloga

Žalbeni razlozi, odnosno *osnovi za izjavljivanje žalbe*, su ostali isti kao i ranije i svode se na određene pravne i činjenične anomalije presude. Izraz „anomalija“ naravno, treba shvatiti samo uslovno, on je takav samo sa stanovišta podnosioca žalbe (a delimično i shodno zakonskoj terminologiji),²⁸ kada se u žalbi na primer, tvrdi da je presuda zasnovana na nekoj bitnoj povredi odredaba krivičnog postupka ili da je presudom povređena neka norma krivičnog zakona i sl., ali se tek od strane drugostepenog suda utvrđuje da li zaista postoji konkretna povreda u prvostepenoj presudi.

Pravne anomalije postoje u *tri oblika*; 1) bitne povrede odredaba krivičnog postupka, koje se dele na dve vrste: a) apsolutno bitne povrede i b) relativno bitne povrede, 2) povrede krivičnog zakona i 3) greške u odlukama o krivičnim sankcijama i u drugim odlukama. Faktičke anomalije se svode na pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje.

8.1.1. Izmene koje se odnose na bitne povrede odredaba krivičnog postupka

Kao i ranije, postoje dve kategorije bitnih povreda odredaba krivičnog postupka: 1) apsolutno bitne povrede i 2) relativno bitne povrede. Kod apsolutno bitnih povreda, samim tim što postoji određena povreda, apsolutno se smatra da presuda zasnovana na takvoj povredi, odnosno proistekla iz krivičnog postupka u kojem je učinjena takva povreda krivičnoprocesnih odredbi, ne može biti zakonita i pravilna. Ne može se, niti je potrebno, dokazivati suprotno.

Apsolutno bitne povrede se u Zakoniku nabrajaju taksativno i limitativno. Kad je reč o relativno bitnim povredama, tu se može s jedne strane, raditi o bilo kojoj povredi zakonske odredbe, ali je s druge strane, potrebna određena kauzalna veza između takve povrede i nezakonitosti ili nepravilnosti u presudi zasnovanoj na takvoj povredi, odnosno koja je proistekla iz krivičnog postupka u kojem je povreda učinjena.

²⁸ Sam zakonodavac govori o povredama krivičnog zakona, odnosno povredama odredaba krivičnog postupka itd., što znači da se i u zakonsko-terminološkom smislu, može govoriti o odgovarajućim „anomalijama“ presude koja se pobija žalbom.

Spisak apsolutno bitnih povreda odredaba krivičnog postupka u novom Zakoniku o krivičnom postupku je relativno sličan, onim povredama takvog karaktera, koje su i ranije postojale, a osnovne razlike se svode na sledeće:

1. jedna nekadašnja povreda krivičnog zakona je sada svrstana u „prvu“ apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postupka, a ona postoji ako je nastupila zastarelost krivičnog gonjenja ili je gonjenje isključeno usled amnestije ili pomilovanja ili je stvar već pravnosnažno presuđena, ili postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje.²⁹ Tu se u stvari, misli na to da je sud doneo odbijajuću presudu zbog postojanja određene trajne procesne smetnje (poput zastarelosti), a da takav razlog nije postojao, što u ovom primeru znači da krivično delo ipak, nije zastarelo. Međutim, radi se o gruboj pravno-tehničkoj greški, zahvaljujući kojoj sada praktično, nije ni moguće doneti presudu kojom se optužba odbija, kada postoje okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje, a da se time, automatski ne načini apsolutno bitna povreda odredaba krivičnog postupka.

2. Nedostaci u *izreci presude* predstavljaju apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postupka, samo ako se radi o izreci koja je *nerazumljiva*, a ako su u pitanju neki drugi nedostaci izreke presude, odnosno određene kontradikcije između izreke i obrazloženja, tada se radi o jednom obliku relativno bitne povrede odredaba krivičnog postupka.

3. Kao i ranije, postoji apsolutno bitna povreda odredaba krivičnog postupka i kada je sud povredio propise u pogledu postojanja optužbe ovlašćenog tužioca,

---

29 Dok je takav razlog bio povreda krivičnog zakona, on je bio formulisan kao povreda krivičnog zakona u pogledu pitanja – da li ima okolnosti koje isključuju krivično gonjenje, a naročito da li je nastupila zastarelost krivičnog gonjenja ili je gonjenje isključeno usled amnestije ili pomilovanja, ili je stvar već pravnosnažno presuđena (član 369. ZKP/2001). Takva formulacija je bila logična, jer je iz nje proizlazilo da sud može pogrešiti u oba smera – bilo da donese presudu smatrajući pogrešno da postoji neka okolnost koja trajno isključuje krivično gonjenje, a ona u stvari, ne postoji, bilo da ne donese odbijajuću presudu, pogrešno ocenjujući da nema okolnosti koja trajno sprečava krivično gonjenje, a ona u stvari, postoji.

Iako se tu radi o trajnim procesnim smetnjama, što „zvučni“ kao da predstavlja isključivo krivičnoprocesni institut, bolje je kada se takva povreda svrstava u povredu krivičnog zakona, nego u povredu odredaba krivičnog postupka, a konačno, zastarelost se i reguliše krivičnim zakonom. Međutim, ovde nije problem samo u svrstavanju takve povrede među povrede procesnog ili materijalnog krivičnog prava, već u pogrešnoj formulaciji, zbog koje praktično nije moguće doneti odbijajuću presudu (dakle, ni onda kada svakako postoji konkretan zakonski razlog za to), zbog postojanja trajnih procesnih smetnji, a da se time „automatski“ ne učini apsolutno bitna povreda krivičnog postupka, što je i više nego apsurdno. U praksi ovo ipak, verovatno neće dovoditi do ozbiljnih problema, jer se može pretpostaviti da presudu donetu zbog okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje (iako se tu formalno, uvek radi o apsolutno bitnoj povredi odredaba krivičnog postupka), niko u praksi neće ni pobijati žalbom, pa će ona po pravilu, pasivno postajati pravnosnažna. Naime, optuženi i branilac ni inače, nemaju pravni interes da ulažu žalbu protiv takve presude, a pretpostavka je da to neće činiti ni savesni javni tužioci, ali se ovde ipak radi o teško objašnjivom pravno-tehničkom propustu zakonodavca.

odnosno odobrenja nadležnog organa, ali je propušteno da se tu navede i *predlog oštećenog*, kada se radi o krivičnim delima za koja se goni po takvom predlogu, što verovatno nije bila intencija zakonodavca, već je u pitanju pravno-tehnički propust.

Kad je reč o relativno bitnim povredama određaba krivičnog postupka u novom Zakoniku o krivičnom postupku, odnosno njihovim novim ili modifikovanim formulacijama u zakonskom tekstu, relevantno je sledeće:

1. Tipična relativno bitna povreda je kada sud u toku glavnog pretresa nije primenio ili je nepravilno primenio neku odredbu Zakonika o krivičnom postupku, a to je bilo od odlučnog uticaja na donošenje zakonite i pravilne presude. Slična povreda je postojala i ranije i tu se može raditi o povredi bilo koje odredbe Zakonika, ali mora postojati i uzročno-posledična veza između takve povrede i nezakonitosti ili nepravilnosti presude, pri čemu se sada, još i dodatno naglašava da je povreda bila od *odlučnog uticaja*.

2. Nova relativno bitna povreda je ona koja se odnosi na *pravno nevaljani dokaz*. Takva povreda postoji ako se presuda zasniva na dokazu na kome se po odredbama Zakonika o krivičnom postupku ne može zasnivati, osim ako je, s obzirom na druge dokaze, očigledno da bi i bez tog dokaza, bila donesena ista presuda.

Nekadašnja apsolutno bitna povreda određaba krivičnog postupka koja se odnosila na izreku presude je sada podeljena, pa jednim delom ostaje apsolutno bitna povreda, a drugim delom dobija relativni karakter, ali ne u smislu da se zahteva neka kauzalna veza između povrede i nezakonitosti, odnosno nepravilnosti presude (kao što je to kod tipičnih relativno bitnih povreda određaba krivičnog postupka), već s obzirom na (ne)mogućnost ispitivanja zakonitosti i pravilnosti presude. Ova povreda postoji ako je izreka presude protivrečna sama sebi ili su razlozi presude protivrečni izreci, ili ako presuda nema uopšte razloga ili u njoj nisu navedeni razlozi o činjenicama koje su predmet dokazivanja ili su ti razlozi potpuno nejasni ili u znatnoj meri protivrečni, ili ako o činjenicama koje su predmet dokazivanja postoji znatna protivrečnost između onoga što se navodi u razlozima presude o sadržini isprava ili zapisnika o iskazima datim u postupku i samih tih isprava ili zapisnika, pa zbog toga nije moguće ispitati zakonitost i pravilnost presude.

8.2. Vanredni pravni lekovi

Kao i ranije i prema pravilima novog Zakonika o krivičnom postupku, postoje dve vrste vanrednih pravnih lekova: 1) zahtev za ponavljanje krivičnog postupka i 2) zahtev za zaštitu zakonitosti.

Oba vanredna pravna leka su pretrpela određene izmene i modifikacije, što je posebno upadljivo kod zahteva za zaštitu zakonitosti.

8.2.1. Zahtev za ponavljanje krivičnog postupka

Prema pravilima novog Zakonika o krivičnom postupku postoje sledeće varijante ponavljanja krivičnog postupka: 1) ponavljanje krivičnog postupka koji je okončan pravnosnažnom presudom i 2) ponavljanje krivičnog postupka osuđenom u odsustvu. Obe ove varijante ponavljanja krivičnog postupka su uređene na sličan način kao i do sada.

Više se kao varijante ponavljanja krivičnog postupka ne uređuje nastavljanje krivičnog postupka koji je prethodno okončan određenim rešenjima donesenim zbog postojanja privremenih smetnji za krivično gonjenje, kao ni slučajeva preinačenja pravnosnažne presude bez ponavljanja krivičnog postupka.³⁰

8.2.2. Zahtev za zaštitu zakonitosti

Pet je osnovnih novina i zakonskih modifikacija, koje su od većeg značaja, kada je reč o zahtevu za zaštitu zakonitosti.

Prva modifikacija se odnosi na titulara ovog vanrednog pravnog leka, koje je nekada bio isključivo u nadležnosti Republičkog javnog tužioca, a sada gubi takvo „ekskluzivno“ svojstvo, te ga može podneti i odbrana, tj. okrivljeni „preko branioca“.

Druga modifikacija se odnosi na izvesno dodatno sužavanje razloga za ulaganje zahteva za zaštitu zakonitosti, jer sada ne dolazi u obzir bilo koja povreda zakona, kako materijalnog, tako i procesnog karaktera, već samo takve povrede koje se tiču pravila krivičnog postupka ili primene materijalnog prava na činjenično stanje utvrđeno u pravnosnažnoj odluci.

Treća modifikacija se odnosi na uvođenje posebnog razloga za ulaganje zahteva za zaštitu zakonitosti, a koji se svodi na odgovarajuće odluke Ustavnog suda ili Evropskog suda za ljudska prava.

Četvrta modifikacija se odnosi na uvođenje posebnih rokova za ulaganje zahteva za zaštitu zakonitosti (u pogledu kojeg ranije nisu postojali bilo kakvi rokovi), kada se radi o dva razloga: 1) onda kada se zahtev temelji na postojanju odluke Ustavnog suda ili Evropskog suda za ljudska prava i 2) ukoliko je zahtev podnesen u korist okrivljenog zbog određenih takstativno nabrojanih povreda Zakonika o krivičnom postupku.

Peta modifikacija se tiče uvođenja mogućnosti da Vrhovni kasacioni sud koji je nadležan za odlučivanje o zahtevu za zaštitu zakonitosti, onda kada se radi o povredi zakona kao osnovu za ulaganje ovog vanrednog pravnog leka

---

³⁰ Ta varijanta tzv. „nepravog ponavljanja krivičnog postupka se sada uređuje kao poseban krivični postupak – Glava XXIII (postupci za preinačenje pravnosnažne presude).

(što i jeste razlog za njegovo ulaganje u daleko najvećem broju slučajeva), ne odlučuje obavezno o svakom podnesenom zahtevu, već samo o onom zahtevu za zaštitu zakonitosti, za koga oceni da ima potreban stepen „relevantnosti“. O zahtevu za zaštitu zakonitosti koji je podnet zbog povrede zakona, Vrhovni kasacioni sud odlučuje samo ako smatra da je reč o pitanju od značaja za pravilnu ili ujednačenu primenu prava. Vrhovni kasacioni sud *odbacuje* zahtev za zaštitu zakonitosti kada oceni da je podnet zbog povrede zakona koji nije od značaja za pravilnu ili ujednačenu primenu prava.

9. Neustavnost ključnih odredbi novog Zakonika o krivičnom postupku

Prema odredbi člana 32. stav 1. Ustava Republike Srbije (*pravo na pravično suđenje*), *svako ima pravo da nezavisan, nepristrasan i zakonom već ustanovljen sud, pravično i u razumnom roku, javno raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i optužbama protiv njega.*

Dakle, ustavno je pravo građanina, tj. okrivljenog protiv kojeg se vodi krivični postupak da sud **raspravi** o osnovanosti sumnje, odnosno o optužbi protiv njega, a *ne da se o tome pred sudom raspravlja*, kao što je to u osnovi rešeno u novom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije.

Stoga su **neustavne** sve ključne odredbe ovog Zakonika kojima je konstruisan striktno adverzijalni krivični postupak, odnosno dokazivanje primarno preneseno na stranke, a sud maksimalno isključen iz njega.³¹

Prethodno objašnjena neustavnost se odnosi na striktno adverzijalnu konstrukciju glavnog pretresa, uz maksimalno limitiranje dokazne uloge suda, koji tako suprotno odredbi člana 32. stav 1. Ustava Srbije, nema priliku da raspravi o optužbi, ali se čini da je protivustavna i koncepcija istrage u novom Zakoniku o krivičnom postupku.

Naime, istraga je sada javno-tužilačka, te se pokreće naredbom, ali bez mogućnosti da sud u određenom funkcionalnom obliku (to bi u kontekstu novog ZKP-a, mogao biti sudija za prethodni postupak), odluči o *osnovanosti sumnje*

31 Više o neustavnosti novog Zakonika o krivičnom postupku Srbije, ali i njegovim brojnim drugim slabostima u: M. Škulić i G. Ilić, *Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – jedan korak napred, dva koraka nazad*, Udruženje javnih tužilaca Srbije, Pravni fakultet u Beogradu i Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2012. Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje ove monografije pod naslovom: „Novi ZKP Srbije – kako je propala reforma i šta da se radi“ je u celini dostupno u PDF formatu na sajtu Udruženja javnih tužilaca i zamjenika javnih tužilaca Srbije. Adresa za preuzimanje teksta sa sajta: <http://www.uts.org.rs/images/stories/061212.novi.zakonik.o.krivicnom.postupku.pdf>

koja je bila razlog za pokretanje krivičnog postupka, a odredbom člana 32. stav 1. Ustava Republike Srbije, se između ostalog *svakom* garantuje da sud *raspravi* i o *osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka*. Ovo je posebno upadljivo u kontekstu nove zakonske regulative koja se odnosi na formalno određivanje trenutka kako započinjanja krivičnog postupka, tako i otpočinjanja krivičnog gonjenja, što ne samo da se utvrđuje na pogrešan način, već se što je veoma čudno i teško može logički objasniti, razlikuju momenat kada započinje krivično gonjenje, od trenutka kada počinje krivični postupak.³² Inače, u našoj teoriji je već zaključeno da način utvrđivanja trenutka započinjanja krivičnog postupka u novom Zakoniku o krivičnom postupku, u suprotnosti jesu teorijskom definicijom krivičnog postupka, pa stoga, „istraga ne može biti faza krivičnog postupka u užem smislu, zato što bez suda i stranaka ne može biti procesnog odnosa, pa samim tim, ni krivičnog postupka.“³³

Postoje i druge neustavnosti manjeg značaja, odnosno one koje nisu konceptijske prirode, kao što je u tekstu već objašnjeno u odnosu na jedan razlog za isključenje javnosti sa glavnog pretresa.

Tako je je Zakonikom o krivičnom postupku propisano da javni tužilac preduzima radnje u postupku neposredno ili preko svog zamenika, a u postupku za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do pet godina i preko tužilačkog saradnika, odnosno u postupku za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do osam godina i preko višeg tužilačkog saradnika. Iako nije sporno da u javnim tužilaštvima postoje brojni izuzetno stručni i savesni tužilački saradnici, odredba Zakonika o krivičnom postupku koja omogućava da se radnje tužioca u postupcima za određenu kategoriju krivičnih dela (dela koja su predmet skraćenog postupka), povere višim javnim saradnicima, nije usaglašena sa Ustavom Srbije.

Takođe je neustavna i mogućnost pribavljanja tzv. listinga komunikacije *bez sudske odluke*. Naime, po nalogu javnog tužioca policija može u cilju ispunjenja svojih načelnih dužnosti u predistražnom postupku (otkrivanje krivičnih dela itd.), preduzeti određene mere koje se tiču pribavljanja nekih

---

32 Posebno je upadljivo da se u novom Zakoniku na drugačiji način određuje momenat započinjanja krivičnog postupka, što znači da naš zakonodavac sada razlikuje početak krivičnog gonjenja, od početka krivičnog postupka, što istovremeno znači da je moguće da postoji krivično gonjenje, a da se ne vodi krivični postupak. Osnovno je pitanje: kako može započeti krivično gonjenje, a da samim početkom krivičnog gonjenja, nije započeo krivični postupak? Iz ovog osnovnog pitanja, koje bi neko mogao shvatiti i kao čuvenu dilemu koja se tiče „starosti kokoške i jajeta“, proizlaze i druga pitanja, u pogledu kojih je veoma teško pronaći razuman odgovor tumačenjem nejasnih, nelogičnih, a često i izrazito protivrečnih odredbi novog Zakonika o krivičnom postupku.

33 V. Đurđić, Redefinisanje klasičnih procesnih pojmova u prednacrtnu Zakonika o krivičnom postupku Srbijiz iz 2010, Revija za krivično pravo i kriminologiju, broj 2/2010, Beograd, 2010, str. 5-6.

specifičnih podataka, koji se tiču i limitiranja prava na privatnost, gde spada: 1) pribavljanje evidencije ostvarene telefonske komunikacije, 2) pribavljanje evidencije korišćenih baznih stanica ili 3) lociranje mesta sa kojeg se obavlja komunikacija. Navedena zakonska mogućnost je po svemu sudeći, **protivustavna**, s obzirom da su slične odredbe koje su postojale u zakonima o BIA i VBA, a koje su omogućavale takve aktivnosti bez sudske odluke, već oglašene neustavnim odlukom Ustavnog suda.

10. Zaključak

Interesantno je da se u našoj teoriji i praksi još uvek relativno često govori o našem novom krivičnom postupku, kao nekoj vrsti „amerikanizacije“, što naravno, nije tačno. Naša nova krivična procedura je u stvari, jedna prilično bizarna mešavina ranije postojećih rešenja, novina za koje je teško naći pravi *ratio legis*, „originalnih“ teorijskih koncepcija, od kojih uglavnom nema nikakve koristi, ali često ima štete, pa i nekih mehanizama iz anglosaksonskog prava, koji su po pravilu, veoma nekonsekventno primenjenih. Ovo se u prethodnom tekstu posebno može videti na postojanju mogućnosti u našem krivičnom postupku, koje su na primer, u SAD potpuno nezamislive, a to je da se rutinski može koristiti na glavnom pretresu skoro svaki nesudski dokaz, izveden od strane javnog tužioca u istrazi, odnosno ranijim fazama krivičnog postupka.

Čak i načelo istine ima u stvari, veći značaj u SAD, nego u Srbiji, kada je reč o novom krivičnom postupku. U SAD ne postoji načelo istine na način na koji se ono shvata u klasičnim kontinentalno-evropskim krivičnim procedurama, ali je pri tom naglašeno i da ni u američkom krivičnom postupku istina nije bez značaja, već je samo sud načelno dokazno pasivan, te ne traga oficijelno za istinom, već se isključivo oslanja na dokazne aktivnosti stranaka.

Međutim, *neka dokazna pravila u SAD*, daju praktično *više značaja istini u krivičnom postupku, nego što je to sada slučaj u Srbiji, kada je u pitanju novi Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine*, što predstavlja svojevrsni apsurd, kada se ima u vidu kako naša dosadašnja tradicija, tako i činjenica da Srbija nesporno pripada krugu kontinentalno-evropskih država, ne samo u geografskom, već i u istorijskom, kulturološkom, pa i pravnom smislu.

Naime, tačno je da pravila krivičnog postupka SAD (*Federal Rules of Criminal Procedure*), koja se ponekad pogrešno smatraju sličnim izvorom prava kao što su zakon(ici) o krivičnom postupku u Evropi, ne govore o „istraživanju istine“ ili „traganju o istini“, ali to i nije potrebno u tom izvoru prava, jer u anglosaksonskim državama postoji posebna pravna disciplina – dokazno pravo (*Law on Evidence*), što predstavlja i poseban izvor prava, kada je reč o norma-

tivnom aspektu. U okviru te oblasti ustanovljavaju se pravila koja se odnose na utvrđivanje istine i dokazivanje, kako u krivičnom, tako i u parničnom postupku, tj. uopšte u relevantnim „pravim procedurama“, gde spada i „materija istine“ u procesnom smislu. Tako se već u drugom članu Saveznih pravila o dokazivanju (*Federal Rules on Evidence*), spominje istina, tako što se utvrđuje da „pravila treba tumačiti na način koji omogućava da se **sazna istina** i donese pravična odluka.“

Pravilo 1.02 Saveznih pravila o dokazivanju u SAD, bukvalno glasi: „*Ova pravila bi trebalo primenjivati tako da se svakim postupkom upravlja pošteno (pravično), da se otklone neopravdani troškovi i odugovlačenje, kao i da se doprinese razvoju dokaznog prava, da bi se na kraju saznala istina i pravično odlučilo*“.³⁴

Novim Zakonikom o krivičnom postupku se u naš krivičnoprocesni sistem uvode neki procesni mehanizmi koji su potpuno atipični za najveći broj zemalja kontinentalne Evrope, što u praksi može imati veoma negativne konsekvence, kako po urednost pravnog sistema, tako i po prava i slobode građana.

Pokušaj sadržan u novom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije da se u krivičnoj proceduri ispolje elementi načela pravičnog vođenja krivičnog postupka, a da se istovremeno, potpuno eliminiše načelo istine iz našeg krivičnog postupka, predstavlja izrazito štetan eksperiment, koji je unapred osuđen na neuspeh, ali cenu takvog eksperimentisanja bi mogli platiti kako država, tako i građani. Koncept tzv. paralelne istrage je suštinski pogrešan i on bi u praksi ili potpuno paralisao većinu krivičnih postupaka, ili bi se, što je možda verovatnije, sveo na голу formu, gde bi praktični značaj imala istraga javnog tužioca, dok bi „istraga“ lica u funkciji odbrane, bila svedena na „praznu fasadu“. Taj koncept je *suštinski protivan i funkciji odbrane* u krivičnom postupku, te elementarnom dejstvu pretpostavke nevinosti, jer kakvu bi to istragu okrivljeni mogao voditi i protiv koga, kada se okrivljeni već po zakonskoj definiciji smatra nevinim, sve dok se eventualno, suprotno ne utvrdi pravnosnažnom odlukom suda.

Potpuno adverzijalna konstrukcija glavnog pretresa, odnosno suđenja, nije adekvatna za naš krivični postupak i ona bi u praksi mogla dovesti do ogromnih problema. U takvom postupku bi stranke samo formalno bile ravnopravne, dok bi u praksi to bilo po pravilu, veoma nepovoljno po okrivljenog, naročito onda kada nema branioca, a u našem krivičnom postupku je samo za relativno ograničeni krug krivičnih dela, propisana obavezna stručna odbrana.

---

34 Zbog važnosti ove teme, navodimo i originalni tekst na engleskom: These rules should be construed so as to administer every proceeding fairly, eliminate unjustifiable expense and delay, and promote the development of evidence law, to the end of ascertaining the truth and securing a just determination.

Eliminisanje načela istine u krivičnom postupku je izrazito štetno. Nije sporno da istina nije nikakva „sveta krava“ ni u našem sadašnjem krivičnom postupku, kao ni u krivičnim postupcima većine država kontinentalne Evrope čije krivične procedure poznaju ovo načelo i gde se ono smatra vrhunskim principom. Istina se ne dostiže po svaku cenu, ali istini se svakako teži, a onda kada se istina objektivno ne može utvrditi, primenjuje se načelo *in dubio pro reo*.

Eliminisanje načela istine u krivičnom postupku je kontradiktorno i u odnosu na brojna druga krivičnoprocesna pravila. Nebulozno je da se u novom Zakoniku o krivičnom postupku, kao i ranije, omogućava podnošenje žalbe protiv presude i zbog *pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja*, drugim rečima, *usled zasnovanosti presude na neistini*, a da pri tom, *sud uopšte i nema dužnost utvrđivanja istine*, a da je izvođenje dokaza, što znači i stvaranje podloge za utvrđivanje činjeničnog stanja, primarno povereno strankama. Kakve su šanse stranke da pobija presudu zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, kada je ona sama, u prvom redu procesno odgovorna za utvrđivanje činjeničnog stanja?

Osim što je zasnovan na ovim osnovnim i veoma krupnim konceptijskim greškama i promašajima, Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine, se odlikuje i čitavim nizom drugih bitnih anomalija, počev od brojnih pravno-tehničkih grešaka, pa do nejasnih i vrlo sumnjivih normativnih rešenja, što sve zajedno ovaj tekst čini veoma lošim, a treba se iskreno nadati da će praksa u skladu sa poznatom idejom Enrika Ferija, da *svi zakoni vrede, koliko vrede ljudi koji ih primenjuju*, naći načina da ublaži sve negativne efekte brojnih loših zakonskih rešenja.

Ima naravno, u novom Zakoniku o krivičnom postupku i nekih dobrih rešenja, poput na primer, stvaranja većeg broja alternativa pritvoru, ali su nažalost, takva rešenja u ogromnoj nesrazmeri u odnosu na broj grešaka i vrlo loših rešenja. Baš ovaj primer koji se odnosi na dobro rešenje davanja većeg značaja tzv. kućnom pritvoru i drugim merama ograničenja lične slobode u odnosu na klasični pritvor, je vrlo simptomatičan, jer i sama zakonska regulativa koja se tiče pritvora sadrži jednu izrazito „kaučuk“ normu, kada je reč o modifikovanom razlogu za pritvor zbog težine krivičnog dela, gde se prvi put od vremena socijalističke Jugoslavije, kao razlog za određivanje pritvora (u kombinaciji i sa drugim okolnostima), navodi *uznemirenje građana*.

Svrha kritike novog Zakonika o krivičnom postupku nije naravno, da se onemogući ili oteža njegova primena, jer konačno to nijedna kritika, ma koliko bila argumentovana ni ne može učiniti, niti bi iko razuman tako nešto priželjkivao, već je cilj argumentovane kritike da se koliko god je moguće, olakša primena novog Zakonika o krivičnom postupku.

**Dr. Milan Škulić, Professor at the Faculty of Law
University of Belgrade**

THE NEW CODE OF CRIMINAL PROCEDURE OF SERBIA – EXPECTATIONS OF THE IMPLEMENTATION

Author analyses in critical point of view new Criminal Procedure Code of Serbia with the essential focus of the some important general rules, concept of investigation, the new system of judicially control of indictment, preliminary hearing, i.e. preliminary court conference and the agreement between the parties (public prosecutor and defendant), as a form of so called plea bargaining main rules of the trial, i.e. the main hearing and system of ordinary (appeals) and extraordinary remedies in new system of criminal procedure in Serbia.

Author writes too about many technical and essential mistakes and wrong solutions of the new CPC of Serbia and especially explains some very negative examples in the new Code of Criminal Procedure Code of Serbia, connected to the strategically and conceptually problems, as a construction of the main trial and the role of the court, i.e. the judge during the trial.

Completely adversatorial construction of the main trial is not adequate for Serbian criminal procedure and that could be in the practice the cause of many serious problems. In this type of procedure the parties would be equal only in formal point of view. In the practice that could be very inconvenient and bad for the defendant, especially when he/she has not a defense counsel and in Serbian criminal procedure is mandatory defence counsel provides only for limited number of criminal offences. In the article are explained too some great contradictions connected to the new system of interrogation of the witnesses during the main trial, especially the controversial way of cross examination the witnesses with the possibility to use the suggestive questions.

Elimination of the principle of the truth in criminal procedure, i.e. in the new Criminal Procedure Code of Serbia, is very negative solution. It is without doubt that the truth is not a “holly cow” in Serbian valid criminal procedure and also in criminal procedures in other states in continental Europe which legal systems know this vital principle. The truth is not achieving at any price and when it is objectively not possible, the principle in dubio pro reo has to be applied. It is not more the case in the new Criminal Procedure Code of Serbia, which is very bad solution that must be seriously criticized.

Elimination of the principle of the truth in criminal procedure is in a contradiction to many other vital criminal procedural rules. It is completely senseless and nonsense, that in the Draft of the new Code of Criminal Procedure (the same rule as today, i.e. in now days CPC), provides appeal against the verdict because erroneous or incomplete finding of fact, i.e., when the judgment is ground on the incorrect or incomplete finding of fact or when the court has determined a relevant fact incorrectly and besides, the court officially does not have a duty to determine a truth.

Elimination of the principle of the truth in criminal procedure is essentially unmoral, because the truth in criminal procedure can not be divided from general connectivity criminal law and moral. The majority of citizens expect the truth in and from criminal procedure. This truth has often historical significance too. If the fact is, that criminal offence principally is unmoral and if only in criminal procedure can be determined if the crime was committed, then this kind of question can not be only the mater of so called evidential duel between prosecutor and defendant with no active role of independent and impartial court.

Author explained too, that the key provisions of the new CPC of Serbia are unconstitutional, while in accordance with the article 32 of the Serbian Constitution, the citizen has a right on the more active court in criminal procedure (the court has a duty to discuss the indictment and it is not the right of the discussion of the parties before the court); and on the another side, the court must decide of the suspicion which is the ground for the initiating the criminal prosecution.

Although it is possible to criticize with very good arguments the new Criminal Procedure Code, because some conceptual matters and because many very concrete technical failures and mistakes in some of its provisions, that Code is now the part of the valid Serbian law and it has to be implemented as correctly as possible. The purpose of the critics is not to object the implementation, but to help the better implementation of new Serbian Criminal Procedure Code.

Key words: *Criminal Procedure Code, application, investigation, truth, principles, court, Public Prosecutor, accused, defendant, the injured party.*

Dr Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ
Pravni fakultet Univerziteta u
Sarajevu

Pregledni članak

UDK: 343.137.2 ; 343.13(4-11)

Primljeno: 18. septembra 2013. god.

**POSTUPAK ZA IZDAVANJE KAZNENOG NALOGA:
PROCESNO ZAKONODAVSTVO U
BOSNI I HERCEGOVINI I REGIONALNI
UPOREDNOPRAVNI OSVRT**

U radu se analiziraju koncepti povezani sa skraćenim i pojednostavljenim formama krivičnog postupka. Danas postoji veliki broj skraćenih postupaka i pojednostavljenih suđenja u nacionalnim krivičnoprocesnim sistemima. Bez obzira na to kako su normativno uređeni i kako ih pozitivno pravo naziva, oni otvaraju put racionalizaciji krivičnog postupka, otklanjaju dugotrajnost krivičnih postupaka i ubrzavaju ih, omogućavaju optuženom, naročito nakon priznanja krivičnog djela, brzo okončanje krivičnog postupka i donošenje sudske odluke. Posebna pažnja je usmjerena, iz regionalne perspektive, na one pojednostavljene forme krivičnog postupka u kojima se krivična sankcija ili mjera izriče izvan stadija glavnog pretresa. Zaključna izlaganja odnose se na zajedničke karakteristike pojednostavljenih procesnih oblika i instituta u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Makedoniji, Sloveniji i Srbiji.

Ključne riječi: skraćeni krivični postupak, postupak za izdavanje kaznenog naloga, uporednopravni prikaz, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Slovenija i Srbija.

1. Uvodne napomene

Pojednostavljenje procesnog postupanja u raspravljanju o krivičnom djelu i njegovom učiniocu može se vezati uz daleko i davno nastajanje krivičnog postupka i njegov razvoj. Historijski dokumenti, zakonski tekstovi, teorijske rasprave, svjedoče da su i u dalekoj prošlosti postojali elementi skraćenih postupaka i različiti oblici pregovaranja tužioca i optuženog u krivičnom postupku. Racionalizacija krivičnog postupka bilježi intenzivniji razvoj tokom XIX vijeka, što je razumljivo, jer je to vrijeme snažnih reformskih zahvata u krivičnom zakonodavstvu, naročito onom koje se nakon Francuske revolucije razvija u Evropi. Danas postoji veliki broj skraćenih postupaka i pojednostavljenih suđenja u nacionalnim krivičnoprocesnim sistemima, a tim pojednostavljenim oblicima postupanja pridružuju se i različite forme konsenzualnih procesnih ustanova. Bez obzira na to kako su normativno uređeni i kako ih pozitivno pravo naziva, oni otvaraju put racionalizaciji krivičnog postupka i krivičnog pravosuđa, otklanjaju dugotrajnost krivičnih postupaka i ubrzavaju ih, rasterećuju krivično pravosuđe, omogućavaju optuženom, naročito nakon priznanja krivičnog djela, brzo okončanje krivičnog postupka i donošenje sudske odluke.

Pojednostavljenje procesnih oblika i instituta kroz koje se razvija krivični postupak ne razmatra se samo u nacionalnim okvirima. Aktivnosti se preduzimaju i na međunarodnom planu s obzirom na to da se kroz različite dokumente favorizuje ideja o raspravljanju o krivičnom djelu u skraćenom krivičnom postupku. Zadržimo se na Preporuci Vijeća Evrope od 17. septembra 1987. godine (R(87)18) o pojednostavljenju krivičnog pravosuđa, u kojoj se državama članicama preporučuje da, u okviru svojih ustavnih principa i zakonodavne tradicije, u nacionalni sistem krivičnog pravosuđa ugrade sumarne i pojednostavljene krivične procedure i tako omogućće rasterećenje krivičnog pravosuđa i efikasnost u otkrivanju i rasvjetljavanju složenih oblika kriminaliteta. Ovi zahtjevi ponovljeni su i u Preporuci Vijeća Evrope o upravljanju krivičnim pravosudem od 11. septembra 1995. godine (R(95)12), koja sadrži vrlo korisne upute državama članicama kako da usklade svoje pravosudne sisteme u sučeljavanju sa sve većim brojem, često i sve složenijih, krivičnih djela. Smatrajući da je pravično i djelotvorno krivično pravosuđe uslov za vladavinu prava, u ovoj Preporuci se, između ostalog, predlaže da se nepokretanjem krivičnog postupka za lakša krivična djela, posredovanjem i pojednostavljenjem krivičnog postupka, otvore vrata efikasnijoj primjeni krivičnog prava i adekvatnijem rješavanju teškoća s kojima se susreću nacionalni sistemi krivičnog pravosuđa.¹ Za

---

1 Bavcon, Lj. (2000), Novejše težnje in modeli za obravnavanje bagatelne kriminalitete, u: Uveljavljanje novih institutov kazenskega materialnega in procesnega prava. Ur. Ljubo Bavcon,

racionalizaciju krivičnog postupka i različite alternative krivičnom gonjenju značajna je i Preporuka Vijeća Evrope od 15. septembra 1999. godine (R(99)19), koja naglašava aktivnu ulogu žrtve i učinioca krivičnog djela, te uključenost zajednice u kreiranje manje represivnog krivičnog pravosuđa. Konačno, ove opravdane zahtjeve podstiče i Evropski sud za ljudska prava (ESLJP), koji u svojim presudama, naročito onima koje se odnose na dugotrajnost krivičnih postupaka s aspekta prava na pravičan postupak, ističe da je pravično i efikasno pravosuđe *conditio sine qua non* vladavine prava u jednoj državi.

Uzimajući u obzir da su jednostavnost, brzina i efikasnost gesla koja danas utiču na rasprave o djelovanju i rezultatima krivičnog pravosuđa,² moramo naglasiti da postoje raznovrsni i posebni oblici pojednostavljenog odvijanja krivičnog postupka. Njihove podjele su različite, ali se uglavnom svode na: a) uprošćene procesne forme zasnovane na priznanju osnovanosti optužbe pred sudom (priznanje krivnje, guilty plea) i na pregovaranje o krivnji i sporazumu tužioca i optuženog (sporazum o priznanju krivnje, plea bargaining); b) donošenje presude bez glavnog pretresa (kazneni nalog) i mandatne postupke; c) ubrzane procesne forme za flagrantna krivična djela; d) skraćene postupke koji ne poznaju stadij istrage; e) postupke koji ne predviđaju sudsku kontrolu optužnice ili f) različite oblike skraćenih i pojednostavljenih rasprava i sudskih sjednica.³

2. Kakvo je stanje u pogledu pojednostavljenih i konsenzualnih procesnih formi u Bosni i Hercegovini?

Uvodno. U traženju odgovora na pitanje istaknuto u naslovu potrebno je krenuti od razmatranja u krivičnoprocesnoj teoriji, zatim, (ne)prihvatanja stavov

---

Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 21; Sijerčić-Čolić, H. (2008), Evropsko krivično procesno pravo – regionalna pravna pravila o krivičnom postupku, Pravo i pravda, vol. 7, br. 1, str. 26 i 27.

2 Bavcon, Lj. (2000), op. cit., str. 22.

3 Opširnije: Bavcon, Lj. (2000), op. cit., str. 7-25; Brkić, S. (2004), Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme, Pravni fakultet, Novi Sad; Brants-Langeraar, C. H. (2007), „Consensual Criminal Procedures: Plea and Confession Bargaining and Abbreviated Procedures to Simplify Criminal Procedure“. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 11.1 (May), <http://www.ejcl.org>; Herrmann, J. (1997), Modeli reforme glavne rasprave u kaznenom postupku u Istočnoj Europi: usporednopravna perspektiva, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 4, br. 1, str. 255-278; Stojanović, Z. (2009), Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije, u: Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja / Zoran Stojanović... i dr. /, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije. Beograd, str. 15-38; Thaman, S. C. (2007), „Plea-bargaining, Negotiating Confessions and Consensual Resolution of Criminal Cases“. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 11.3 (December), <http://www.ejcl.org>.

va na zakonodavnom planu i, konačno, planiranja određenih kriminalnopolitičkih sadržaja. Kakvi su rezultati tih aktivnosti? Prvo, u krivičnoprocesnoj teoriji se smjelije podstiče zakonodavac na uvođenje različitih oblika alternativnih krivičnih sankcija i alternativnih mjera, kao i na regulisanje konsenzualnih modela, na otklanjanje, izbjegavanje ili zaobilaženje krivičnog postupka, odnosno skretanje ili odvratanje od krivičnog postupka. Tako se o pojednostavljenim procesnim formama i mogućnostima za alternativno rješavanje krivičnih sporova raspravlja na konferencijama, seminarima, edukacijama učesnika u krivičnom pravosuđu, a preduzimaju se, doduše u skromnijim okvirima, i relevantna istraživanja.⁴ Drugo, zakonodavac se još uvijek rezervisano drži prema nekim od ovih tema, naročito prema onim prijedlozima koji su usmjereni na otklanjanje krivičnog postupka u smislu šire primjene načela oportuniteta krivičnog gonjenja.⁵ Do sada su u procesno pravo uvedeni samo oni sadržaji koji omogućavaju da se u odnosu na lakša krivična djela odvija skraćeni krivični postupak, čime se izbjegava vođenje redovnog krivičnog postupka i racionalizuje krivični postupak u realnosti društvenih odnosa. Treće, u preporukama za oblikovanje kriminalne politike ne raspravlja se često o pojednostavljenim procesnim formama i otklanjanju krivičnog postupka u smislu šire primjene načela oportuniteta krivičnog gonjenja. Pažnja je, još uvijek, usmjerena na suzbijanje i borbu protiv složenih oblika savremenog kriminaliteta, naročito su „sve oči uprte“ u kreiranje akcionih planova za borbu protiv terorizma, korupcije, organizovanog kriminaliteta, trgovine ljudima i drugih krivičnih djela koja zaokupljaju pažnju javnosti. Ako bi ipak, u okviru racionalizacije krivičnog pravosuđa i krivičnog postupka, imali potrebu izdvojiti određene aktivnosti, onda je vrijeme da spomenemo akcioni plan za provođenje Strategije za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini, u okviru kojeg se

---

4 Opširno o tome Sijerčić-Čolić, H. (2011), Otklanjanje krivičnog postupka kroz načelo oportuniteta krivičnog gonjenja, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIV, 2011, str. 301-329; Simović, M. N. (2009), Načelo oportuniteta u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, u: Oportunitet krivičnog gonjenja (Vojislav Đurđić i dr.), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, str. 145-170; Vranj, V. (2009), Alternativne mjere i sankcije u krivičnom zakonodavstvu i praksi u Bosni i Hercegovini, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo. Uzimajući u obzir istraživačke napore, na ovom mjestu spomenućemo projekat EU koji se pod nazivom „Restorative Justice in Penal Matters in Europe“ i pod vodstvom prof. dr. Friedera Dünkela i istraživačkog tima sa Univerziteta u Greifswaldu (Njemačka) odvija u periodu od 2011. do 2013. godine. Projekat obuhvata 37 zemalja (među njima je i Bosna i Hercegovina; od zemalja u regionu tu su još i Hrvatska, Makedonija, Slovenija i Srbija) i njegova osnovna svrha jeste analiziranje modela koji su alternativa tradicionalnom krivičnom postupku i krivičnom pravosuđu.

5 Upućujemo na Sijerčić-Čolić, H. (2011), op. cit.

razmatraju potrebe i mogućnosti uvođenja novih mjera krivičnog gonjenja u cilju smanjenja broja predmeta na bosanskohercegovačkim sudovima.⁶

U razvoju krivičnog zakonodavstva i krivičnog pravosuđa u posljednjih desetak godina u Bosni i Hercegovini⁷ otvorena su vrata sljedećim oblicima skraćenih postupaka i stranačkog pregovaranja: izjašnjavanje o krivnji, pregovaranje o krivnji, pravo svjedoka da ne odgovara na pojedina pitanja (imunitet svjedoka) i postupak za izdavanje kaznenog naloga. Ove različite mogućnosti za efikasnije i jednostavnije odvijanje krivičnog postupka nisu rezervisane samo za lakša krivična djela. Naprotiv, samo posljednji navedeni oblik skraćenog postupka je ograničen na takva krivična djela, jer se odvija u slučaju kada postoji dovoljno dokaza koji pružaju osnov za tvrdnju da je osumnjičeni učinio krivično djelo za koje je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do pet godina. Uostalom, prve tri mogućnosti i jesu nastale zato da bi reakcija u okviru krivičnog pravosuđa za teža i složenija krivična djela, također, bila pojednostavljena. U nastavku slijedi površno predstavljanje izjašnjavanja o krivnji, pregovaranja o krivnji i imuniteta svjedoka, dok se opširniji prikaz nudi za skraćeni ili sumarni krivični postupak koji se vodi za lakša krivična djela i u okviru kojeg je moguće optuženom izreći zakonom propisanu krivičnu sankciju ili mjeru bez provođenja glavnog pretresa (postupak za izdavanje kaznenog naloga).

Izjašnjavanje o krivnji. Pred sudijom za prethodno saslušanje, a nakon potvrđivanja optužnice, optuženi može prihvatiti optužbu i na taj način isključiti mogućnost vođenja glavnog pretresa. Institutom izjašnjavanja o krivnji, čija se priroda ogleda u davanju formalnog odgovora pred sudom na optužbe u optužnom aktu, nastoji se prije početka glavnog pretresa utvrditi da li optuženi optužbu prihvata ili je osporava. Prihvatajući ono što mu se potvrđenom optužnicom stavlja na teret, optuženi izlazi pred (drugog) sudiju, odnosno vijeće, radi provjeravanja izjave o priznanju krivnje. Procesnim zakonima

---

6 Up. godišnji Izvještaj o provođenju Strategije za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini za 2009. godinu, Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine.

7 Misli se na: Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 76/2006, 29/2007, 32/2007, 53/2007, 76/2007, 15/2008 i 58/2008, 12/2009, 16/2009, 93/2009), u daljem tekstu: ZKP BiH; Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 10/2003, 48/2004, 6/2005, 12/2007, 14/2007, 21/2007, 2/2008, 17/2009; prečišćeni tekst 44/2010), u daljem tekstu: ZKP BDBiH; Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 35/2003, 56/2003, 78/2004, 28/2005, 55/2006, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013), u daljem tekstu: ZKP FBiH i Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik RS, br. 50/2003, 111/2004, 115/2004, 29/2007, 68/2007, 119/2008, 55/2009, 80/2009, 88/2009, 92/2009, 100/2009; prečišćeni tekst 53/2012), u daljem tekstu: ZKP RS.

utvrđene su teme koje se „testiraju“ na spomenutom ročištu (npr. da li se do izjave o priznanju krivnje došlo dobrovoljno, svjesno i s razumijevanjem; da li je optuženi, prije davanja izjave o krivnji, bio upozoren da se izjavom o priznanju krivnje odriče prava na suđenje, jer ne dolazi do zakazivanja glavnog pretresa već samo pretresa za izricanje krivične sankcije; da li postoji dovoljno dokaza o krivnji optuženog). Ukoliko su rezultati tog testa pozitivni, sud će prihvatiti izjavu o priznanju krivnje i nastaviti s pretresom za izricanje krivične sankcije. Pretres za izricanje krivične sankcije se, dakle, mora održati odmah nakon što sud prihvati izjavu o priznanju krivnje. Na pretresu na kojem treba izreći krivičnu sankciju izvode se dokazi koji su važni za izricanje vrste i mjere krivične sankcije.⁸

Pregovaranje o krivnji. Osumnjičeni, odnosno optuženi, može u toku cijelog krivičnog postupka pregovarati s tužiocem o priznanju krivnje za djelo koje se osumnjičenom, odnosno optuženom, stavlja na teret, odnosno o vrsti i visini krivične sankcije za to djelo. Sporazum o priznanju krivnje mora se sačiniti u pismenom obliku i mora se podnijeti sudu na razmatranje i odluku. Aktivnosti suda na razmatranju spomenutog sporazuma obuhvataju, pored pitanja na koja se traže odgovori prilikom provjeravanja izjave o krivnji (u postupku izjašnjavanja o krivnji, v. gore), još i utvrđivanje stava optuženog o tome da ne može uložiti žalbu na krivičnu sankciju koja će mu biti izrečena, zatim, usklađenost dogovorene sankcije (po vrsti i mjeri) s krivičnim zakonom, te da li je oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiocem izjasni o imovinsko-pravnom zahtjevu. Ako sud prihvati sporazum o priznanju krivnje, izjava optuženog se unosi u zapisnik, a sud nastavlja s pretresom za izricanje krivične sankcije koja je predviđena prihvaćenim sporazumom.⁹

Pravo svjedoka da ne odgovara na pojedina pitanja (imunitet svjedoka). O odustajanju od načela legaliteta krivičnog gonjenja i primjeni načela oportuniteta može se govoriti u slučaju kad tužilac daje imunitet svjedoku, a svjedok pristaje na saradnju s tužiocem. Naše procesno pravo poznaje mogućnost davanja imuniteta svjedoku onda kada svjedok pristaje da odgovara na pitanja na koja ima pravo da uskrati odgovore, jer će ga istiniti odgovori izložiti krivičnom gonjenju. S obzirom na to da se radi o svjedoku koji koristi pravo da ne odgovara na pojedina pitanja ako bi ga istinit odgovor izložio krivičnom gonjenju, odnosno da će takav svjedok odgovoriti na ta pitanja ako mu tužilac da imunitet, može se zaključiti da je riječ o svjedoku koji pristaje na saradnju s tužiocem. Opravdanost davanja imuniteta procjenjuje glavni tužilac koji svojom odlukom

---

8 Čl. 229. i 230. ZKP BiH, čl. 229. i 230. ZKP BD BiH, čl. 244. i 245. ZKP FBiH, čl. 244. i 245. ZKP RS.

9 Čl. 231. ZKP BiH, čl. 231. ZKP BD BiH, čl. 246. ZKP FBiH, čl. 246. ZKP RS.

daje imunitet svjedoku. Spomenutom odlukom glavnog tužioca mora biti naglašeno da se svjedok koji je dobio imunitet i koji je svjedočio neće krivično goniti osim za davanje lažnog iskaza. Iz toga se može zaključiti da kroz ovaj procesni institut nastaju obaveze i za glavnog tužioca i za svjedoka: za glavnog tužioca u vidu odustanka od krivičnog gonjenja, za svjedoka u obliku davanja istinitog iskaza tokom svjedočenja.¹⁰

Stanje prije procesnih zakona iz 2003. godine. Nakon ovog šematskog prikaza a prije izlaganja o postupku za izdavanje kaznenog naloga korisno je podsjetiti na institute koji su prije dvadesetak godina, kroz proces „nasljeđivanja“ Zakona o krivičnom postupku SFRJ (Službeni list SFRJ, br. 4/77 i 26/86) bili prihvaćeni u Bosni i Hercegovini i koji nisu zadržani u novim zakonima o krivičnom postupku iz 2003. godine. Misli se na sljedeće oblike pojednostavljenih procesnih formi. Skraćeni postupak pred opštinskim sudom koji se vodio pred sudom koji je sudio u prvom stepenu za krivična djela za koja je kao glavna kazna bila propisana novčana kazna ili zatvor do tri godine i koji se razlikovao od redovnog krivičnog postupka po optužnim aktima na osnovu kojih se pokretao ovaj sumarni krivični postupak (optužni prijedlog i privatna tužba) i po zakonskim rješenjima o izostajanju stadija istrage. Zatim, proširenje optužbe u slučajevima kada je optuženi u toku glavnog pretresa u zasjedanju učinio krivično djelo i ako se u toku glavnog pretresa otkrilo neko ranije učinjeno krivično djelo optuženog (ovaj posljednji razlog „izgubio se“ donošenjem Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH, koji je stupio na snagu 28. novembra 1998, (Službene novine Federacije BiH, br. 43/98 i 23/99), ali je ostao u Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 43/98 i 23/99) sve do 2003. I, treće, podnošenje optužnice bez sprovođenja istrage ili neposredne optužnice, ako prikupljeni podaci i dokazi koji se odnose na krivično djelo i učinioca pružaju dovoljno osnova za podizanje optužnice.

3. Postupak za izdavanje kaznenog naloga u krivičnoprocesnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini

Uopšte o kaznenom nalogu i zakonski uslovi za njegovo izdavanje. Postupak za izdavanje kaznenog naloga u osnovi je sumarni postupak i namijenjen je brzom provođenju i završetku krivičnog postupka za lakša krivična djela. U ovom postupku ne zakazuje se glavni pretres. Očito je da se gašenjem ovog stadija krivičnog postupka pojednostavljuje i racionalizuje donošenje sudske

---

10 Čl. 84. ZKP BiH, čl. 84. ZKP BD BiH, čl. 98. ZKP FBiH, čl. 149. ZKP RS.

odluke o krivičnom djelu i njegovom učiniocu za određena krivična djela. Istovremeno, u toku postupka za izdavanje kaznenog naloga treba obezbijediti ostvarivanje procesnih prava, naročito prava na odbranu. Istraživanje Misije OSCE u Bosni i Hercegovini završeno krajem 2004. godine skrenulo je pažnju stručne javnosti na slabosti u praktičnoj primjeni novouvedenih procesnih rješenja o ovom sumarnom postupku, naročito na reduciranje prava na odbranu uz pomoć branioca u postupcima za izdavanje kaznenog naloga. Također je zapaženo da se, zbog pasivnije uloge tužioca, otežano odvijaju ovi skraćeni postupci, te da se teže osiguravaju prava optuženih osoba. Konačno, istaknuto je da su zbog neprisustvovanja tužioca krivičnoprocesnim radnjama tokom postupka, odnosno zbog toga što su tužioci bili pasivni tokom postupka, sudovi preuzimali njihovu ulogu (npr. sudija je čitao optužnicu, ili je iznosio dokaze protiv optuženog). Zbog uočenih nedostataka i preporuka OSCE, preduzete su određene aktivnosti, i to na dva nivoa. S jedne strane, podstaknuta je edukacija sudija i tužilaca. Edukacija sudija na temu standarda i postupaka koji se primjenjuju pri postavljanju branioca osobama slabog imovnog stanja ili ako je to u interesu pravde, kao i pravila o davanju obavještenja optuženom u toku preduzimanja procesnih radnji na izricanju kaznenog naloga. Edukacija tužilaca s ciljem isticanja njihovih prava i dužnosti u postupku izdavanja kaznenog naloga, kao što su iznošenje optužnice i dokaza koji je potkrepljuju, postavljanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga, obrazlaganje predložene krivične sankcije. Na drugoj strani, novelirana su dotadašnja procesna rješenja o postupku za izdavanje kaznenog naloga kako bi se otklonile protivrječnosti u zakonskom tekstu, naročito u pogledu ostvarivanja prava na odbranu (u širem smislu riječi) i uloge krivičnoprocesnih subjekata (posebno tužioca i sudije pojedinca).¹¹

Bez obzira na uočene slabosti, postupak za izdavanje kaznenog naloga, od kada je uveden u naše procesno zakonodavstvo, daje dobre rezultate u smislu da se koristi često i da se pokazuje kao efikasan model za rješavanje krivičnih predmeta za koja zakon dozvoljava raspravljanje o krivičnom djelu kroz ovu formu postupanja. Prema provedenim istraživanjima, u više od jedne polovine predmeta se raspravljanje o krivičnompravnom zahtjevu završava kroz postupak za izdavanje

---

11 Zakon o izmjenama i dopunama ZKP BiH (Službeni glasnik BiH, br. 58/2008), Zakon o izmjenama i dopunama ZKP BD BiH (Službeni glasnik BDBiH, br. 17/2009), Zakon o izmjenama i dopunama ZKP FBiH (Službene novine Federacije BiH, br. 9/2009), Zakon o izmjenama i dopunama ZKP RS (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 119/2008). Up. i Simović, M. (2007), Osvrt na nova rješenja predložena u Zakonu o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine koja se odnose na glavni postupak, postupak pravnih lijekova i posebne postupke, *Pravo i pravda*, vol. 6, br. 1, str. 63-64.

kaznenog naloga, a rokovi u kojima su ti krivični postupci okončani bili su u vremenu kraćem od 60 dana od dana potvrđivanja optužnice.¹²

Postupak za izdavanje kaznenog naloga vodi se pred Sudom BiH, Osnovnim sudom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, te pred opštinskim (u Federaciji Bosne i Hercegovine), odnosno osnovnim (u Republici Srpskoj) sudovima. Uzimajući u obzir pravila o funkcionalnoj nadležnosti, ovaj postupak se vodi za krivična djela iz nadležnosti sudije pojedinca. Procesni zakoni su ga regulisali posebnim odredbama, s tim što je predviđena shodna primjena odredbi kojima se uređuje redovni krivični postupak.¹³ Te posebne zakonske norme imaju za cilj izbjegavanje glavnog pretresa, određivanje rokova u kraćem trajanju u odnosu na redovni krivični postupak, neprimjenjivanje svih odredbi koje se odnose na pismenu izradu obrazloženja presude kojom se izdaje kazneni nalog. Na ovaj način postiže se pojednostavljenje i racionalizacija krivičnog postupka s namjerom da se postupak ubrza i učini efikasnijim. Polazni kriteriji za iniciranje postupka za izdavanje kaznenog naloga su priroda osnovnog predmeta krivičnog postupka i vrsta i visina zapriječene krivične sankcije, te da li tužilac raspolaže s dovoljno dokaza kojima može, u optužnici, potkrijepiti svoj zahtjev za izdavanje kaznenog naloga.¹⁴

Zakonski uslovi za provođenje postupka za izdavanje kaznenog naloga bez sprovođenja glavnog pretresa su sljedeći: 1. da je u pitanju krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna kao glavna kazna; 2. da tužilac raspolaže s dovoljno dokaza koji pružaju osnov za tvrdnju da je osumnjičeni učinio krivično djelo koje mu se stavlja na teret; 3. da je tužilac u optužnici zatražio od sudije pojedinca da izda kazneni nalog; 4. da je tužilac zatražio izricanje jedne ili više od taksativno navedenih krivičnih sankcija ili mjera. Taksativno propisane krivične sankcije i mjere su: novčana kazna (izricanje novčane kazne može se zatražiti u visini koja ne može biti veća od

---

12 Upućujemo na istraživanje Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini koje je objavljeno pod naslovom: Izvještaj o primjeni zakona o krivičnom postupku na sudovima u Bosni i Hercegovini (2004), OSCE, Sarajevo, str. 24-30. V. i godišnje izvještaje Visokog sudskog i tužilačkog vijeća u dijelu koji se odnosi na primjenu kaznenog naloga.

13 Čl. 334-339. ZKP BiH, čl. 334-339. ZKP BD BiH, čl. 350-355. ZKP FBiH, čl. 358-363. ZKP RS.

14 Sijerčić-Čolić, H. (2003), Konsenzualni modeli u novom procesnom zakonodavstvu BiH, Pravo i pravda, vol. 2, br. 1-2, str. 84-89; Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M. (2005), Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini, Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo, str. 831-832; Simović, M. N. (2009), Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine (zakonska rješenja i iskustva u dosadašnjoj primjeni), u: Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja / Zoran Stojanović... i dr. /, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, str. 223-226.

50.000 KM), uslovna osuda, zabrana vršenja određenih poziva, djelatnosti ili dužnosti ili oduzimanje predmeta, kao i oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.¹⁵ Može se zaključiti da tužilac ne može predložiti izricanje kazne lišenja slobode, bez obzira na činjenicu da je za konkretno krivično djelo predviđena kazna zatvora kao krivična sankcija.¹⁶

Prihvatanje zahtjeva tužioca za izdavanje kaznenog naloga. Kao što smo već naglasili, o optužnici koja sadrži zahtjev za izdavanje kaznenog naloga odlučuje sudija pojedinac, koji takav zahtjev može prihvatiti ili ne prihvatiti.

Prihvatajući zahtjev za izdavanje kaznenog naloga,¹⁷ sudija pojedinac će prvo potvrditi optužnicu, a zatim zakazati saslušanje optuženog bez odlaganja, a najkasnije u roku od osam dana od dana potvrđivanja optužnice. Ovom saslušanju, pored optuženog, prisustvuju još i tužilac¹⁸ i branilac ako optuženi u konkretnom krivičnom predmetu ima branioca. U slučaju njihovog nedolaska na spomenuto ročište, postupa se kao da se radi o glavnom pretresu, dakle, pod zakonskim uslovima, naređuju se određene prinudne i druge mjere, a samo ročište za saslušanje sudija pojedinac odlaže. Na osnovu izloženog može se zaključiti da je (noveliranim) procesnim normama utvrđeno vrijeme (najkasnije u roku od osam dana od dana potvrđivanja optužnice) u kojem će optuženi, nakon potvrđivanja optužnice i njenog dostavljanja, biti pozvan pred sudiju kako bi se izjasnio o vrlo važnim aspektima, kako optuživanja, tako i prijedloga tužioca za okončanje krivičnog postupka. Dakle, uzimajući u obzir specifičnosti ovog skraćenog krivičnog postupka, značaj prava na odbranu i u postupku za izdavanje kaznenog naloga, te stav da osumnjičeni, odnosno optuženi ima pravo da u najkraćem razumnom roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja, zakonodavac potencira kraći rok od onog koji je propisan za redovni krivični postupak u kojem se raspravlja o krivičnim djelima za koja je zapriječena kazna zatvora preko pet godina i koji iznosi 15 dana od dana dostavljanja optužnice.

Prilikom saslušanja optuženog sudija pojedinac će utvrditi da li je poštovano pravo optuženog na branioca, te da li je optuženi razumio optužnicu i zahtjev tužioca za izricanje odgovarajuće krivične sankcije ili mjere. Zatim će pozvati tužioca da upozna optuženog sa sadržajem dokaza i pozvati optuženog

---

15 Čl. 334. ZKP BiH, čl. 334. ZKP BD BiH, čl. 350. ZKP FBiH, čl. 358. ZKP RS.

16 Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M. (2005), op. cit., str. 831.

17 Čl. 337. st. 2. ZKP BiH, čl. 337. st. 2. ZKP BD BiH, čl. 353. st. 2. ZKP FBiH, čl. 361. st. 2. ZKP RS.

18 Umjesto tužioca saslušanju može prisustvovati stručni saradnik tužilaštva kojeg ovlasti glavni tužilac, v. čl. 360. st. 2. ZKP RS.

na davanje izjave o predloženim dokazima. Konačno, sudija pojedinac poziva optuženog da se izjasni o krivnji i predloženoj krivičnoj sankciji ili mjeri.

Ročište za saslušanje na kojem će se optuženi izjasniti o krivnji i zahtjevu tužioca za izdavanje kaznenog naloga usmjerava dalji tok konkretnog krivičnog postupka. Naime, ako optuženi izjavi da je kriv i da prihvata krivičnu sankciju ili mjeru koju je predložio tužilac, sudija će prvo utvrditi krivnju, a onda presudom izdati kazneni nalog u skladu s optužnicom. Presudom se, dakle, optuženi oglašava krivim i izdaje se kazneni nalog koji odgovara zahtjevu tužioca istaknutom u optužnici. Presuda kojom se izdaje kazneni nalog treba da sadrži podatke koji su zakonom propisani za presudu kojom se optuženi oglašava krivim. U obrazloženju ove presude ukratko se navode razlozi koji opravdavaju izdavanje kaznenog naloga.¹⁹ Također, u presudi kojom se izdaje kazneni nalog mora biti i pouka o pravnom lijeku, jer je protiv te presude dozvoljena žalba u roku od osam dana od dana dostavljanja presude. Žalba se može izjaviti kako zbog povrede zakona (materijalnog ili procesnog), tako i zbog odluke o troškovima krivičnog postupka ili imovinskopravnom zahtjevu.²⁰ Ukoliko je kaznenim nalogom obuhvaćena novčana kazna, njeno plaćanje prije isteka roka za podnošenje žalbe ne uzima se kao odricanje od prava na žalbu. Presuda kojom se izdaje kazneni nalog dostavlja se optuženom, njegovom braniocu, tužiocu i oštećenom.

Procesni zakoni uređuju pravo optuženog da se na ročištu za saslušanje izjasni da nije kriv ili izjavi prigovore na optužnicu. Bez obzira na to o kojoj je procesnoj situaciji riječ (izjašnjenje o neprihvatanju krivnje ili izjavljivanje prigovora), sudija pojedinac će proslijediti optužnicu radi zakazivanja glavnog pretresa. Glavni pretres će biti zakazan u roku od 30 dana. S obzirom na to da je optužnica već ranije potvrđena (kad se sudija složio sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga), dalji postupak zavisi od toga da li su uloženi prigovori ili ne. Shodna primjena procesnih pravila iz redovnog krivičnog postupka omogućava ulaganje prigovora iz sljedećih razloga: 1-osporavanje sudske nadležnosti, 2-isticanje razloga koji isključuju krivično gonjenje, 3-ukazivanje na formalne nedostatke u optužnici, 4-osporavanje zakonitosti dokaza, 5-zahtijevanje spajanja ili razdvajanja krivičnog postupka i 6-osporavanje odluke o odbijanju zahtjeva za postavljanje branioca zbog slabog imovnog stanja.²¹ Ako su izjavljeni prigovori na optužnicu, o njima će se morati odlučiti prije glavnog pretresa.

---

19 Čl. 338. st. 1. i 2. ZKP BiH, čl. 338. st. 1. i 2. ZKP BD BiH, čl. 354. st. 1. i 2. ZKP FBiH, čl. 362. st. 1. i 2. ZKP RS.

20 Čl. 338. st. 3. ZKP BiH, čl. 338. st. 3. ZKP BD BiH, čl. 354. st. 3. ZKP FBiH, čl. 362. st. 3. ZKP RS.

21 Čl. 233. ZKP BiH, čl. 233. ZKP BD BiH, čl. 248. st. 3. ZKP FBiH, čl. 248. st. 3. ZKP RS.

Neprihvatanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga. Sudija pojedinac će odbaciti zahtjev za izdavanje kaznenog naloga ako ustanovi: 1-da postoji osnov za spajanje postupka, 2-da se radi o krivičnom djelu za koje je propisana kazna zatvora preko pet godina, te 3-ako je tužilac zatražio izricanje krivične sankcije ili mjere koja po zakonu nije dopuštena. Odbacivanje kaznenog naloga iz navedenih razloga ne povlači za sobom odbacivanje optužnog akta, jer su nedostaci u zahtjevu za izdavanje kaznenog naloga, a ne u optužnom aktu. Dakle, kad se odbaci zahtjev za izdavanje kaznenog naloga, onda se s optužnicom postupa kao da je podnesena na potvrđivanje. Tužilac ima pravo žalbe na rješenje kojim se ne prihvata zahtjev za izdavanje kaznenog naloga. O žalbi tužioca protiv odluke sudije pojedinca odlučuje vijeće od trojice sudija u roku od 48 sati. Uz navedene formalne nedostatke zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga zakonska rješenja poznaju i materijalne nedostatke u samom optužnom aktu, što ima za posljedicu neslaganje i sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga. Naime, ako sudija pojedinac smatra da podaci u optužnici ne pružaju dovoljno osnova za izdavanje kaznenog naloga ili da se prema tim podacima može očekivati izricanje neke druge krivične sankcije ili mjere, a ne one koju je zatražio tužilac, postupit će s optužnicom kao da je podnijeta na potvrđivanje.²²

4. Postupak za izdavanje kaznenog naloga i druge pojednostavljene forme postupanja – regionalni uporednopravni osvrt

Upoređujući procesna prava koja su se razvila na temeljima naslijeđenog procesnog zakonodavstva nekadašnje SFRJ uočava se da krivični postupak u dinamičkom smislu prolazi odgovarajuće stadije, odnosno da, u zavisnosti od težine krivičnog djela, neki procesni stadiji „nestaju“, čime se realizuju zahtjevi za pojednostavljenim i konsenzualnim procesnim formama. Regionalna procesna zakonodavstva poznaju, dakle, pojednostavljene i konsenzualne forme postupanja. U tom smislu može se govoriti o klasičnom skraćenom krivičnom postupku, postupku za izdavanje kaznenog naloga ili kažnjavanje bez održavanja glavnog pretresa, postupku za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije, davanju izjave o krivnji na predraspravnom ročištu ili na glavnom pretresu, sporazumu o priznanju krivičnog djela i prihvatanju krivične sankcije. Ovaj veći broj pojednostavljenih i konsenzualnih formi postupanja u krivičnim predmetima odražava specifičnosti nacionalnih procesnih sistema, a njihovo uporednopravno izučavanje otkriva kako sličnosti, tako i razlike.

---

22 Čl. 335. ZKP BiH, čl. 335. ZKP BD BiH, čl. 351. ZKP FBiH, čl. 359. ZKP RS. V. Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M. (2005), op. cit., str. 832-833.

U nastavku slijedi regionalni uporednopravni osvrt na one pojednostavljene forme u kojima se ne odvija glavni pretres, nego se odgovarajuća krivična sankcija ili mjera izriče izvan ovog procesnog stadija. Imajući u vidu prethodno predstavljeni postupak za izdavanje kaznenog naloga u Bosni i Hercegovini, ovaj osvrt može ukazati na sličnosti i razlike u nacionalnim procesnim zakonodavstvima.

Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore (Službeni list Crne Gore, br. 57/2009 i 49/2010) stupio je na snagu 26. augusta 2009. godine. Njegova postepena primjena započela je 26. augusta 2010. godine u postupcima za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, dok je puna primjena počela 1. septembra 2011. godine.²³ U pogledu pojednostavljenih procesnih formi i skraćenih postupaka za lakša krivična djela ovaj zakonik sadrži posebne odredbe o skraćenom postupku (čl. 446-460) i postupku za kažnjavanje bez glavnoga pretresa (čl. 461-464). U dosadašnjem razvoju na normativnom planu, skraćeni postupak proširen je na krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina, a postupak za kažnjavanje bez glavnog pretresa na krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine.

Postupak za kažnjavanje bez glavnog pretresa provodi se na inicijativu državnog tužioca, a uz pristanak okrivljenog. Rješenje o kažnjavanju bez održavanja glavnog pretresa donosi sudija. Prijedlog za donošenje ove odluke državni tužilac daje u optužnom prijedlogu, kad ocijeni da održavanje glavnog pretresa nije potrebno. Ako je podnesen imovinskopравни zahtjev, oštećeni se upućuje na parnicu. Sankcije i mjere koje se mogu izreći su: novčana kazna (može biti izrečena u iznosu do 3.000 €), rad u javnom interesu, uslovna osuda ili sudska opomena i uz nju oduzimanje imovinske koristi, oduzimanje predmeta i zabrana upravljanja motornim vozilom (u trajanju do dvije godine).

Prije nego što utvrdi da li postoje pretpostavke za donošenje rješenja o kažnjavanju sudija će ispitati optužni prijedlog i ako utvrdi da pretpostavke za donošenje rješenja o kažnjavanju nisu ispunjene, dostavit će optužbu okrivljenom i odmah zakazati glavni pretres. Ako se sudija saglasi s prijedlogom državnog tužioca, pribavit će podatke o ranijim osudama, a po potrebi i o ličnosti okrivljenog, a nakon saslušanja okrivljenog i uz njegov pristanak donijet će rješenje o kažnjavanju. Rješenje o kažnjavanju se dostavlja državnom tužiocu i okrivljenom. Na rješenje o kažnjavanju dozvoljena je žalba u roku od osam dana.²⁴

---

23 Informacija o primjeni Zakonika o krivičnom postupku (2012), Vlada Crne Gore, Ministarstvo pravde, Podgorica, str. 2.

24 Radulović, D. (2009), Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, Pravni fakultet, Podgorica, str. 599-603.

Zakon o kaznenom postupku Hrvatske (Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12 i 143/12) u Glavi XXV donosi odredbe o skraćenom postupku (čl. 520-548), a u Glavi XXVI još i odredbe o izricanju kaznenog naloga (čl. 540-545). Odredbe o skraćenom postupku primjenjuju se, u pravilu, za krivična djela za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do dvanaest godina.²⁵ (Prema dotadašnjem Zakonu o kaznenom postupku skraćeni postupak se primjenjivao na krivična djela za koja je bila propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.) Skraćeni postupak bio je predmetom raspravljanja i u postupku ocjene saglasnosti Zakona o kaznenom postupku s Ustavom Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11). Tokom te rasprave uočeno je da su određene odredbe (misli se na čl. 530. st. 3, čl. 531. st. 2. i čl. 532. st. 2), neustavne, jer dovode u pitanje osnovne premise prava na pravičan postupak, naročito u aspektima ostvarivanja prava na odbranu uz pomoć branioca, prava na prisustvovanje glavnom pretresu i prava na suđenje pred nepristrasnim sudom. Kako se naglašava u Odluci Ustavnog suda Republike Hrvatske od 6. augusta 2012. godine (Narodne novine, br. 91/12), nepridržavanje tih procesnih pravila dovodi u pitanje poštovanje drugih načela u skraćenom postupku, kao što su jednakost pred zakonom, pravna sigurnost i vladavina prava.

Ako se vratimo aktuelnim zakonskim rješenjima (Narodne novine, br. 121/11 i 143/12), možemo, ukratko, istaći da je postupak za izdavanje kaznenog naloga konceptijski uređen kao brža i jednostavnija procedura u odnosu na

---

25 Procesne norme o skraćenom postupku upućuju, u stvari, na dva postupka koja se oblikuju prema težini djela za koje se postupak vodi. Sa jedne strane je postupak u nadležnosti sudije pojedinca za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina. Prema ocjenama u literaturi, u okviru sumarnog postupka koji se odvija pred sudijom pojedincem moguće je razlikovati tri grupe odredbi skraćenog postupka: 1. pravila o postupanju nadležnog tužioca po načelu oportuniteta krivičnog gonjenja, izdavanje kaznenog naloga i nagodba stranka o vrsti i mjeri sankcije; 2. odredbe kojima se pojednostavljaju pravila redovnog krivičnog postupka i 3. odredbe o krivičnom postupku na osnovu privatne tužbe. S druge strane su odredbe o sumarnom postupku za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora preko osam do dvanaest godina i koji je u nadležnosti vijeća sudija opštinskog suda (jedan sudija i dvojica sudija porotnika). Ovaj oblik sumarnog postupka razlikuje se od onog koji se vodi pred sudijom pojedincem, i te se razlike ogledaju u sljedećem: 1. javni tužilac ne može postupati po načelu oportuniteta krivičnog gonjenja; 2. nije prihvaćeno gonjenje po privatnoj tužbi; 3. nije moguće izdavanje kaznenog naloga i 4. ne primjenjuju se sve odredbe koje se odnose na sumarni postupak u nadležnosti sudije pojedinca. Opširnije Pavičić, A., Bonačić, M. (2011), Skraćeni postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 18, br. 2, str. 489-520. Up. i Đurđević, Z. (2011), Suvremeni razvoj hrvatskog kaznenog procesnog prava s posebnim osvrtom na novelu ZKP iz 2011, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 18, br. 2, str. 353. Pavišić, B. i sur. (2010), Kazneno postupovno pravo, 3. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, str. 428, 430-434.

redovni krivični postupak, da se u okviru tog postupka ne vodi glavni pretres, te da su pojednostavljena pravila redovnog krivičnog postupka u drugim procesnim stadijima.²⁶ Zakonska rješenja upućuju na to da se ovaj pojednostavljeni krivični postupak vodi za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. Državni odvjetnik će za ta krivična djela, pod uslovom da je za njih saznao na temelju vjerodostojnog sadržaja krivične prijave, u optužnici zatražiti da sud izda kazneni nalog u kojem će okrivljenom izreći određenu kaznu ili mjeru bez sprovođenja glavnog pretresa. Državni odvjetnik može zatražiti izricanje jedne ili više od sljedećih kazni ili mjera: 1. novčanu kaznu u visini od deset do sto prosječnih dnevnih prihoda u Republici Hrvatskoj, odnosno trideset do sto dnevnih iznosa u Republici Hrvatskoj; 2. uslovnu osudu s izricanjem kazne zatvora do jedne godine ili novčane kazne, ili sudske opomene; 3. oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom i objavljivanje presude s kaznenim nalogom u sredstvima javnog informisanja; 4. zabranu upravljanja motornim vozilom do dvije godine, odnosno oduzimanje predmeta.

Kazneni nalog se izdaje presudom, nakon što se sudija pojedinac složio sa zahtjevom državnog odvjetnika. Kazneni nalog se dostavlja okrivljenom, braniocu ako ga ima, državnom odvjetniku i oštećenom. Izricanje kazne ili mjere iz zahtjeva povlači obavezu sudije da pouči okrivljenog (i njegovog branioca ako ga ima) da ima pravo na ulaganje prigovora u pisanom obliku u roku od osam dana po prijemu sudske odluke. Prigovor ne mora biti obrazložen, u njemu se mogu predložiti dokazi u korist odbrane, a okrivljeni se može odreći prava na ulaganje prigovora. Uz spomenuta upozorenja, okrivljeni se, također, poučava da će u slučaju nepodnošenja prigovora, kazneni nalog postati pravosnažan i da će se izrečena kazna izvršiti. Izjavljivanje prigovora i njegovo prihvatanje u smislu da je blagovremen i podnesen od ovlaštene osobe usmjerava postupak u pravcu sudske kontrole optužnice i, pod zakonskim uslovima, zakazivanja rasprave u tom krivičnom predmetu. Vezano za imovinskopравни zahtjev oštećenog, zakon postavlja određena pravila kojima nastoji riješiti eventualnu koliziju interesa između tog sporednog predmeta krivičnog postupka i mjere oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.

Jedna od mogućih procesnih situacija u ovom skraćenom postupku jeste i pravo sudije pojedinca da odbaci zahtjev za izdavanjem kaznenog naloga, pod zakonskim uslovima, odnosno da ocijeni da podaci u optužnici ne pružaju dovoljno osnova za izdavanje kaznenog naloga ili da se prema tim podacima može očekivati izricanje neke druge kazne ili mjere, a ne one koju je zatražio državni odvjetnik. To ima za posljedicu upućivanje optužnice optužnom vijeću,

---

26 Opširnije o tome u literaturi navedenoj u prethodnoj bilješci.

koje ispituje optužnicu u sjednici vijeća bez sudjelovanja stranaka, zatim, dostavljanje optužnice optuženom uz pouku o pravu na odgovor, kao i uz obavještenje da sud nije prihvatio zahtjev državnog odvjetnika za izdavanje kaznenog naloga.

Konačno, izdavanje kaznenog naloga predviđeno je i za pravnu osobu, kojoj se mogu u kaznenom nalogu izreći sljedeće sankcije: 1. novčana kazna do 2.000.000,00 kuna; 2. uslovna osuda s novčanom kaznom; 3. oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom i 4. objavljivanje presude s kaznenim nalogom u sredstvima javnog informisanja.

Zakon o krivičnom postupku Makedonije (Zakonot za krivičnata postapka, Služben vesnik na Republika Makedonija, br. 15/1997, 44/2002, 74/2004, 83/2008, 67/2009, 51/2011) sadrži posebne odredbe o skraćenom postupku za krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine (čl. 4164-31), te odredbe o donošenju presude bez glavnog pretresa (čl. 431a-431d). Kao i neki drugi procesni zakoni na području nekadašnje SFRJ, i ove odredbe o skraćenom postupku predviđaju optužne akte u vidu optužnog prijedloga i privatne tužbe, zatim, izostajanje istrage i, treće, zakazivanje glavnog pretresa na kojem se izriče krivična sankcija ili mjera.

Uzimajući u obzir temu ovog rada, u nastavku ćemo se osvrnuti na odredbe o donošenju presude bez glavnog pretresa za krivična djela iz nadležnosti sudije pojedinca. Naime, za krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine, javni tužilac može, ako raspolaže s dovoljno dokaza, u optužnom prijedlogu predložiti sudu da donese presudu bez suđenja. Iznoseći takav prijedlog, javni tužilac može predložiti izricanje određene (jedne ili više) krivične sankcije ili mjere, i to: 1. novčanu kaznu u visini od 10 do 100 dnevnih iznosa; 2. uslovnu osudu s utvrđenom kaznom zatvora do tri mjeseca ili novčanom kaznom; 3. zabranu upravljanja motornim vozilom do dvije godine; 4. konfiskaciju imovine i imovinske koristi koja je pribavljena krivičnim djelom i 5. oduzimanje predmeta. Zanimljivo je navesti da prijedlog za donošenje presude bez glavnog pretresa može podnijeti i oštećeni kao tužilac, te privatni tužilac.

Sudija pojedinac može prihvatiti, odnosno ne prihvatiti prijedlog tužioca. U slučaju saglašavanja i prihvatanja spomenutog prijedloga, sudija presudom izriče predloženu sankciju ili mjeru. Na donesenu presudu, optuženi i njegov branilac mogu izjaviti prigovor u roku od osam dana, pismeno, usmeno ili na zapisnik na sudu. Prigovor ne mora biti obrazložen, a može sadržavati dokaze koji su u korist optuženog. Prihvatanje prigovora kao blagovremenog i dopuštenog ima za posljedicu zakazivanje glavnog pretresa koji se odvija prema pravilima za glavni pretres u skraćenom krivičnom postupku. Zakazivanjem glavnog pretresa smatra se da je ranije donesena presuda nepostojeća. Konačno, sudija pojedinac

može ne prihvatiti prijedlog tužioca o izricanju sankcije ili mjere van glavnog pretresa. Razlozi tome su da je riječ o krivičnom djelu za koje se ne može postaviti takav prijedlog, da se može očekivati izricanje druge sankcije ili mjere, a ne one koju je predložio tužilac, ili da podaci iz obrazloženog prijedloga ne daju dovoljno osnova za donošenje presude bez glavnog pretresa.

Novo procesno zakonodavstvo – Zakonot za krivičnata postapka (Služben vesnik na Republika Makedonija, br. 150/2010), čija se primjena očekuje od novembra 2013. godine, poznaje skraćeni postupak (čl. 468-482) za krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do pet godina. Riječ je o postupku u kojem, kao i u važećem procesnom pravu, izostaje stadij istrage, a za izricanje sankcije i mjere zakazuje se glavni pretres na osnovu optužnog prijedloga ili privatne tužbe.²⁷

Za ishodište ovog prikaza uzet ćemo drugi oblik pojednostavljenog postupka i to postupak za izdavanje kaznenog naloga (čl. 497-500), koji, u stvari, zamjenjuje donošenje presude bez glavnog pretresa u važećem procesnom pravu. Postupak za izdavanje kaznenog naloga se vodi za krivična djela iz nadležnosti sudije pojedinca, odnosno za krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do pet godina. U poređenju s još uvijek važećim procesnim zakonom, novi propisi šire nadležnost suda u inokosnom sastavu, pa se i postupak za izdavanje kaznenog naloga preduzima za krivična djela preko tri godine (v. gore). Uslovi za ovaj postupak su pored težine krivičnog djela još i postojanje dovoljno dokaza o krivičnom djelu i njegovom učiniocu, te prijedlog javnog tužioca. Sadržaj ovog prijedloga je zakonom utvrđen i obuhvata lične podatke optuženog, činjenični opis djela, pravnu kvalifikaciju, dokaze s kojima raspolaže tužilaštvo, i vrstu i visinu sankcije ili mjere koja se predlaže sudu. U prijedlogu za izdavanje kaznenog naloga javni tužilac može predložiti izricanje taksativno navedenih krivičnih sankcija ili mjera: 1. novčanu kaznu u visini od 10 do 100 dnevnih iznosa; 2. uslovnu osudu s utvrđenom kaznom zatvora do tri mjeseca ili novčanom kaznom; 3. zabranu upravljanja motornim vozilom do dvije godine; 4. konfiskaciju imovine i imovinske koristi koja je pribavljena krivičnim djelom i 5. oduzimanje predmeta. Prihvatajući ovaj prijedlog, sudija pojedinac presudom izriče predloženu sankciju ili mjeru (jednu ili više njih) i u obrazloženju presude iznosi dokaze koji opravdavaju izricanje kaznenog naloga. Krivičnoprocesni subjekti kojima se dostavlja presuda su javni tužilac, optuženi i njegov branilac,

---

27 Kalajdziev, G., Buzarovska, G. (2009), Ključne novine u Zakonu o krivičnom postupku Republike Makedonije, u: Đorđe Ignjatović (ur.), Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, III deo, Pravni fakultet. Beograd, str. 349-367.

s poukom optuženom da može izjaviti prigovor. Uslovi za izjavljivanje prigovora su isti kao i u važećem pravu, kao i pravne posljedice u smislu da ulaganjem blagovremenog i dopuštenog prigovora dolazi do zakazivanja glavnog pretresa u skladu sa specifičnim odredbama o glavnom pretresu u skraćenom postupku. Konačno, novi propisi regulišu postupak neprihvatanja prijedloga za izdavanje kaznenog naloga, te donošenje odluke o zakazivanju glavnog pretresa. S tim u vezi treba navesti da su ta zakonska rješenja identična još uvijek važećim propisima o spomenutim odlukama sudije pojedinca.

Zakon o kaznenom postupku Slovenije (Zakon o kazenskem postopku, službeni prečišćeni tekst, Uradni list RS, br. 32/2012) u odjeljku D obuhvata, između ostalog, i odredbe o skraćenom postupku (čl. 429-445) i postupku za izdavanje kaznenog naloga (čl. 445a-445e). I jedan i drugi postupak primjenjuju se na krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine.

Koji su uslovi za izdavanje kaznenog naloga i po kakvim se pravilima odvija taj oblik pojednostavljenog postupanja? Inicijativa za pokretanje ovog postupka je, kao i u prethodno poređenim procesnim zakonima, u rukama državnog tužioca. Dovoljno je da je riječ o lakšim krivičnim djelima, pa da tužilac prilikom ulaganja optužnog prijedloga predloži sudu izdavanje kaznenog naloga i izricanje krivične sankcije ili mjere bez održavanja glavnog pretresa. Državni tužilac može predložiti izricanje sljedećih krivičnih sankcija ili mjera: 1. novčanu kaznu; 2. zabranu upravljanja motornim vozilom; 3. uslovnu osudu s utvrđenom novčanom kaznom ili utvrđenom kaznom zatvora do šest mjeseci; 4. sudsku opomenu; 5. oduzimanje predmeta i 6. oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.

Na inicijativu tužioca prvi odgovara sudija pojedinac, koji može prihvatiti prijedlog ili ne. Naime, ako se složi s prijedlogom, sudija presudom izdaje kazneni nalog, čije obrazloženje obuhvata samo dokaze iz optužnog prijedloga koji opravdavaju izricanje predlagane sankcije ili mjere bez održavanja glavnog pretresa. Kazneni nalog mora sadržavati i pouku optuženom o pravu na prigovor, odnosno o posljedicama koje nastupaju ako prigovor ne bude uložen i koje se ogledaju u pravosnažnosti sudske odluke o kaznenom nalogu i izvršenju izrečene krivične sankcije ili mjere. Ovjereni prepis presude koja sadrži kazneni nalog dostavlja se optuženom i njegovom braniocu, ako ga ima, i državnom tužiocu. Rok za ulaganje prigovora iznosi osam dana od uručivanja presude s kaznenim nalogom, može biti u pisanom obliku ili usmeno na zapisnik kod suda, te može sadržavati prijedloge o dokazima koji bi se izveli na glavnom pretresu. Prihvatanje prigovora u smislu blagovremenosti i dopuštenosti ima za posljedicu ukidanje presuda s kaznenim nalogom i nastavljanje krivičnog pos-

tupka po odredbama koje se primjenjuju na glavnom pretresu u skraćenom krivičnom postupku. Pogledajmo još mogućnost sudije da ne prihvati prijedlog tužioca za izricanje kaznenog naloga, polazeći od sadržine predloženih dokaza, kao i prijedloga za izricanje odgovarajuće krivične sankcije ili mjere. Posmatrano uopšteno, u toj procesnoj situaciji sudija zakazuje glavni pretres, a optuženom se uručuje optužni prijedlog bez prijedloga za izdavanje kaznenog naloga.

Zakonik o krivičnom postupku Srbije (Službeni list SRJ, br. 70/2001 i 68/2002 i Službeni glasnik RS, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005, 49/2007, 20/2009, 72/2009 i 76/2010) poznaje skraćeni postupak (čl. 433-448), postupak za kažnjavanje prije glavnog pretresa (čl. 449-454) i postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije (čl. 455-458). Novi procesni zakon – Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012), čija se primjena očekuje od 1. oktobra 2013. godine (izuzev u postupcima za krivična djela za koja je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti od 15. januara 2012. godine) uređuje u Glavi XX skraćeni postupak, koji se vodi za krivična djela za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina (čl. 495-511). U okviru tih zakonskih rješenja, ako javni tužilac na osnovu prikupljenih dokaza smatra da nije potrebno održavanje glavnog pretresa, u optužnom prijedlogu može staviti zahtjev da se zakaže ročište za izricanje krivične sankcije za krivična djela za koja se može izreći kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina (čl. 512-518).

U čemu se ogledaju specifičnosti još uvijek važećih procesnih rješenja, odnosno onih procesnih odredbi čija se primjena tek očekuje? U aktuelnom Zakoniku o krivičnom postupku, pod zajedničkim nazivom – postupci za izricanje krivičnih sankcija bez glavnog pretresa – govori se o kažnjavanju prije glavnog pretresa za krivična djela za koja se može izreći novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine, odnosno o ubrzanom postupku za izricanje uslovne osude kod krivičnih djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do pet godina.

Kažnjavanje prije glavnog pretresa preduzima se na prijedlog javnog tužioca, a rješenje o kažnjavanju bez održavanja glavnog pretresa donosi sudija. Takav prijedlog javni tužilac stavlja u optužnom prijedlogu, kad ocijeni da održavanje glavnog pretresa nije potrebno. Rješenjem o kažnjavanju sudija može izreći: 1. novčanu kaznu; 2. kaznu rada u javnom interesu; 3. kaznu oduzimanja vozačke dozvole ili 4. uslovnu osudu i uz njih jednu ili više od sljedećih mjera: oduzimanje predmeta, zabranu upravljanja motornim vozilom i oduzimanje imovinske koristi. Ovo rješenje donosi se nakon saslušanja okrivljenog, te pribavljanja podataka o njegovim ranijim osudama i njegovoj ličnosti.

Rješenje o kažnjavanju mora da sadrži navod da je prijedlog javnog tužioca prihvaćen, zatim lične podatke okrivljenog, djelo za koje se oglašava krivim, uz navođenje činjenica i okolnosti koje čine obilježja krivičnog djela i od kojih zavisi primjena određene odredbe krivičnog zakona, zakonski naziv krivičnog djela i koje su odredbe krivičnog i drugog zakona primijenjene, odluku o izrečenoj kazni i mjeri, kao i odluku o upućivanju ovlaštene osobe na ostvarivanje imovinsko-pravnog zahtjeva u parničnom postupku, obrazloženje izrečene kazne i mjere, pouku o pravu na prigovor, kao i upozorenje da će po proteku roka za prigovor, ako ne bude podnesen, rješenje o kažnjavanju postati pravosnažno. Rješenje o kažnjavanju se dostavlja javnom tužiocu i okrivljenom, koji može u roku od osam dana od dana dostavljanja podnijeti već spomenuti prigovor protiv rješenja o kažnjavanju. Podnošenjem, kako to zakon kaže, blagovremenog prigovora postupak se nastavlja u pravcu zakazivanja glavnog pretresa po optužnom prijedlogu javnog tužioca. U postupku po optužnom prijedlogu sudija nije vezan prijedlogom javnog tužioca za kažnjavanje. Sasvim očekivano, zakonodavac je propisao da ako sudija utvrdi da pretpostavke za donošenje rješenja o kažnjavanju nisu ispunjene, dostaviće optužbu osumnjičenom i odmah će zakazati glavni pretres.

Postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije vezuje se, između ostalog, i uz potpuno priznanje učinioca krivičnog djela, datog u prisustvu branioca istražnom sudiji, odnosno organu unutrašnjih poslova. Ovo priznanje mora biti potkrijepljeno i drugim dokazima prikupljenim u istrazi. Prijedlog da se umjesto glavnog pretresa zakaže posebno javno ročište pred istražnim sudijom javni tužilac ispisuje u svojoj optužnici odmah nakon završene istrage, a najkasnije u roku od osam dana. Presuda se može donijeti nakon saslušanja stranaka i uz izričiti pristanak okrivljenog. Primjenu ovog postupka isključuje podnošenje prigovora od strane okrivljenog i njegovog branioca, u roku od osam dana od dana dostavljanja optužnice. Izricanje presude od strane istražnog sudije može uslijediti i po prijedlogu okrivljenog u roku od osam dana od dana dostavljanja optužnice, ako se s time saglase javni tužilac i istražni sudija. Ova presuda može se pobijati žalbom, u roku od osam dana od dana dostavljanja.²⁸

Novi krivičnoprocesni odnosi odrazili su se i na koncepciju pojednostavljenih procesnih formi. Tako je donošenjem novog Zakonika o krivičnom postupku, prvo, prošireno vođenje skraćenog postupka za krivična djela za koja

---

28 Bejatović, S. (2009), Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i njihov doprinos efikasnosti krivičnog postupka, u: Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja / Zoran Stojanović... i dr. /, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije. Beograd, str. 95-98; Vasiljević, T., Grubač, M. (2005), Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Deseto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Justinijan, Beograd, str. 777-782.

je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina, drugo, umjesto kažnjavanja prije glavnog pretresa predviđeno je ročište za izricanje krivične sankcije i, treće, ukinut je postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije. Našu pažnju usmjerit ćemo na ročište za izricanje krivične sankcije, ostavljajući po strani opšte odredbe o skraćenom postupku koji se ogleda, između ostalog, i u zakazivanju glavnog pretresa po optužnom prijedlogu, odnosno privatnoj tužbi.²⁹

Koji su uslovi za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije? Prvo, težina krivičnog djela, s obzirom na to da je zakonom utvrđeno da javni tužilac može u optužnom prijedlogu staviti zahtjev za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije za krivična djela za koja se može izreći kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. Drugo, takav zahtjev javni tužilac može staviti ako smatra da na osnovu složenosti predmeta i prikupljenih dokaza, a naročito usljed hapšenja okrivljenog pri izvršenju krivičnog djela ili priznanja da je učinio krivično djelo, održavanje glavnog pretresa nije potrebno. Treće, taksativno su navedene sankcije koje javni tužilac može predložiti sudu da se okrivljenom izrekne: 1) kazna zatvora u trajanju do dvije godine, novčana kazna do dvjesto četrdeset dnevnih iznosa, odnosno do petsto hiljada dinara ili uslovna osuda s utvrđivanjem kazne zatvora do jedne godine ili novčane kazne do sto osamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista hiljada dinara i vremenom provjeravanja do pet godina – ako je okrivljeni priznao da je učinio krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora do pet godina; 2) kazna zatvora u trajanju do jedne godine, novčana kazna do sto osamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista hiljada dinara, kazna rada u javnom interesu do dvjesto četrdeset sati, kazna oduzimanja vozačke dozvole u trajanju do jedne godine, uslovna osuda s utvrđivanjem kazne zatvora do godinu dana ili novčane kazne do sto osamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista hiljada dinara i vremenom provjeravanja do tri godine, uz mogućnost stavljanja okrivljenog pod zaštitni nadzor ili sudsku opomenu – ako je okrivljeni učinio krivično djelo za koje je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

Ispitivanje zahtjeva za održavanje ročišta prati upravo navedene zahtjeve, i na osnovu tog nalaza sudija će odrediti ročište za izricanje krivične sankcije ili glavni pretres. Ročište za izricanje krivične sankcije naređuje sudija ako se složi za zahtjevom. Ročište se održava u roku od 15 dana od dana donošenja naredbe. Na ročište se pozivaju stranke i branilac, a uz poziv se

---

29 Opširnije: Ilić, G. P., Majić, M., Beljanski, S., Trešnjev, A. (2012), Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Prema Zakoniku iz 2011. godine sa s izmenama i dopunama iz 2011, Službeni glasnik, Beograd, str. 997-1005.

optuženom i njegovom braniocu dostavlja i optužni prijedlog. Poziv optuženom mora se dostaviti tako da između dana dostavljanja poziva i dana održavanja ročišta ostane najmanje pet dana. Ročište za izricanje krivične sankcije počinje sažetim izlaganjem javnog tužioca o dokazima kojima raspolaže i o vrsti i mjeri krivične sankcije čije izricanje predlaže. Nakon toga sudija poziva optuženog da se izjasni i upozorava ga na posljedice saglašavanja s navodima javnog tužioca. Sudija će odmah po okončanju ročišta za izricanje krivične sankcije donijeti osuđujuću presudu ili naredbu o zakazivanju glavnog pretresa. Dakle, tokom ovog postupka, u dva navrata sudija ima mogućnost da otvori glavni pretres. Prvi put, ako ne prihvata zahtjev tužioca za održavanje ročišta, jer je, npr., u pitanju teže krivično djelo ili složenost predmeta i prikupljeni dokazi ukazuju na potrebu održavanja glavnog pretresa. Drugi put na ročištu ako se optuženi nije saglasio s prijedlogom javnog tužioca ili ako sudija nije prihvatio prijedlog javnog tužioca. Dakle, odluke kojima se okončava ročište mogu biti osuđujuća presuda ili naredba o određivanju glavnog pretresa.

S obzirom na to da se osuđujuća presuda donosi kako onda kad se optuženi saglasio s prijedlogom javnog tužioca iznesenim na ročištu, tako i onda kad se nije odazvao na poziv za ročište, zakonski propisi regulišu ulaganje prigovora na osuđujuću presudu upravo u ovom drugom slučaju. Dakle, protiv presude kojom se izriče sankcija ili mjera, optuženi nema pravo na ulaganje prigovora ili žalbe, o čemu ga blagovremeno poučava sudija. Međutim, u slučaju donošenja osuđujuće presude na ročištu na kome optuženi nije prisutan, optuženi i njegov branilac mogu u roku od osam dana od dana dostavljanja sudske odluke podnijeti prigovor protiv osuđujuće presude. Ulaganje prigovora koji je blagovremen i dozvoljen za sudiju znači obavezu zakazivanja glavnog pretresa po optužnom prijedlogu javnog tužioca. Na glavnom pretresu sudija nije vezan za prijedlog javnog tužioca u pogledu vrste i mjere krivične sankcije. Konačno, ako protiv presude ne bude uložen prigovor, presuda stupa na pravnu snagu.

5. Zaključna razmatranja o skraćenim i pojednostavljenim formama krivičnog postupka

Iz ovog pregleda o pojednostavljenim mogućnostima vođenja krivičnog postupka jasna je zajednička težnja – ubrzanje raspravljanja o krivičnom događaju i izricanje sankcije ili mjere uz uvažavanje osnovnih procesnih prava optužene osobe. Izbor modela skraćenih krivičnih postupaka i njihovi zakonski nazivi, njihova organizacija, odstupanja od opšteg toka redovnog krivičnog postupka, nadležnost za sumarne procesne forme, obim primjene procesnih garancija, sve to, kao i druga pitanja koja se mogu postaviti, zavise od organizacije tradi-

cionalnog modela krivičnog postupka, efikasnog odvijanja krivičnog postupka za određena krivična djela, specifičnosti i opterećenosti konkretnog krivičnog pravosuđa, kao i od raspravljanja o dugotrajnosti krivičnih postupaka u smislu otklanjanja onih prepreka koje usporavaju tok konkretnog krivičnog postupka.

Zajedničke karakteristike težnje rasterećenja krivičnog pravosuđa pojednostavljenjem procesnih oblika i instituta kroz koje se razvija krivični postupak su sljedeće:

1. Odlučujući uticaj na zakonodavno regulisanje i primjenu skraćenih i pojednostavljenih formi jeste težina krivičnog djela. Iako prethodni komparativni pregled ne ulazi u detaljnije opisivanje različitih pitanja koja se postavljaju s tim u vezi, ipak se može uočiti da presudan uticaj na oblikovanje pojednostavljenih procesnih formi ima težina krivičnog djela. Tako su postupci za izdavanje kaznenog naloga i kažnjavanje bez glavnog pretresa, odnosno ročišta za izricanje sankcije mogući za krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri, odnosno do pet godina.³⁰ Time se potvrđuje odavno iskazan stav da pojednostavljene procesne forme i nastaju zato da reakcija u okviru krivičnog pravosuđa bude jednostavnija i brža u odnosu na ona krivična djela koja u materijalnom krivičnom zakonu čine gotovo 2/3 propisanih inkriminacija i koja preovladavaju i u krivičnom pravosuđu.

2. Uočava se sličnost, pa čak i identičnost, krivičnih sankcija i mjera koje se mogu izreći bez održavanja glavnog pretresa. U ovom komparativnom pregledu tako smo zabilježili da sva prava predviđaju izricanje novčane kazne (u određenom iznosu), uslovnu osudu (sa ili bez zakonskog određenja o utvrđenom iznosu novčane kazne ili utvrđenoj visini kazne zatvora), oduzimanje imovinske koristi, oduzimanje predmeta; neka od njih su još i rad u javnom interesu, sudska opomena, zabrana vršenja određenih poziva, djelatnosti ili dužnosti, objavljivanje presude s kaznenim nalogom u sredstvima javnog informisanja, zabrana upravljanja motornim vozilom (u propisanom trajanju), kazna oduzimanja vozačke dozvole, kazna lišenja slobode (u određenom trajanju) ili uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom.

3. Bez obzira na to o kojem obliku skraćenog postupanja govorimo (da li je riječ o izdavanju kaznenog naloga, kažnjavanju bez glavnog pretresa, izricanju presude u istrazi ili poslije njenog okončanja, ročištu za izricanje sankcije), svaki od njih mijenja strukturu redovnog krivičnog postupka i iz svoje organizacije „gubi“ stadij glavnog pretresa.

---

30 Po strani ostavljamo druge forme pojednostavljenog postupanja koje se u zakonskim tekstovima označavaju kao skraćeni postupci, i koji se vode za krivična djela ne samo do tri, odnosno do pet godina, nego i za teža djela, do osam, pa čak i 12 godina (npr., u Hrvatskoj). V. prethodne napomene o tome.

4. S obzirom na to da se sudska odluka o krivičnoj sankciji ili mjeri donosi bez glavnog pretresa, u pogledu dokaznog materijala postoji jedinstven stav da tužilac mora raspolagati s dovoljno dokaza o krivičnom djelu i učiniocu.

5. U svakom od ovih pojednostavljenih modela očekuje se inicijativa javnog tužioca po službenoj dužnosti, u slučaju da raspolaže s dovoljno dokaza o djelu za koje je dozvoljena takva forma postupanja i njegovom učiniocu. Neka prava ovakvo postupanje tužioca vežu još i uz lišenje slobode i priznanje osumnjičenog.

6. Među zajedničke karakteristike mora se uključiti i ostvarivanje prava na odbranu. Nacionalni propisi o izricanju krivične sankcije ili mjere bez održavanja glavnog pretresa koncentrišu se na izjašnjavanje učinioca krivičnog djela o prijedlogu tužioca, prihvatanje takvog prijedloga kao uslova za vođenje ovakvog postupka i donošenje osuđujuće presude izvan glavnog pretresa, ulaganje žalbe ili prigovora na presudu kojom je izrečena krivična sankcija ili mjera, te ostvarivanje prava na odbranu uz pomoć branioca.

7. Neizostavno se uz stranke mora spomenuti i sudija pojedinac. Njegova aktivna uloga, prava i dužnosti jasno su istaknute u zakonskim tekstovima. One se kreću od razmatranja prijedloga tužioca za kažnjavanjem bez glavnog pretresa i donošenja presude ako sudija prihvati prijedlog tužioca, do mogućnosti neprihvatanja takvog prijedloga i upućivanja predmeta na glavni pretres.

8. Kakav je položaj oštećenog? Uloga oštećenog se ne izdvaja posebno. Uglavnom se spominje imovinskopravni zahtjev u smislu prava na njegovo podnošenje, ili se detaljnije razrađuje postupanje s ovim zahtjevom (naročito u odnosu na institut oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom).

Završavajući ovaj regionalni uporednopravni osvrt moguće je reći da zakonodavci imaju pravo što pažnju usmjeravaju na pojednostavljene procesne forme i tako naglašavaju važnost sumarnog postupka za jednostavnije i ekonomičnije postupanje u okviru krivičnog pravosuđa, naročito za lakša krivična djela.³¹ Kad je riječ o krivičnom pravosuđu u Bosni i Hercegovini, imajući u vidu doktrinarne rasprave, te rješenja u uporednom pravu, sasvim je jasno da se ne posvećuje dovoljno pažnje ovim temama. Naime, na osnovu uporednopravnog osvrta moguće je tvrditi da se na efikasnost krivičnog postupka utiče propisivanjem različitih oblika pojednostavljenih postupaka. Sva procesna prava, osim procesnih zakona u Bosni i Hercegovini, poznaju, uz postupak za

---

31 O mogućnosti zamjene ovih postupaka, naročito postupka za izdavanje kaznenog naloga, drugim mehanizmima, npr., dogovor između tužioca i optuženog, zatim pomirenje između optuženog i oštećenog na temelju odluke državnog tužioca ili suda, ili o njihovom preoblikovanju v. Bošnjak, M. (2006), Izbirni mehanizmi v kazenskom postupku, u: Izhodišća za nov model kazenskoga postupka. Urednica Katja Šugman, Inštitut za kriminologiju pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana, str. -.

izdavanje kaznenog naloga ili postupak za kažnjavanje bez glavnog pretresa, još i skraćeni postupak koji se pokreće na osnovu optužnog akta ovlaštenog tužioca kada postoji opravdana sumnja da je određena osoba učinila krivično djelo i u okviru kojeg se sankcija ili mjera izriče na glavnom pretresu. Još ako ponovimo da u Bosni i Hercegovini na zakonodavnom planu nisu prihvaćeni ni zahtjevi o široj primjeni načela oportuniteta krivičnog gonjenja kroz otklanjanje krivičnog postupka, onda možemo podvući da je naš pravosudni sistem opterećen ne samo složenijim i teškim krivičnim djelima, već i onim koja se svrstavaju u kategoriju lakših i jednostavnijih.

6. Literatura

- Bavcon, Lj. (2000), Novejše težnje in modeli za obravnavanje bagatelne kriminalitete, u: Uveljavljanje novih institutov kazenskoga materialnoga in procesnoga prava. Ur. Ljubo Bavcon, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 15-25.
- Bejatović, S. (2009), Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i njihov doprinos efikasnosti krivičnog postupka, u: Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja /Zoran Stojanović... i dr. / Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 77-104.
- Bošnjak, M. (2006), Izbirni mehanizmi v kazenskem postopku, u: Izhodišča za nov model kazenskoga postopka. Urednica Katja Šugman, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana, 419-459.
- Brants-Langeraar, C. H. (2007), „Consensual Criminal Procedures: Plea and Confession Bargaining and Abbreviated Procedures to Simplify Criminal Procedure“. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 11.1 (May), <http://www.ejclo.org>
- Brkić, S. (2004), Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme, Pravni fakultet, Novi Sad, 496.
- Đurđević, Z. (2011), Suvremeni razvoj hrvatskog kaznenog procesnog prava s posebnim osvrtom na novelu ZKP iz 2011, Hrvatski ljetopis za kazeno pravo i praksu, vol. 18, br. 2, 311-357.
- Herrmann, J. (1997), Modeli reforme glavne rasprave u kaznenom postupku u Istočnoj Europi: usporednopravna perspektiva, Hrvatski ljetopis za kazeno pravo i praksu, vol. 4, br. 1, 2552-78.
- Ilić, G. P., Majić, M., Beljanski, S., Trešnjević, A. (2012), Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Prema Zakoniku iz 2011. godine s izmenama i dopunama iz 2011, Službeni glasnik, Beograd.

- Informacija o primjeni Zakonika o krivičnom postupku (2012), Vlada Crne Gore, Ministarstvo pravde, Podgorica, 7.
- Izvještaj o primjeni zakona o krivičnom postupku na sudovima u Bosni i Hercegovini (2004), OSCE, Sarajevo, 54.
- Izvještaj o provođenju Strategije za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini za 2009. godinu, Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine.
- Kalajdziev, G., Buzarovska, G. (2009), Ključne novine u Zakonu o krivičnom postupku Republike Makedonije, u: Đorđe Ignjatović (ur.), Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, III deo, Pravni fakultet, Beograd, 349-367.
- Pavičić, A., Bonačić, M. (2011), Skraćeni postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 18, br. 2, 489-520.
- Pavišić, B. i sur. (2010), Kazneno postupovno pravo, 3. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka.
- Radulović, D. (2009), Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, Pravni fakultet, Podgorica.
- Sijerčić-Čolić, H. (2003), Konsenzualni modeli u novom procesnom zakonodavstvu BiH, Pravo i pravda, vol. 2, br. 1-2, 69-90.
- Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M. (2005), Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini, Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo.
- Sijerčić-Čolić, H. (2008), krivično procesno pravo – regionalna pravna pravila o krivičnom postupku, Pravo i pravda, vol. 7, br. 1, 7-47.
- Sijerčić-Čolić, H. (2011), Otklanjanje krivičnog postupka kroz načelo oportuniteta krivičnog gonjenja, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIV, 301-329.
- Simović, M. (2007), Osvrt na nova rješenja predložena u Zakon u o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine koja se odnose na glavni postupak, postupak pravnih lijekova i posebne postupke, Pravo i pravda, vol. 6, br. 1, 45-92.
- Simović, M. N. (2009), Načelo oportuniteta u krivičnom procesnom pravu zakonodavstvu Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, u: Oportunitet krivičnog gonjenja (Vojislav Đurđić i dr.), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu. Beograd, 145-170.
- Simović, M. N. (2009), Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine (zakonska rješenja i iskustva u dosadašnjoj primjeni), u: Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene

- forme postupanja /Zoran Stojanović... i dr./, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 195-226.
- Stojanović, Z. (2009), Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije, u: Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja /Zoran Stojanović... i dr. /, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 15-38.
  - Thaman, S. C. (2007), „Plea-bargaining, Negotiating Confessions and Consensual Resolution of Criminal Cases“. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 11.3 (December), <http://www.ejclo.org>.
  - Vasiljević, T., Grubač, M. (2005), Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Deseto izmenjeno i dopunjeno izdanje. Justinijan, Beograd.
  - Vranj, V. (2009), Alternativne mjere i sankcije u krivičnom zakonodavstvu i praksi u Bosni i Hercegovini, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.

*

*

*

Dr Hajrija Sijerčić-Čolić

Faculty of Law University of Sarajevo

PROCEDURE FOR THE ISSUE OF PENAL WARRANT: LEGISLATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AND COMPARATIVE LEGAL PREVIEW

The paper analyzes the concepts related to abbreviated and simplified forms of criminal procedures. Today there are a number of abbreviated procedures and simplified trials in national criminal procedure systems. Regardless of their normative regulation and regardless of how the positive law calls them, they open up a path to rationalisation of criminal procedures, remove the longevity of criminal procedures and accelerate them, and enable fast completion of criminal procedure and passing of judgement to the defendant, especially after confessing to a criminal act. From regional perspective, special attention is focused to the simplified forms of criminal procedures where a criminal sanction or measure is delivered beyond the stage of main trial. The closing arguments refer to common characteristics of simplified procedure forms and institutes in Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro, Serbia, and Slovenia.

Keywords: *abbreviated criminal proceedings, process of issuing criminal order, comparative view, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro, Serbia, and Slovenia.*

Prof. dr Ivana SIMOVIĆ-HIBER
Fakultet bezbednosti
Univerzitet u Beogradu

Pregledni članak
UDK: 343.988
Primljeno: 18. septembra 2013. god.

NEKI PARADOKSI VIKTIMOLOGIJU U 21. VEKU

Zapažanje o nužnosti redefinisavanja samog pojma kriminaliteta u novom svetu neoliberalizma i pratećih socijalnih utopija koje upućuju na minimiziranje uloge države i prava je navelo autora da pokuša da redefiniše i novu ulogu viktimologije. Koristeći kao primere krajnosti dva uočena i simbolički izabrana paradoksa – paradoks uticaja uloge žrtve na pojam protivpravnosti krivičnog dela i paradoks naoružane žrtve, učinjen je pokušaj potrage za mestom žrtve u savremenom kontekstu viktimologije. Primećuje se da klasično krivično pravo ne reaguje na realnost žrtve, ostajući u nedopustivo konzervativnoj ulozi. U razradi primera se pominje kao kontraparadigma novi paradoks – ideja promocije naoružane žrtve u cilju samoodbrane, uz viktimološko pitanje da li će žrtvama biti bolje ako su naoružane?

U kontekstu redefinisavanja pojma kriminaliteta i uloge žrtve nezaobilazni su pojmovi države blagostanja i neoliberalizma kao termina koji označava primarnim „spontani poredak“ koji podrazumeva samoograničenje prava u korist „nove“ organizacije društva i tržišta. Tako neoliberalna utopija pokušava da predloži i stvori sintezu slobodnog tržišta i „bezbedne“ države. Uloga ovog koncepta u savremenom krivičnom pravu i kriminologiji nije dovoljno zapažena i objašnjena. Može se reći da je upravo utilitarizam, kao novi način „mišljenja“ nesumnjivo okrnjio značenje načela zakonitosti. Stoga bi se moglo zaključiti da pristup krimi-

nalitetu mora pronaći nove instrumente efikasnog funkcionisanju u (ili nasuprot) neoliberalnom duhu i društvenom modelu, ili će u suprotnom i samo krivično pravo postati ritual lišen vrednosne komponente.

Ključne reči: viktimologija i krivično pravo, država blagostanja, „vanzakonski“ osnovi isključenja protivpravnosti, ideja naoružane žrtve, država kao viktimizator, neoliberalizam.

1. Uvod

Slobodno se može reći da je viktimologija danas nesumnjivo popularna naučna disciplina. Kako je onda moguće da, kako je zapaženo u literaturi (Fattah, 2000:17) do danas ne postoji usaglašen i sistematičan pristup predmetu izučavanja, da nema, odnosno niko nije napisao koherentnu istoriju, i da se ne prepoznaju putevi njene budućnosti. To je samo po sebi paradoks.

Napominjem da se u radu polazi od osnovne hipoteze da se polje izučavanja mora ograničiti na žrtve kriminaliteta, a ukoliko želimo biti korektni, taj okvir mora pojmovno obuhvatiti žrtve svih krivičnih dela, nezavisno od stepena različitosti i uporedivosti konkretnih inkriminacija. Nužno, različitost pojavnih oblika kriminala konsenzusno utiče na pojam pojedinih vrsta žrtava, što otežava mogućnost bilo kakve sinteze rezultata proučavanja. Novi okvir delovanja svih disciplina koje se bave kriminalitetom bi stoga morao uključiti redefinisavanje samog pojma kriminaliteta (da li je pristup prilagođen postmoderni i neoliberalističkoj utopiji ili je ostao na kategoriji modela države blagostanja), razmatranje uloge *mala prohibita* u strukturi kriminaliteta, problem „sekuritizacije“ krivičnog prava ili preventivnog reagovanja (primer terorizma) i još mnogo pitanja koja se naprosto nameću.

Na početku se može reći da opšti tip paradoksa proističe iz notorne činjenice da društvene nauke direktno reflektuju stanje u društvu. Matrice vrednosti neposrednog društvenog okvira uslovljavaju i sam predmet istraživanja. Ovo nije specifično za viktimologiju, ali je nekako vidljivije, možda zbog činjenice njene kratke istorije. Može se zapaziti i da je u samom razvoju viktimologije kao naučne discipline skriven još jedan važan paradoks. Istovremeno, dok viktimologija boluje od svojih „dečjih bolesti“, kriminologija dovodi u pitanje vladajuću kulturu kontrole kriminaliteta. Viktimologija nužno prati osnovne postulate i nedostatke kulture kontrole kriminaliteta u značenju sužavanja vidnog polja na etiološke ikone – klasna pripadnost (siromaštvo), godine starosti, pol i etnicitet, i na izučavanje prevashodno bagatelnog i kontak-

tnog kriminaliteta (imovinska dela i *street crime*). Takva orijentacija je nužno opredelila pravac istraživanja i nije dozvolila uočavanje novog socijalnog konteksta – neoliberalizma. Relacija države i kriminaliteta, uključujući odnos prema učiniocu i žrtvi je u savremenim uslovima definitivno pomerena u neoliberalnoj ideji sužavanja okvira ingerencija države. Ideja u suštini „ukida“ brigu o ljudima (zdravstvo, obrazovanje i bezbednosni okvir su postale zanemarene, pa potom privatizovane aktivnosti, ili kako se to eufemistički artikuliše – *Beyond the State*).

Međutim, ako se zadržimo na klasičnoj slici koja prati pojavljivanje viktimologije kao nove naučne discipline na sceni u već „zauzetom“ prostoru, u kome više vekova deluju različite naučne, legislativne i praktične discipline, baveći se izučavanjem i pokušajem rešavanja problema kriminaliteta, uočićemo neke značajne nedoumice koje je upravo ona izoštrila.

Misli se pre svega na neusaglašenost nivoa tretmana zločinca i žrtve u pravnom i sociološkom (misli se na posebne „sociologije“ – kriminologiju i penologiju) kontekstu. Već samo zapažanje da ja viktimologija nastala u interesu pravnika da se objasni uloga žrtve u kriminalnom činu, (poznata kao orijentacija o „merenju“ krivice žrtve), da je žrtva prisutna i u funkcionisanju pravosudnog sistema, da je kasnije „preuzeta“ od strane stručnjaka za neposrednu pomoć žrtvama različitih profila, da potom postaje zaštitni znak mnogih socijalnih akcija, pokreta za zaštitu određenih ljudskih prava (naprimer feministički pokret), da bi se već početkom dvadesetprvog veka suočila sa potrebom redefinisivanja svog predmeta, uloge i značaja, govori o tome da se radi o relativno nestabilnom položaju žrtve u brzim transformacijama ugla interesovanja, što u literaturi nije dovoljno naglašeno (Simović-Hiber, 2009:14) .

Pravni kontekst u okvirima krivičnopravne teorije i nacionalnih zakonodavstava (materijalnog krivičnog prava) je i danas neosetljiv na položaj i potrebe žrtve. Međunarodno krivično pravo (u materijalnom i procesnom smislu) i nacionalna krivičnoprocesna zakonodavstva potpuno odvojeno od toga, „prepoznaju“ važnost uloge i položaja žrtve.

Nekako u isto vreme kada su dileme o profilu i ulozi viktimologije kao naučne i/ili praktične discipline postale najaktuelnije u teorijskim i medijskim raspravama o tome da li je u pitanju humanizam (humanitarni pokret) ili akademska disciplina ili nauka, počinje samostalni put dilema o političkom sadržaju viktimologije. Izdvajanjem određenih kategorija ranjivih i „nevinih“ žrtava (naprimer, deca, stare osobe, žene) stvara se stabilno polje interesovanja koje dozvoljava permanentno bavljenje tim oblicima klasične viktimizacije uz „prihvatljivo“ zanemarivanje teme o žrtvama države.

2. Izvori predrasuda o viktimologiji

Viktimologija se, dakle, kao najmlađa nauka u setu onih koje se bave fenomenom kriminaliteta mora boriti protiv veoma raširenih predrasuda, i po obimu i po sadržaju.

Važan izvor predrasuda bi mogli prepoznati i nazvati predrasudama historijskog tipa. Nastajući, kako je to već pomenuto iz opažanja pravnika o asimetričnom izučavanju fenomena kriminaliteta, viktimologiju prati specifičan jezik, teorijski pristup i konceptualni izbor tako uokvirenog prioriteta istraživanja.

Najteže nasleđe je sigurno pravac „krive žrtve“ (ili *victim blame* orijentacija).

Savremenu viktimologiju karakteriše suprotna *pro-victim* orijentacija koja ima za cilj pomoć, podršku i oporavak žrtve. Ne treba posebno obrazlagati da prva orijentacija polazi od merenja stepena krivice žrtve u sopstvenoj viktimizaciji, čime ostavlja sumnju u *bona fide* žrtve, dok druga uopšte na dovodi u pitanje premisu da je žrtva uvek i samo žrtva, baveći se prevashodno njenom rehabilitacijom.

Vitalnost predrasude o krivici žrtve se i danas reflektuje kroz sekundarnu viktimizaciju tokom krivičnog postupka, ali i kroz opstanak stava da neke žrtve ne zaslužuju zaštitu.

Kako je već pomenuto, refleks socijalnih kretanja je vidljiv u razvoju i transformaciji viktimologije. Vidljive su pre svega razlike i promene pristupu izučavanja u vremenu i teritorijalnom poreklu i pripadanju. Tako naprimer, šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog veka javno mnjenje, posebno u Evropi je očekivalo da država pomogne žrtvama, da ih rehabilituje u emocionalnom, medicinskom i finansijskom pogledu. Međutim, već osamdesetih ovaj koncept blede, kako raste popularnost ideja o reduciranju „socijalnih davanja“. Čini se da ovaj stav počinje da dominira u dvadesetprvom veku kao ogledalo tržišnog, „sebičnog“, neoliberalnog koncepta društvenih odnosa koji polako negira nužnost socijalnog karaktera države; nekako se pitanje sudbine i kriminalca i žrtve marginalizuje u smislu obaveze društva (države). Kazna zatvora je opstala kao osnovna mera formalne socijalne kontrole (ali i uz promovisanje ideje privatnog zatvora), a žrtva ponovo ostaje van sistema. Pitanje „cene kriminaliteta“ pripada grupi problema od kojih se očekuje redukcija troškova države. Reskaliranje odgovornosti države, nazvan sociopolitičkim projektom difuzije odgovornosti države, je nesumnjiv odgovor neoliberalnog modela savremenog kapitalizma (Karimi, 2011:726). Na neki način je logično da takav koncept biva praćen novom teorijom desne orijentacije koja reafirmiše novi konzervativizam (ako se dovodi u pitanje uloga žene van porodice, nema nikakve nedoumice o stavu prema obavezi društva, države prema zločincima). Ipak ostaje kao deo problema iracionalnost odnosa prema žrtvi; notorno je da u principu, za razliku

od kriminalca, žrtva može biti svako od nas. Indiferentnost većine u odnosu na ovu činjenicu je ono što nazivamo iracionalnim (posebno se ističe kroz neprihvatanje realnosti žrtava genocida).

Zadržimo se na trenutak na problemu nove sociologije kriminala (Hagan, 1994:59). Pod tim pojmom se podrazumeva kritički odnos prema klasičnim sociološkim teorijama kriminala koje su danas nedovoljne, čak neadekvatne za objašnjenje položaja kriminala u savremenom društvu (postavlja se i novo pitanje: da li je to još uvek kriminologija). Ako, naprimera, ove teorije kao faktore kriminalizacije razrađuju pitanje ekonomske i socijalne nejednakosti, zadržavajući se na merenju motivirajuće nejednakosti, one ne mogu istovremeno dati odgovor na gubljenje kontrole u artificijelnom proizvođenju nejednakosti kao pravila funkcionisanja. Blanketna pretpostavka da je lični napor način prevazilaženja nejednakosti danas je izgubila značenje poništavanjem vrednosti značenja pojma socijalnog kapitala (Bourdieu, 1986:241).

Sa druge strane, postoji jedna dodatna predrasuda koja je specifična, odnosno nije zajednička drugim društvenim naukama, prevashodno stoga što nije u istoj ravni razmišljanja. Naime, znamo da je mnogo ljudi viktimizovano, među njima su i oni koji kao viktimolozi objašnjavaju položaj žrtve. U drugim naukama se teško može identifikovati predmet izučavanja koji je istovremeno i lično iskustvo. Opasnost po objektivni pristup, i teškoće u izbegavanju predrasuda koje nastaju kao posledica viktimizacije, se mogu nazvati preterana identifikacija.

Posebno pitanje je izbor predmeta istraživanja. Čak i opredeljenje da se obrađuju samo žrtve zločina ne precizira u dovoljnoj meri obim i sadržinu izučavanja. Sloboda izbora predmeta izučavanja je najčešće izbor „nametnutih“ tema. Najčešće se istraživanja fokusiraju na uslovno rečeno klasični kriminal ili čak podvrstu – ulični (*street crime*). Izbor viktimizacija je metodološki sužen. Međunarodne ankete o viktimizaciji (MAV) naprimera (Zvekić, 2001:27) obuhvataju tri osnovne grupe: imovinska dela protiv domaćinstva – krađa automobila, krađa iz automobila, štete na automobilu (vandalizam nad automobilom), krađa motocikla, krađa bicikla, pokušaj provalne krađe, provalna krađa, razbojništvo; napad na slobodu i ličnost – krađa lične imovine, džepna krađa, krađa lične imovine bez neposrednog kontakta sa žrtvom; dela protiv polne slobode (samo za žene) – silovanje/pokušaj silovanja, seksualno maltretiranje; nasilništvo/pretnja – fizičko nasilje uz upotrebu sile, nasilništvo bez upotrebe sile; korupcija u javnoj administraciji niskog intenziteta; prevara potrošača kao „nemerljiv“ problem.

Time je stvorena još jedna predrasuda o dominaciji lakog kriminala u savremenoj kriminologiji, i shodno tome da je takav i profil žrtve. Naime, žrtve koje trpe posledice protivpravnih ponašanja, poznatih kao delikti moći (*crimes*

in „suites“, organizovani kriminal i mega zločini) nisu predmet istraživanja u meri koja je nužna i alarmantna, ni u kriminologiji, ni u viktimologiji.

Razlog zašto se ovi, nesumnjivo najteži zločini sa najvećim brojem žrtava naprosto zanemaruju ili preskaču se može tražiti u činjenici da iza većine njih stoji država. Realna promena strukture kriminaliteta je, kako smo napomenuli zapažena u kriminološkoj literaturi, ali to zapažanje nema za posledicu ozbiljnije bavljenje ovim suštinskim problemom.

Što se viktimologije tiče, stoji ista opaska, ali se dodatno objašnjenje pronalazi i u specifičnom metodu istraživanja – ankete viktimizacije. Naime, kako se ističe u literaturi (Karmen, 2007:11) megazločini nisu zločini koje ljudi imaju na umu kada se govori o problemu kriminaliteta, niti su to dela koja izazivaju strah od zločina (*fear of crime*). Paradoksalno, ali tačno.

Klasični kriminal je ono što plaši ljude, hrani medije, zapošljava policiju i privlači pažnju političara. Štaviše, ovi prepoznatljivi zločini predatora, imaju vidljive žrtve koje se lako identifikuju, i koje su neposredno povređene izvršenim delom, a povreda je evidentna, čak vidljiva i merljiva. Ove žrtve su metodološki pogodne za statističku obradu (telesne povrede, finansijski gubitak; čak se mogu „meriti“ i emocionalne reakcije). Ove žrtve su pogodne i zato što su identifikovane, sa njima se može razgovarati, one mogu dobiti praktičnu pomoć (medicinsku, pravnu), mogu se jednom rečju proučavati. Pitanja u anketama su obično tako formulisana da ne dozvoljavaju složenije asocijacije.

Sa druge strane, delikti zloupotrebe moći, (*abuse of power*) nezavisno od velikih prouzrokovanih šteta, najčešće nemaju neposredno vidljivu žrtvu u paru sa izvršenim deliktom, već su posledice, moglo bi se reći, doživljene na nivou apstraktnog pojma, a u odnosu na žrtvu, učinilac je apstraktni entitet – državni organi, monopolisti. (Karmen, 1989; Tanjević, 2011).

Žrtva se u tako postavljenoj priči maglovito prepoznaje kao kategorija građana, najpribližnije opisanih kao poreski obveznici, (žrtve pranja novca, prevare osiguravajućih društava, banaka, državnih monopolista, insajderske trgovine, zloupotrebe poreskih prihoda), potrošači (prevare potrošača) i glasači (izborne prevare, nelegalni izborni fondovi). Tako neodređen pojam žrtve ne dozvoljava da se ona identifikuje, „izmeri“ i opiše. Ko je žrtva, ko trpi posledice, pati, ili je oštećen takvim kriminalnim aktom je međutim tema koja zahteva punu pažnju.

Upravo u tim okvirima zanemarivanja najvećeg broja žrtava megazločina se može zapaziti nova orijentacija pomeranja ugla tretiranja problema žrtve u savremenoj tački razvoja međunarodnog krivičnog prava. To je od neprocenjivog značaja, zato što kriminološka i viktimološka percepcija i njihov nepravni ugao i pristup objašnjenju kriminaliteta mogu biti dragoceni u kreiranju novog glob-

alnog sistema vrednosti i prateće pravne reakcije. Kultura nasilja kao sociološka matrica socijalizacije i funkcionisanja savremenog društva i kultura nekažnjavanja najtežih zločina u međunarodnim razmerama trebalo bi da po najavama promene globalne strategije borbe protiv zločina bude zamenjena kulturom neizbežne odgovornosti dosada nedodirljivih kriminalaca (Simović-Hiber, 2007:18). Međutim, i u ovom segmentu se dešava novi paradoks. Najnovije odluke žalbenog veća Haškog tribunala (oslobađajuće presude za najviše hrvatske i srpske vojne zapovednike i učesnike u udruženom zločinačkom poduhvatu – JCE) bazirane na utvrđenom nepostojanju „direktne namere“ da počine zločin, su nesumnjivo korak unazad, ili pre neprocenjiva šteta za ideju zaštite žrtava ratnih zločina, a u korist vojnih establišmenta.

Sa druge strane, važno je istaći da se duh vremena dobro može pratiti upravo preko razvoja viktimologije. Identifikovanje novih kategorija žrtava govori o novim oblicima kriminala. Obrnuti postupak naučnog pristupa problemu kriminaliteta žrtva – delo – učinilac polako prerasta u artikulisanu ideju prave identifikacije realnog polja, obima i strukture savremenog kriminaliteta. Ambiciozno bi bilo reći da bi trebalo razmišljati o dva paralelna procesa: žrtva – delo – učinilac i učinilac – delo – žrtva, no, možda će u budućnosti biti prihvaćena ova očigledna potreba.

To bi istovremeno bio i mogući izlaz iz ove vrste negativnih predrasuda o viktimologiji u korist afirmisanja nove (viktimološke) ocene pravog, opasnijeg (organizovanog i državnog) kriminala. Da bi se to moglo učiniti, važno je bar u najkraćim crtama ilustrovati osnovne spoljne faktore koji koče ili bar uspavljaju mogućnost bavljenja pravim pitanjima.

Jedan od njih je svakako uticaj klasičnog krivičnog prava (i njegovog jezika) na određivanje položaja i pojma žrtve.

3. Žrtva i protivpravnost krivičnog dela

Hipoteza je da, nezavisno od skice problema savremene viktimologije koju smo dali, nužno je vratiti se, ili ponovo poći od korena problema, definicije žrtve, naime od toga kako krivično pravo vidi ulogu žrtve u deskripciji krivičnog dela.

Klasično krivično pravo ne reaguje na realnost žrtve. Može se reći da je ovo još jedan dokaz o nedopustivo konzervativnoj ulozi klasičnog krivičnog prava. Sve dileme o kojima je pisano kao da žive u potpuno paralelnom socijalnom prostoru, pa čak i u prošlom vremenu.

Izabraćemo jedan mogući ugao posmatranja. U okvirima klasične teorije i krivičnog zakonodavstva žrtva, njeno ponašanje, status ili položaj, se u

većini slučajeva koriste kao instrument objašnjenja izabrane neprotivpravnosti delovanja učinioca koji je istovremeno žrtva.

Nužna odbrana kao klasični krivičnopravni institut je u suštini zakonsko ovlašćenje kojim se dozvoljava da žrtva učini „neprotivpravno krivično delo“ u odnosu na napadača koji tom prilikom postaje žrtva (Sržentić, i dr., 1978:51-58). U pitanju je poštovanje principa o jednakosti i srazmernosti prava, te država dozvoljava odbranu napadnutog.

Slučajevi isključenja protivpravnosti koji nisu izričito predviđeni u krivičnom zakonu, ali lebde nad prostorom dilema u odgovoru na pitanje da li neka ponašanja iz nekog opšteprihvatljivog razloga prerastaju iz kriminalnog ponašanja u pravno indiferentno, ili čak prihvatljivo su uvek udžbenički citirani: vršenje službene dužnosti, naređenje pretpostavljenog, dozvoljeni rizik, dela izvršena po osnovu roditeljskog prava, dela u obavljanju lekarske dužnosti i pristanak oštećenog (Bačić, 1978:216-222 ; Stojanović, 2011:135-139).

Ponudena klasifikacija ne sadrži zajednički kriterijum u odnosu na žrtvu – isključenje protivpravnosti je stav zakona o (ne)protivpravnom delovanju učinioca u kome se žrtva čak ni posredno ne pominje. Nameće se pitanje kom veku, predmodernom ili modernom modelu pripada neupitna kanonizacija izabranih „neprotivpravnosti“?

Prva dva osnova (vršenje službene dužnosti i naređenje pretpostavljenog) se skoro isključivo odnose na poziciju učinioca krivičnog dela. Žrtva je ovde apstraktni objekat (dozvoljeno pretresanje stana, vojnik koji nešto (ne)protivpravno učini). Žrtva ovde čak i ne postoji – zakonito lišavanje slobode naprimer se vrši u odnosu na „protivpravnu“, znači „dozvoljenu“ žrtvu.

Pitanje je u ovim slučajevima isključivo svedeno na odnos učinioca (njegovog ovlašćenja koje crpi iz zakonitog naređenja javne vlasti) i norme koja mu to dozvoljava.

Naređenje pretpostavljenog (vojno ili službeno naređenje pretpostavljenog) takođe spada u istu kategoriju, ali sa jednim bitnim elementom razlikovanja – dužnost izvršavanja naređenja je uslovljena, protivpravnost nije isključena, ako je očigledno da bi se izvršenjem naređenja učinilo krivično delo. Pitanje je da li nove tendencije u krivičnom pravu, pre svega intervencije međunarodnopravnog karaktera menjaju ovu sliku, a da klasična teorija i krivičnopravno zakonodavstvo to nisu primetili? Komandna odgovornost, promena uloge pretpostavljenog i njegovog naređenja, a posebno udruženi zločinački poduhvat su novi pojmovi međunarodnog krivičnog prava. Harmonizacija ovih pojmova i novi tretman žrtve još nisu dodirnuli klasična statična tumačenja teorije krivičnog prava (Simović-Hiber, 2007:173-216) .

Sledeći primeri su još vidljivije paradoksalni u svojoj nesavremenosti.

Dozvoljeni rizik u teorijskom značenju pokušava da objasni da usled razvoja tehnike nastaju nova ponašanja koja proizvode opasnost i mogućnost povređivanja. Civilizacijska potreba za razvojem je tako ocenjena kao veća ukupna dobit od mogućih pojedinačnih šteta ili povreda. Primeri rizika od kvara na nuklearnim elektranama, saobraćaja, proizvodnje oružja, otrovnih hemikalija govore o tome da se radi o civilizacijskoj dilemi i primeni principa pretežnog interesa.

Da li se može prihvatiti da je za toleranciju rizika dovoljno utvrditi socijalnu vrednost i značenje opasne delatnosti i stepena (dozvoljivog) rizika i mogućih žrtava? Da li je prihvatljivo reći da je dozvoljeni rizik dovoljan i dozvoljiv osnov isključenja protivpravnosti nekog delovanja koje je dovelo do štetnih posledica (čitaj žrtava) ostvarenja bića nekog krivičnog dela ako su bili poštovani bezbednosni propisi i mere za otklanjanje štetnih posledica.

Dela izvršena po osnovu roditeljskog prava su takođe sporna sa stanovišta njihove protivpravnosti. „Za ocjenu o protupravnosti, ako ne postoje neki neposredni propisi, bit će odlučujući ciljevi odgoja, koji ovise o shvaćanjima koja vladaju u određenom društvu“ (Bačić,1978:218). Primeri su „lišavanje slobode“ ili zabrana izlaska, povreda tajnosti pisama, oduzimanje stvari, a posebno pravo na fizičko kažnjavanje.

Krhkost granice (ne)protivpravnosti u ovim slučajevima, posebno imajući u vidu ceo međunarodnopravni i viktimološki pokret za zaštitu prava deteta i njegove domete dovodi u sumnju mogućnost opstanka ovakvog tumačenja. Posebno treba proveriti savremeni kapacitet ovakvih tumačenja u odnosu na intencije domaće Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica iz 2006. godine.

Dela u obavljanju lekarske dužnosti su posebno iritantan primer. Ovaj slučaj isključenja protivpravnosti je pobuđivao više pažnje različitih struka, i stručne i ostale javnosti nego prethodni. Autori koji se bave ovim problemom kao pravnim, dakle osnovom za isključenje protivpravnosti objašnjavaju osnov, ili u okviru dozvoljenog rizika, ili pristanka povređenog. Smatra se danas nesumnjivim da osnov za isključenje protivpravnosti kod hirurških zahvata daju postupanje *lege artis*, da je svrha operacije lečenje i da postoji pristanak (eksplicitan ili pretpostavljeni) pacijenta.

Poseban je interes usmeren na etičku i pravnu procenu eutanazije. Problemi dozvoljenosti abortusa, sterilizacije, transplantacije, estetske hirurgije, lekarskih eksperimenata nad ljudima u svrhu lečenja i sličnih zahvata, čine samo mali deo inventara istorije pravnih dilema o legitimnosti postupanja. Dekriminalizacija abortusa je primer uticaja socijalnog razvoja na krivično pravo. Princip pretežnog interesa približava ova tumačenja ideji dozvoljenog rizika.

Pristanak oštećenog je jedini slučaj koji neposredno govori o žrtvi kao izvoru ili osnovu za isključenje protivpravnosti. Mada se o njemu ne govori kao o zakonskom pojmu u teoriji je prilično omiljena tema. Može poslužiti kao osnov stepenovanja i opravdavanja paternalizma krivičnog prava; da li pojedinac ne može ili može raspolagati svojim pravom, zaštićenim krivičnopravnom normom, jeste važna dilema. Sme li zakon da respektuje pravo titulara zaštićenog dobra u nekim slučajevima, ili je to pravo žrtve potpuno preneto na državu i „odsečeno“ od žrtve, pitanje je koje zadire u samu suštinu osnovnih krivičnopравnih postulata? Pokušaj odgovora svakako prevazilazi pretenzije ovog teksta, ali ipak treba otvoriti pitanje da li je kod lakših oblika pojedinih vrsta krivičnih dela protiv imovine ili časti i ugleda, ili kada postoji pristanak klijenta da naprimer, advokat iznese tajnu, pravna situacija u kojoj raspolaganje svojim pravom treba uvažiti. U svakom slučaju pristanak treba da obezbedi zaštitu žrtve (da je izričit, dat pre izvršenja dela, izražava slobodnu volju, da je dat određenoj osobi, da onaj koji daje pristanak razume značenje toga, da je jedini titular prava kojim raspolaže...).

Paradoks ovih primera je u ideji opravdavanja pozicije učinioca, i u automatskom i načelnom zanemarivanju prava žrtve. Nije sporno da neki od navedenih primera zaslužuju tretman kakav imaju, ali jeste sporno to što ih pravni sistem ne inkorporiše i konačno pravno oceni.

Osnovni paradoks je međutim u paralelizmu postojanja dva podeljena sveta. U svetu socijalne realnosti, koji se naziva i kulturom rizika u poznom modernitetu (Svensen, 2008:54) koji se može opisati i kao društvo rizika koje znači život u kulturi straha priznaje se da strah može kreirati žrtve.

Primer paradoksa je moguće konstruisati u temi nasilja ili „nasilja“ u porodici. Pravne norme se u proceni realizacije roditeljskog „prava kažnjavanja“ uvek posredno pozivaju na društveno definisane ciljeve vaspitanja, koji se u savremenom svetu menjaju, a da to ne utiče na krivično pravo. Ankete viktimizacije, koje su naprimer utvrdile da je četvoro od petoro američke dece bilo žrtva napada brata ili sestre, kategorizuju obične svađe ili tuče između dece u devijantni „napad“, pretvarajući decu u žrtve (Svensen, 2008:59).

Samostalan razvoj viktimologije bez priznatog povratnog uticaja na krivično pravo ukazuje da nešto treba promeniti u tom odnosu.

4. Ideja promocije naoružane žrtve u cilju samoodbrane

Drugi ugao posmatranja paradoksa u položaju žrtve je takođe „otkinut“ od klasičnog viđenja prava. Dostignuta ideja pravde za žrtve je rezultirala izmenom percepcije uloge žrtve.

Nepoverenje u pravosudni sistem u delu procesnog postupanja je naime, neka vrsta okosnice borbe za promenu položaja zanemarenosti ili čak neprihvatljivog stigmatizujućeg efekta suđenja na žrtve. Literatura je puna stavova, ocena i primera da je svako suđenje za silovanje loše suđenje zbog hipoteze ili dodatne „predrasude“ da se postupak vodi po pravilima koji su stigmatizujuća *per se*, zbog ugla „muške“ predrasude. Stoga je promenjena uloga žrtve u procesnom smislu, iz objekta u aktivnog aktera takođe dostignuta vrednost.

U tom kontekstu je zanimljivo pomenuti kao kontraparadigmu i novi paradoks – ideju promocije naoružane žrtve u cilju samoodbrane. Mada sam o ovome pisala u momentu koji nije imao primere masovnih ubistava, noviji takvi primeri iniciraju promene zakonodavstva, naglašavaju referendumski značaj problema i novu „pobedu“ prodavaca oružja i političara koji panično negiraju „vijetnamski sindrom“.

U osnovi američko iskustvo (tradicija) odbrane potencijalnih žrtava pretnjom posedovanja oružja, je krajem dvadesetog veka preraslo u „legitimnu“ ideju o (samo)zaštiti žrtve od mogućeg napada, u svetu koji je statistički promovisao ugroženost od rastućeg kriminala (moguća metodološka primedba o neekvalitetnom poređenju kontinentalne legislative i američke prakse se prihvata, uz napomenu da se u ovom tekstu raspravlja o utvrđivanju značenja pojma žrtve u savremenom socijalnom okviru, te je rasprava na nivou primera „dozvoljeno sredstvo“ poređenja kategorijalno različitih segmenata). U evropskim okvirima ova ideja nije dobila potvrdu, ali se čini da nije nezanimljivo ukratko se osvrnuti na njeno postojanje. U našim uslovima se ovo ne pominje, mada je tradicija posedovanja i upotrebe oružja više nego prisutna i opasna. Nije dovedena na nivo pravih socioloških i pravnih analiza, a zakonodavna rešenja su zapravo tehnička.

Govoreći o nužnoj odbrani, podrazumevala se pravna konstrukcija istovremene odbrane dobra napadnutog, koja je rezultirala srazmernom povredom dobra napadača. Govoreći o naoružavanju zbog moguće potrebe samozaštite podrazumeva se unapred predviđena ugroženost i samoodbrana, koja je zabranjena kontinentalnim krivičnim pravom.

Viktimološko pitanje, nezavisno od preovlađujućeg pravnog sistema glasi: da li će žrtvama biti bolje ako su naoružane?

Činjenica da je početkom dvadesetprvog veka ustanovljeno da 75 miliona Amerikanaca posedovalo od 200 do 250 miliona komada vatrenog oružja (Karmen, 2007:355) je u najmanju ruku statistički pokazatelj koji upozorava ili da se nešto izmaklo kontroli (pošto je ima) ili ukazuje da je to „normalna“ pojava.

Argumenti za i protiv se mogu svesti na dva oprečna stava. Zagovornici tvrde da je posedovanje oružja faktor koji može spasiti nevine živote, a protivnici smatraju da je to faktor koji pogoduje mogućnosti da minorni konflikti dove-

du do fatalnih posledica (Karmen, 2007:355). Dodaje se, u slučaju onih koji misle da je to dobra ideja, da je to racionalni odgovor na stalnu pretnju nasilničkog kriminala, da samo viđenje oružja može obeshrabriti potencijalne izvršioce, da omogućava „produženu“ samoodbranu do dolaska policije. Protivnici ove ideje smatraju da ona može dovesti do lažne i opasne ubeđenosti u sopstvenu sigurnost (zanimljiv je podatak da je u slučaju upotrebe oružja u svrhu samoodbrane čak 77% ubijenih bilo žrtva ukućana), i da je ono najčešće korišćeno kao sredstvo obračuna između članova porodice ili bivših prijatelja. Odbrana od provalnika je u ovom kontekstu ispala zanemarljiva.

Ideja preuzimanja pravde u svoje ruke je stara koliko i zločin. Međutim, sada kada je pravosudni sistem bar deklarativno pokazao fleksibilnost u odnosu na žrtvu (preko prihvatanja ideje restorativne pravde), revitalizacija ideje naoružane žrtve je posebno zanimljiva.

Da li je to posledica nedovoljno promišljenog, pa samim tim i opasnog promovisanja straha od zločina kao osamostaljene, posebne viktimološke varijable, kojoj je dozvoljeno da bude nova „kapa“ stanja duha u oblasti tretiranja fenomena kriminaliteta?

Možda se samo pitanje može učiniti još složenijim ukoliko se prevede na promociju libertarijanske ideologije „liberalnog individualizma“ koja u amandmanu 2 američkog ustava, (kojim je ustanovljeno pravo svakog građanina da ima oružje) prepoznaje pravo da svako vodi brigu o sebi, što individualizam pretvara u novu apsolutnu vrednost, a time i ostala prava u individualna (Begorre-Bret, Morana, 2012:181). Time je na neki način promovisan koncept neoliberalizma.

5. Zaključak

Na kraju treba istaći da je politički neoliberalizam nova stvarnost. Pitanje je da li on ima direktan uticaja na viktimologiju? Neoliberalni koncept je prvenstveno ekonomski, ali uobičajeno donosi posledice u vidu promene politike u shvatanju uloge društvenih odnosa i procesa, pa i države i prava.

Ukratko, da ponovim, neoliberalizam je termin (Salas, 2012:62) koji označava primarnim „spontani poredak“ koji podrazumeva samoograničenje prava u korist organizacije društva i tržišta. Tako neoliberalna utopija pokušava da predloži i stvori sintezu slobodnog tržišta i „bezbedne“ države. Koreni novog doba se vezuju za deceniju 1980-1990, odnosno početke vladavine koncepta minimalne države (M. Tačer i R. Regan) i novog viđenja demokratije nakon pada Berlinskog zida. Označava se i kao antietatistička doktrina. Stavljajući u prvi

plan „anarhični individualizam“, propagira vladavinu slobode u interesu pojedinca. Ukratko, smatra da nova ideja treba da bude ostvarenje harmonične kohabitacije individualnih strategija.

Minimiziranje uloge države kao jedna od važnih posledica nove utopije je onaj mehanizam koji je u značajnoj meri uticao na današnju krizu. Gledano iz pozicije prava, posebno krivičnog, minimiziranje uloge države znači „pasivno“ prilagođavanje, praćenje strukturalnih promena čiji je nužni faktor i realna promena vrste kriminaliteta u savremenim uslovima. Oslabljena pozicija države nužno vodi napuštanju striktno primene načela zakonitosti i prevođenje u ulogu borbe protiv organizovanog kriminala.

Ova tendencija se može prepoznati u nekoliko oblika.

Svođenje zakona na formu pisane zabrane, u smislu da je propisanost krivičnog dela njegova suština, menja ceo pogled na problem. Ono što je već pomenuto kao tendencija postepeno prelazi u novu suštinu. Svođenje zakona na formu bez sadržine koja vekovima poručuje da je krivično delo zlo, čini se osnovom problema savremenog položaja krivičnog prava.

Preciznije rečeno, ako i dalje prihvatamo da je krivično pravo *ultima ratio* društvene reakcije, a podnačela legaliteta insistirajući na visokom standardu preciznosti, restriktivnom tumačenju i ostalim atributima o kojima nije nužno ponovo govoriti, koreni njegove zaštite, kako razumeti činjenicu izvrnutog tumačenja – da je dozvoljeno sve ono što nije zabranjeno. Nerazumevanje suštine uputstava načela zakonitosti, ili kao posledica zlonamernog tumačenja neretko dovodi do napuštanja potrebne generalizacije u korist nedovoljne (naprimer, vraćanje na primitivne inkriminacije tipa nabiranja – sve što nije nabrojano nije kažnjivo). Pojačana sumnja o opstanku osnovne ideje o *ultima ratio* ulozi krivičnog prava u korist *prima* ili čak *sola ratio* u savremenom kontekstu vodi zaključku da krivično pravo polako prerasta u nekoherentni skup normi, a kriminalitet u metaforu (Bavcon, 2012: 99).

Sledeći primer može biti erozija *lex scripta* u pravcu da je zakon u funkciji informacije. Informisani pojedinac uklapa svoje ponašanje i njegove posledice u zakonski dozvoljeni okvir i „društvena harmonija je obezbeđena“. Umesto obaveštenosti građana ovde se radi o posedovanju „dobre“ informacije koja smanjuje rizik kažnjivosti.

Shvatajući kriminal kao ponašanje lišeno vrednosne komponente, kriminal kao posao, u literaturi se prepoznaju tragovi objašnjenja koja koriste neke poznata uzore (Bekarija i Bentam) ideje o isplativom zločinu koje takođe menja ulogu krivičnog zakona u „prepoznavanju“ kriminaliteta.

Utilitarizam kao novi način mišljenja nesumnjivo je okrnjio u bitnoj meri podrazumevano značenje načela zakonitosti. Stoga bi se moglo zaključiti

da novo krivično pravo mora pronaći nove instrumente efikasnog funkcionisanju u (ili nasuprot) neoliberalnom duhu i društvenom modelu, ili da u suprotnom postane ritual lišen vrednosne komponente.

Konsenkventno, ako odredimo krivično pravo kao osnovno merilo sadržine i opsega polja kriminaliteta, tada viktimologija, prateći taj putokaz mora ozbiljnije da analizira posledice naznačenih globalnih promena. Zbog opažanja nastanka novog talasa „gubljenja“ žrtve treba biti zabrinut. Ali i proširenje obima pojma žrtve nosi opasnost da se „gubljenje“ žrtve u stvari prevodi i pretvara u novi paradoks – da smo svi žrtve (banaka, izigravanja demokratskih principa, novog siromaštva...) čime se konsekventno opet menja predmet viktimologije.

Ostaje otvorenim pitanje da li je to možda dobro za proveru vitalnosti naučne discipline.

6. Literatura

- Bavcon, Lj. (2012), Čovekova sloboda i/ili bezbednost, Temida, 2, str. 95-104.
- Bačić, F. (1978), Krivično pravo, Opći dio, Zagreb, Informator.
- Begorre-Bret, C., Morana, C. (2012), La justice De Platon a Rawls, Paris: ed. Eyrolles.
- Bourdieu, P. (1986), The Forms of Capital, U: J. Richardson(ur.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, New York:Greenwood, str. 241-248.
- Fattah, E. (2000), Victimology: Past, Present and Future, Criminologie, vol.33, no 1, str. 17-46.
- Fattah, E. (1989), Victims of abuse of power in the Plight of Crime Victims in Modern Society, New York: St. Martin's.
- Hagan, J. (1994), Crime and Disrepute, California: Pine Forge Press, Thousand Oaks.
- Karimi, S. (2011), Contradictions of Capitalism and Their Ideological Counterparts:The Neo-Liberal Project and the Concept of 'Social Capital', International Journal of Criminology and Sociological Theory, vol. 4, no 2, str. 718-732.
- Karmen, A. (2007), Crime Victims, An Introduction to Victimology, Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Salas, D. (2012), La Justice dévoyée (critique des utopies sécuritaires), Paris: ed.des Arnes.
- Simović-Hiber, I. (2009), Okviri viktimologije, Beograd, Fakultet bezbednosti.

- Simović-Hiber, I. (2007), Sistem rasprava o ideji vladavine prava, osnovama krivičnog zakona, pojmu zločinačke grupe i internacionalizaciji krivičnog prava, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Svensen, L.Fr.H. (2008), Filozofija straha, Beograd, Geopoetika.
- Stojanović, Z. (2011), Krivično pravo Opšti deo, Beograd, Službeni glasnik.
- Tanjević, N. (2010), Društvo kao žrtva nosilaca ekonomske i političke moći, Temida, 4, str.17-36.
- Zvekić, U. (2001), Žrtve kriminala u zemljama u tranziciji, Beograd, Viktimološko društvo Srbije.

*

*

*

Ivana SIMOVIĆ-HIBER

Faculty of Security Studies University of Belgrade

SOME PARADOXES OF VICTIMOLOGY IN THE 21ST CENTURY

Driven by observations on the necessity of redefining the very concept of criminality in the new world of neoliberalism and accompanying social utopias which indicate minimising of the role of law, the author tried to redefine the role of victimology. By using as examples the polarities of two observed paradoxes – the paradox of the victim’s influence on the concept of unlawfulness of a criminal act and the paradox of an armed victim, she tried to find the victim’s position in the contemporary context of victimology. She concluded that the classical criminal law does not react to the reality of victim, its inadmissibly conservative role. In the elaboration of examples, a new paradox emerges as counter-paradigm – the idea of promoting an armed victim whose purpose is self-defence through the victimological question: would the victims be better off if they are armed? In the context of redefining the concept of criminality and role of victim we cannot escape neoliberalism as a term which denotes “spontaneous order” as primary, indicating self-restriction of the law to the benefit of

the organisation of society and market. The liberal utopia is thus trying to propose and create a synthesis of free market and "safe" country. The role of this concept in the contemporary criminal law and criminology is not sufficiently observed or explained. In the author's opinion, it is the utilitarianism as a new way of thinking that undoubtedly curtailed the meaning of the principle of lawfulness. Therefore, one could conclude that the approach to criminality must seek out new instruments for efficient functioning in (or contrary to) the neoliberal spirit and social model, otherwise the criminal law itself would become a ritual devoid of its qualitative attribute.

Keywords: *victimology and criminal law, bases for ruling out unlawfulness, idea of an armed victim, the state as victimiser, welfare state, neoliberalism*

Prof. dr Igor VUKOVIĆ*
Pravni fakultet Univerziteta u
Beogradu

Pregledni članak
UDK: 343.222 ; 343.2/.7(497.11)
Primljeno: 18. septembra 2013. god.

RAZUMEVANJE KRIVIČNE ODGOVORNOSTI I KAŽNJIVOSTI U SRPSKOM ZAKONODAVSTVU I TEORIJI

Poslednjih godina, u srpskoj nauci krivičnog prava pitanje odnosa krivice i krivične odgovornosti bilo je od značaja za drugačije definisanje krivičnog dela, prema Krivičnom zakoniku od 2005. godine. Kako je promenjen pojam krivice, pojam krivične odgovornosti, bar u obliku u kojem je do tada upotrebljavan u literaturi i zakonodavstvu, pokazao se kao suvišan. Kako se međutim u svakodnevnom govoru i dalje sreće sintagma krivične odgovornosti, otvara se pitanje njenog razumevanja unutar aktuelnog sistema krivičnog prava. Jedno od mogućih značenja krivične odgovornosti može se odnositi na samu primenu krivičnih sankcija, pre svih kazne. To otvara pitanje pojma kažnjivosti, naročito u kontekstu instituta oslobođenja od kazne i pojedinih osnova izvinjenja koji se sreću u stranom zakonodavstvu. Autor razmatra pojmove krivične odgovornosti i kažnjivosti, polazeći od aktuelnih teorijskih stanovišta i zakonodavnih rešenja.

Ključne reči: krivica, osnovi izvinjenja, krivična odgovornost, kažnjivost, oslobođenje od kazne.

---

* Ovaj članak je nastao kao rezultat rada na Projektu br. 179051 „Kaznena reakcija u Srbiji kao ključni element pravne države“, koji finansira Ministarstvo nauke Republike Srbije.

Rasprava o odnosu krivice (vinosti) i krivične odgovornosti, potaknuta drugačijim pogledom srpskog zakonodavca na ove pojmove, u kontekstu donošenja Krivičnog zakonika Republike Srbije 2005. godine u odnosu na prethodno pravo, bila je poslednjih desetak godina jedna od aktuelnijih tema u srpskoj krivičnopravnoj doktrini. Naime, dotadašnji Osnovni krivični zakon, naslednik prethodnog Krivičnog zakona SFRJ, odnosno kasnije SRJ, definisao je krivično delo (član 8. stav 1) materijalno-objektivno, kao „društveno opasno delo koje je zakonom određeno kao krivično delo i čija su obeležja određena zakonom“. Parnjak objektivno shvaćenom krivičnom delu, teorijski čvrsto inkorporiranom unutar tzv. klasičnog učenja,¹ ali pod snažnim uticajem poznate triparticije srpskog i jugoslovenskog krivičara i filozofa prava Tome Živanovića, predstavljala je krivična odgovornost, kao subjektivna strana učinioaca u odnosu na učinjeno delo i zbir računljivosti i vinosti (umišljaja ili nehata).² I sam naziv druge glave OKZ („Krivično delo i krivična odgovornost“), koja je definisala centralne krivičnopravne institute, kao da je poertavao ovu podvojenost sistema krivičnog prava na objektivno krivično delo i subjektivnu krivičnu odgovornost.³ Osnove isključenja krivičnog dela predstavljali su zapravo osnovi isključenja protivpravnosti (materijalne – neznatna društvena opasnost, odnosno formalne – nužna odbrana i krajnja nužda), dok su osnove isključenja krivične odgovornosti predstavljali neotklonjiva stvarna zabluda i neuračunljivost. Ova podvojenost krivičnog dela i krivične odgovornosti bila je preneti na teren krivičnog procesnog prava, s obzirom da je Zakonik o krivičnom postupku, pošavši od terminologije iz krivičnog materijalnog zakonodavstva, u različitim stadijumima postupka odvojeno ispitivao njihove pretpostavke.⁴

- 1 Igor Vuković, *Važne novine u određenju opšteg pojma krivičnog dela u Predlogu krivičnog zakonika Srbije*, u: *Kazneno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja*, Beograd, 2005, str. 97 i dalje. Treba međutim imati u vidu da ovaj klasičan pojam nikada nije podrazumevao oštro suprotstavljanje objektivnog krivičnog dela i subjektivne krivične odgovornosti, kako je to bilo kod nas, već objektivnog krivičnog neprava i subjektivne krivice kao elemenata objektivno-subjektivnog krivičnog dela.
- 2 Krivično odgovornim je bio smatran učinilac koji je računljiv i koji je krivično delo učinio sa umišljajem ili iz nehata (član 11. stav 1. OKZ). Većina krivičnih zakonodavstava nastalih na području bivše Jugoslavije napušta ovaj model krivične odgovornosti, iako ima izuzetaka (vid. član 13 Krivični zakon Republike Srpske).
- 3 U prilog objektivnom razumevanju krivičnog dela išla je i činjenica da je zakonodavac pojam krivičnog dela koristio i kao tehnički termin za učinjeno protivpravno delo u zakonu predviđeno kao krivično delo, kao uslov izricanja pojedinih medicinskih mera bezbednosti u odnosu na neuračunljiva lica.
- 4 Tako je, primera radi, presudu kojom se optuženi oslobađa od optužbe sud izricao: ako delo za koje je optužen po zakonu nije bilo krivično delo, ako je bilo okolnosti koje isključuju krivičnu odgovornost, ili ako nije bilo dokazano da je optuženi učinio delo za koje je optužen (član 355. tadašnjeg Zakonika o krivičnom postupku). Redefinisanje pojma krivičnog dela uticalo je tako i

Činjenica da je krivično delo po Krivičnom zakonu SFRJ iz 1976. godine bilo definisano objektivno prema većinskom stanovištu u jugoslovenskoj literaturi i pored toga nije isključivala i objektivno-subjektivno tumačenje krivičnog dela, koje je kao sastojak delikta podrazumevalo i vinost (krivicu). Tako Stajić u Komentaru KZ SFRJ zaključuje da „zakonodavac nije isključio mogućnost da se krivično delo shvati kao pravno-društvena pojava koja se može pravilno definisati samo uključivanjem i vinosti kao konstitutivnog elementa one pravne i društvene pojave koju označavamo i shvatamo kao krivično delo“.⁵ Tako se došlo do sistema krivičnog dela nejasnih granica i pojmova, koji se, zavisno od društveno-političkih potreba i okolnosti, mogao razumeti i čisto objektivno i objektivno-subjektivno.

Jedan deo autora, pod jakim uticajem učenja Živanovića, zastupao je stanovište da je krivično delo čisto objektivne prirode.⁶ U novije vreme sličan pristup snažno brani Lazarević, smatrajući da „nikakvi kriminalno-politički razlozi nisu ukazivali na potrebu da se odstupi od do sada važećeg materijalno-objektivnog pojma krivičnog dela“.⁷ Lazarević naročito potencira dva razloga ovakvog pristupa: činjenicu da je objektivno učinjeno delo uslov primene pojedinih krivičnih sankcija (mera bezbednosti prema neuračunljivim učinocima) i činjenicu da je uslov odgovornosti saučesnika protivpravno, a ne i skrivljeno delo izvršioca (tzv. ograničena akcesornost saučesnika).

Oni pak autori, koji su zastupali objektivno-subjektivno određenje krivičnog dela, smatrali su krivičnu odgovornost pojmom koji natkriljuje pojam krivičnog dela, kao svojevrsna konstatacija da je jedno lice učinilo krivično delo i da je za njega odgovorno. Otuda ne iznenađuje što se u našoj novijoj literaturi pojam krivične odgovornosti oseća kao suvišan. Tako Stojanović postavlja pitanje smisla i eventualne uloge krivične odgovornosti ako se „ona svodi na krivicu koja je već obuhvaćena pojmom krivičnog dela“,⁸ zbog čega on krivičnoj odgovornosti pridaje više deklarativni karakter. Sve subjektivno od značaja za postojanje krivičnog dela već je razrešeno na planu njegovih pretpostavki, tako da krivičnoj odgovornosti nedostaje neki samosvojan subjektivni

---

na preoblikovanje osnova za donošenje različitih odluka (npr. rešenja o obustavi istrage ili krivičnog postupka), kod kojih je krivična odgovornost imala određeni značaj (vid. Milan Škulić, Zakonik o krivičnom postupku i nova rešenja u Krivičnom zakoniku, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2/3/2005, str. 156).

5 Aleksandar Stajić, u: Nikola Srzentić (red.) et al., Komentar Krivičnog zakona SFRJ, Beograd, 1986, str. 41. Slično i Miroslav Đorđević, *ibid.*, str. 67.

6 Tako u posleratnoj literaturi pre svih Janko Tahović, Komentar krivičnog zakonika, Beograd, str. 16, 72.

7 Ljubiša Lazarević, Komentar Krivičnog zakonika, Beograd, 2011, str. 78.

8 Zoran Stojanović, Komentar Krivičnog zakonika, Beograd, 2012, str. 91.

sadržaj. Donošenjem krivičnog zakonika, razlozi zadržavanja krivične odgovornosti, bar u obliku u kojem je ovaj pojam do tada bio korišćen, u sistemu krivičnog prava u međuvremenu su otpali, i to iz više razloga. Nezavisno od snažnog upliva Živanovićevih ideja, razvoj svetske nauke krivičnog prava išao je nesumnjivo u pravcu odbacivanja objektivne koncepcije krivičnog dela. Krivično delo se dakle nije moglo ostvariti bez krivice njegovog učinioca, pa je krivicu bilo neophodno jasnije uneti u njegov pojam. Stoga Krivični zakonik krivično delo i definiše kao delo koje je zakonom predviđeno kao krivično delo, koje je protivpravno i koje je skrivljeno – učinjeno sa krivicom (član 14. stav 1). Eventualni prigovor, da je time onemogućeno izricanje krivičnih sankcija čiji uslov nije krivica učinioca, otklonjen je time što je kao pretpostavka primene mera bezbednosti prema neuračunljivim licima postavljeno ostvareno „protivpravno delo u zakonu predviđeno kao krivično delo“ (član 79. stav 2). Tako su ranije učinjeno krivično delo, kao pretpostavku izricanja svake krivične sankcije, zamenile dve sintagme: krivično delo (koje podrazumeva i krivicu učinioca) i protivpravno delo (koje ne podrazumeva krivicu učinioca).⁹ Drugi mogući prigovor, da se time dovodi u pitanje koncept ograničene akcesornosti saučesnika, ublažen je time što je propisano da osnovi koji isključuju krivicu izvršioca ne isključuju krivično delo saizvršioca, podstrekača ili pomagača koji su svoje saučesništvo skrivili (član 36. stav 2).¹⁰

Pojam krivične odgovornosti koji bi se iscrpljivao u subjektivnom odnosu učinioca prema učinjenom delu u sistemu krivičnog dela koji u sebe uključuje krivicu postao je tako, na prvi pogled, izlišan. Zadržavanje ovog pojma bilo bi umesno samo ako bi mu se pridao kakav vlastiti sadržaj i drugačije značenje. U tom smislu, pojam krivične odgovornosti moguće je vezati za samu primenu krivičnog prava.¹¹ Pravna odgovornost i podrazumeva snošenje pravnih posledica za nepoštovanje pravila putem kojim se uređuje život u zajed-

---

9 Ovaj put je legitiman. I drugi krivični zakoni poznaju slično razlikovanje (vid. član 11. stav 1. tačka 5. nemačkog Krivičnog zakonika).

10 Možda je bilo preciznije da se i kod zakonskih definicija podstrekavanja (član 34. stav 1) i pomaganja (član 35. stav 1), kao pretpostavka odgovornosti saučesnika, umesto izvršenog krivičnog dela, takođe unese izvršeno protivpravno delo u zakonu predviđeno kao krivično delo. Slična definicija je uostalom i ranije bila vladajuća u našoj teoriji (vid. npr. Nikola Srzentić, Aleksandar Stajić, Ljubiša Lazarević, Krivično pravo SFRJ, Beograd, 1990, str. 279, 286), a u uslovima ozakonjenja pojma protivpravnog dela takav ishod čini nam se doslednijim.

11 Slično Zoran Stojanović, Krivica ili krivična odgovornost?, Branič, br. 3-4/2004, str. 11. „Krivica je posledica vršenja krivičnog dela... Ono suštinski se rešava na nivou postojanja konstitutivnih elemenata krivičnog dela. Postojanje svih tih konstitutivnih elemenata istovremeno znači i postojanje krivične odgovornosti koja je osnov za primenu krivičnih sankcija, pre svega kazne“.

nici. Odgovornost za učinjeno nosi onaj čije je delo negativno vrednovano (kao nedelo) i koji je to nedelo skrivio, za šta nosi teret sankcije.

U ovom smislu krivična odgovornost bi se najpre mogla razumeti kao svojevrsna *kažnjivost* učinioca krivičnog dela, konstatacija da se na njega može primeniti kazna.¹² Ovakvo razumevanje krivične odgovornosti bilo bi saglasno principu prema kojem se kazne i mere upozorenja mogu izreći samo učiniocu koji je kriv za učinjeno delo (član 2). Ovo uže shvatanje bi tako krivicu u svakom slučaju smatralo pretpostavkom krivične odgovornosti. Iako se slično razumevanje odnosa krivične odgovornosti i kažnjivosti može naslutiti iz pojedinih odredaba samog Krivičnog zakonika,¹³ njime se zbog prethodno iznete kritike mnogo ne dobija.

Krivičnu odgovornost moguće je tumačiti i nešto šire – kao primenu *svake krivične sankcije*. U prilog ovakvom tumačenju govori nekoliko razloga. Najpre, savremeno krivično pravo poznaje izvesne oblike odgovornosti i bez krivice učinioca, kao npr. u slučaju odgovornosti za dela učinjena putem štampe ili drugih sredstava javnog informisanja ili kod odgovornosti pravnih lica za krivična dela.¹⁴ Uobičajeno je da se i u ovim slučajevima govori o krivičnoj odgovornosti, s obzirom da se ovde takođe radi o primeni krivičnog prava. Ovu činjenicu uostalom prepoznaje i zakonodavac, kada u navedenim situacijama govori o „odgovornosti“ urednika, izdavača, stampara i proizvođača (čl. 38. i 39) odnosno o „odgovornosti pravnih lica za krivična dela“ (član 12). Bez krivice, prema ovom shvatanju, otuda ne bi bilo kažnjivosti,¹⁵ ali bi ipak moglo biti krivične odgovornosti. Nema sumnje da savremeno krivično pravo, koje poznaje primenu krivičnih sankcija i bez vinosti učinioca,¹⁶ učestalo koristi pojam krivične odgovornosti upravo u ovom širem značenju.

Odnos krivice i krivične odgovornosti aktuelan je i u savremenoj stranoj naučnoj raspravi, iako u jednom drugom smislu. Tako prema nemačkom autoru Roxsinu (Roxin), krivicu učinioca natkriljuje viši pojam „odgovornosti“, u koji pored krivice ulazi i „preventivna nužnost krivičnogpravnog kažnjavanja“.¹⁷

12 Tako se npr. može razumeti definicija Radovanovića, koji pod krivičnom odgovornošću smatra „skup objektivnih i subjektivnih uslova, koji su potrebni da bi se prema učiniocu krivičnog dela mogla da primeni kazna“ (Miloš Radovanović, *Krivično pravo SFRJ, Opšti deo*, Beograd, 1976, str. 157).

13 Vid. npr. član 36, koji nosi naslov „granice odgovornosti i kažnjivosti saučesnika“.

14 S pravom Miloš Babić, *Značaj krivične odgovornosti u krivičnom pravu*, Srpska pravna misao, br. 42-43/2010, str. 36.

15 Tako Jovan Ćirić, *Objektivna odgovornost u krivičnom pravu*, Beograd, 2008, str. 55.

16 Mere bezbednosti koje se izriču neuračunljivim licima sve se češće u uporednom zakonodavstvu izmeštaju izvan krivičnog prava.

17 Claus Roxin, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre*, München, 2006, str. 207, 852.

Učinioca koji je skrivljeno ostvario krivično nepravo redovno je nužno i kazniti. Kako se društvo protiv društveno opasnih ponašanja bori upravo kaznama, utvrđivanje nečije krivice za ono što je uradio redovno podrazumeva i njegovu krivičnu odgovornost. Nekažnjavanje, međutim – može i da izostane. Kao primer¹⁸ Roksin navodi nekažnjavanje u slučaju prekoračenja granica nužne odbrane, uslovljeno asteničnim afektima pometenosti, straha ili prepasti¹⁹ – slučaj koji u sličnom obliku postoji i u srpskom pravu,²⁰ gde učinilac, u situaciji u kojoj se našao, ne može pravilno da sagleda granice napada.²¹ Iako redukovana, krivica učinioca ovde ipak postoji. Ono što otpada jeste kažnjavanje učinioca, jer razlozi prevencije pokazuju da ono u datim okolnostima više nije nužno. Krivica i preventivna neophodnost kažnjavanja postaju tako ravnopravne pretpostavke krivične odgovornosti. Roksin tako dolazi do vlastitog uobličavanja sistema krivičnog dela, gde se na krivično nepravo (zakonska obeležja dela i njegovu protivpravnost), koje odlikuje tek potencijalno kažnjavanje, umesto samo krivice, nadovezuje širi koncept odgovornosti, u koju ulaze i krivica i preventivna nužnost kažnjavanja.²²

Iako je pojam krivične odgovornosti koji Roksin zastupa unekoliko originalan, izjednačavanje navedenih ekscesa sa osnovima isključenja krivice po dejstvima to ni u kom slučaju nije. Naime, paralelno sa *osnovima isključenja krivice* (Schuldausschliessungsgründe), kojima se smatraju uračunljivost i svest o protivpravnosti,²³ kao osnovi koji ne isključuju krivicu učinioca, ali ga svejedno *izvinjavaju* (Entschuldigungsgründe) uobičajeno se u uporednoj literaturi i zakonodavstvu navode i prekoračenje granica nužne odbrane i krajnje nužde pod određenim okolnostima.²⁴ Da prekoračenje ovih instituta ima određeni

---

18 Drugi primer koji Roksin navodi tiče se situacije izvinjavajuće krajnje nužde, koju srpsko pravo ne poznaje.

19 Radi se o članu 33. nemačkog Krivičnog zakonika.

20 Prema članu 19. stav 3. srpskog Krivičnog zakonika ako je učinilac prekoračio granice nužne odbrane usled jake razdraženosti ili prepasti izazvane napadom može se i osloboditi od kazne. Osim razlike u dejstvu (fakultativno naspram obaveznog nekažnjavanja), srpska odredba se razlikuje i po tome što obuhvata i razdraženost kao stenični afekt.

21 Reč je o umanjenjima sposobnosti rasuđivanja, koje, međutim, nemaju za posledicu neuračunljivost učinioca. Tada bi primena člana 19. stav 3. bila izlišna.

22 Na pojam odgovornosti se dalje naslanja (još jedan) stepen ispitivanja kažnjivosti, gde na ovlašćenje države da kazni konačno utiče i upliv pravno-političkih interesa (vid. Jürgen Wolter, „Verfassungsrechtliche Strafrechts-, Unrechts- und Strafausschlussgründe im Strafrechtssystem von Claus Roxin“, Goldammer's Archiv für Strafrecht, br. 5/1996, str. 207).

23 Vid. čl. 9. st. 1. i čl. 11. austrijskog KZ-a, čl. 19. st. 1. i čl. 21. švajcarskog KZ-a, čl. 17. i 20. nemačkog KZ-a. Treba imati u vidu da se umišljaj, odnosno povreda dužne brižljivosti (kod nehata) smatraju obeležjima bića krivičnog dela, a ne obeležjima krivice, kao u našem pravu.

24 Vid. član 10. stav 1. austrijskog KZ-a, čl. 16. st. 2. i čl. 8. st. 2. švajcarskog KZ-a, čl. 33. i 35. st. 1. nemačkog KZ-a.

krivičnopravni značaj prepoznaje i naš krivični zakonik, koji za prekoračenje granica nužne odbrane usled jake razdraženosti ili prepasti izazvane napadom (član 19. stav 3), odnosno za prekoračenje granica krajnje nužde pod naročito olakšavajućim okolnostima (član 20. stav 3) vezuje mogućnost oslobođenja od kazne.

Iako je navedeno razlikovanje osnova isključenja krivice i osnova izvinjenja vrlo često u literaturi, ono je prema nama nedovoljno precizno da bi predstavljalo podlogu za razlikovanje tako značajnih krivičnopravnih dejstava i sudsku primenu prava. Uobičajen kriterijum razgraničenja polazi naime od toga da je kod osnova isključenja krivice svaka mogućnost učinioca da drugačije postupi *od samog početka* isključena, dok su kod osnova izvinjenja uračunljivost i svest o protivpravnosti kao konstitutivni elementi krivice potpuno prisutni. Utoliko ovde i ne otpada apriorna mogućnost drugačijeg postupanja koliko komponenta prekora. Stoga se vinost ovde ne smatra potpuno isključenom, već samo *umanjenom* – ali ispod granice što pokreće državni zahtev za kažnjavanjem.²⁵ Ova mogućnost, međutim, ne odgovara činjenici da se, slično protivpravnosti, krivica kao element krivičnog dela ne može kvantifikovati.²⁶ Kao što delo može biti samo saglasno pravu ili protivpravno, tako i učinilac može biti samo kriv ili nevin – ali ne i manje ili više kriv. Izvesno stepenovanje krivice je moguće tek *na planu odmeravanja kazne*, gde se uobičajeno kaže da onaj koji je više kriv zaslužuje i višu kaznu za svoje nedelo. Krivica učinioca koja zasniva njegovo krivično delo dotiče pretpostavke pod kojima je ovaj uopšte krivično odgovoran. Na planu pak odmeravanja kazne, krivica obuhvata one momente koji se tiču individualne mere prekora, a utiču na visinu kazne u konkretnom slučaju.²⁷ Utoliko se s pravom razlikuju krivica kao pretpostavka krivičnog dela (kažnjivosti uopšte) i krivica kao kriterijum samog odmeravanja kazne.²⁸ Ova pak okolnost, naročito imajući u vidu da su svi osnovi za oslobođenje od kazne u srpskom krivičnom pravu samo fakultativni, a ne i obavezni,²⁹ pre vodi zaključku da prema sadašnjem obličju našeg pozi-

25 Sličnu misao ističu mnogi autori. Vid. npr. Hans-Heinrich Jescheck, Thomas Weigend, Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil, Berlin, 1996, str. 477; Otto Triffterer, Österreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil, Wien – New York, 1994, str. 281; Hans Welzel, Das deutsche Strafrecht. Eine systematische Darstellung, Berlin, 1969, str. 179; J. Wolter, op. cit., str. 215.

26 Helmut Fuchs, Österreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil I. Grundlagen und Lehre von der Straftat, Wien – New York, 2004, str. 175.

27 Slično C. Roxin, op. cit., str. 876-877.

28 Vid. npr. O. Triffterer, op. cit., str. 248. O ovoj „drugoj“ krivici govori naš krivični zakonik, kada u članu 54. utvrđuje da sud učiniocu kaznu odmerava, između ostalih okolnosti, i na temelju „stepena krivice“.

29 Vid. Wolfgang Mitsch, u: Jürgen Baumann, Ulrich Weber, Wolfgang Mitsch, Strafrecht. Allgemeiner Teil, Bielefeld, 2003, str. 578.

tivnog zakonodavstva treba zanemariti razlikovanje osnova isključenja krivice i osnova izvinjenja (u prethodnom značenju), te da se svi osnovi koji prema našem pravu isključuju krivicu (čl. 23, 28. i 29) smatraju osnovima koji izvinjavaju učinioca – potiru njegovu krivicu.³⁰

U posleratnoj jugoslovenskoj literaturi kažnjivost kao element krivičnog dela zastupao je Bačić, smatrajući da se radi o svojstvu koje služi razgraničenju krivičnog dela od drugih kažnjivih dela. „Kažnjivost kao osnovni element krivičnog djela znači predviđenost kazne, prijetnju kaznom, a ne i da kazna mora biti stvarno izrečena; kažnjivost se ne odnosi na konkretnu sudsku kaznu. Krivično djelo može postojati, a da u konkretnom slučaju za jedno protupravno i vino djelo ne bude izrečena kazna, npr. u slučaju oslobodenja od kazne“.³¹ Kako je kažnjivost prema ovom objašnjenju samo jedna komponenta predviđenosti dela (i kazne) u zakonu, ne vidimo razlog da se ona samo po ovom osnovu unese u pojam krivičnog dela.³² I pored Bačićevog izričitog upozorenja da njegov pojam kažnjivosti ne treba mešati sa institutom oslobodenja od kazne, ostaje rizik da se isključenje kažnjivosti u konkretnom slučaju, nalik Roksinovom i drugim sličnim konceptima, razume i u tom smislu (kao svojevrsni osnov isključenja samog krivičnog dela).

Ako kažnjivost u smislu Bačićevog razumevanja ovog pojma ne zaslužuje svoje samostalno mesto u sistemu krivičnog dela, još uvek ostaje nejasno da li ovaj pojam ostvaruje krivičnopravna dejstva u nekom drugom značenju. U našoj literaturi se u ovom smislu pominje nekoliko relevantnih momenata, koji saodređuju granice pojma kažnjivosti. Prvi predstavlja već pomenuto *oslobodenje od kazne*. Reč je o institutu odmeravanja kazne od strane suda, koje je ovde ograničeno pravilom da se učinilac može osloboditi od kazne samo kad to zakon izričito predviđa (član 58. stav 1). Oslobodenjem od kazne,

---

30 Roksinov koncept odgovornosti valjano iz pojma krivice izvlači one postupke kod kojih učinilac ostaje lično kriv za učinjeno, ali gde iz preventivnih razloga otpada valjan povod da se kazni. Zato mesto ispitivanja ovih ekscesa i nije vinost, već kažnjivost učinioca. Kako, međutim, u Roksinovom sistemu kažnjivost predstavlja pretpostavku krivične odgovornosti i naposljetku krivičnog dela, to se, u ishodu, ove situacije pojavljuju kao osnovi isključenja krivičnog dela, što srpsko zakonodavstvo ne poznaje. Prekoračenje granica nužne odbrane usled jake razdraženosti ili prepasti izazvane napadom ili prekoračenje granica krajnje nužde pod naročito olakšavajućim okolnostima mogu u našem pravu uticati jedino na kažnjavanje, ali ne i na samo postojanje krivičnog dela. Pored toga, Roksinov koncept krivične odgovornosti ne odgovara ni onom značenju koji se ovom pojmu pridaje u našoj teoriji, što je još jedan razlog nemogućnosti njegovog celovitog zastupanja.

31 Franjo Bačić, *Krivično pravo*. Opći dio, Zagreb, 1986, str. 134.

32 Osim toga, kaznu poznaju i drugi kazneni delikti (npr. prekršaji), pa se time usložnjava odnos krivičnog dela prema drugim deliktima kaznenog prava.

prema vladajućem shvatanju u našoj doktrini, ostvaruju se prevashodno specijalno-preventivni ciljevi,³³ ali se ipak ne dira u postojanje krivičnog dela. To bi značilo sledeće. Sistem krivičnog dela prema srpskom pravu čine tri njegove osnovne komponente: zakonska obeležja dela, protivpravnost dela i krivicu učinioca. Postojanje krivičnog dela može otpasti ili otuda što nisu ostvarena zakonska obeležja dela, ili zato što u konkretnom slučaju učinioca opravdava kakav *osnov opravdanja* ili zato što ga izvinjava kakav *osnov izvinjenja*.³⁴ Tek ako je utvrđeno da je krivično delo sa svim njegovim elementima učinjeno, ispituje se nužnost primene krivične kazne i drugih krivičnih sankcija. Ovo ispitivanje ne dotiče postojanje krivičnog dela, ali može pokazati da je krivica učinioca u toj meri umanjena,³⁵ da učinioca ipak ne treba kazniti. U slučaju da sud konstatuje da je nužnost kažnjavanja u konkretnom slučaju otpala – sledi mogućnost oslobođenja od kazne, iako uz *osudu*. Otuda i oslobođenje od kazne izražava prekoračenje učiniocu zbog izvršenog krivičnog dela,³⁶ zbog čega se i upisuje u kaznenu evidenciju i predstavlja osnov za postojanje povrata. Sud u rezultatu donosi osuđujuću presudu u kojoj zaključuje da je određeno lice učinilo krivično delo i da je krivo, ali da se, i pored toga, oslobađa od kazne.³⁷ Polazeći od toga da naš Krivični zakonik oslobođenje od kazne ipak smatra svojevrsnom krivičnom sankcijom *sui generis*,³⁸ i pored otpadanja kazne, učinilac, shodno

33 Ljiljana Radulović, Oslobođenje od kazne, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1987, str. 49.

34 U prilog šireg prihvatanja ovog tehničkog termina govori i tradicionalna upotreba termina „vinost“ kao sinonima za krivicu.

35 U jugoslovenskoj literaturi su situacije oslobođenja od kazne, prema razlozima izricanja, ne mogu svesti samo na umanjene krivice. Ovi razlozi, iako krajnje heterogeni po svojoj prirodi, u literaturi su uglavnom svrstavani u dve grupe: osnove koji ukazuju na mali stepen društvene opasnosti učinioca (kao primer se navode prekoračenje nužne odbrane, nepodoban pokušaj ili nezakonito i grubo postupanje službenog lica) i osnove koji ukazuju na viši stepen društvene opasnosti, ali gde se sud rukovodi izvesnim kriminalno-političkim interesima, kao u slučaju dobrovoljnog odustanka ili dobrovoljnog sprečavanja izvršenja krivičnog dela (tako npr. Dušan Cotić, Aleksandar Mihajlovski, Zagorka Simić-Jekić, Mirjana Tomić-Malić, Uslovna osuda, sudska opomena, oslobođenje od kazne, Beograd, 1975, str. 78-79).

36 M. Đorđević, op. cit., str. 209; Lj. Radulović, op. cit., str. 46. Prema Bačiću, oslobođenje od kazne „po svojoj suštini ne znači prekoračenje društva učiniocu, već naprotiv, izvesno opravdanje njegovog dela“ (Franjo Bačić, „Osnovni problemi u primeni krivičnopravnih instituta: uslovne osude, sudske opomene, oslobođenja od kazne i odredbe čl. 4. st. 2. KZ“, u: Savetovanje o nekim problemima krivičnog prava održano 10. i 11. januara 1962. u Arandelovcu, Jugoslovensko udruženje za krivično pravo i kriminologiju, Beograd, 1962, str. 24).

37 Ranije je izreka sadržala konstataciju da je određeno lice učinilo krivično delo i da je za njega krivično odgovorno, ali da sud izriče oslobođenje od kazne (vid. Aleksandar Stajić, „Ublažavanje kazne i oslobođenje od kazne“, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 1/2/1986, str. 155).

38 Tako se npr. mnoge mere bezbednosti (vid. član 80. stav 4) mogu izreći ne samo uz kaznu, uslovnu osudu ili sudsku opomenu, već i uz oslobođenje od kazne.

prethodno iznetom razumevanju pojma krivične odgovornosti, ostaje na ovaj način krivično odgovoran i bez kažnjavanja.

Oslobođenje od kazne treba razlikovati od situacija u kojima se propisuje da se učinilac „neće kazniti“, kao npr. u slučaju neovlašćenog otkrivanja tajne u opštem interesu ili interesu drugog lica, pretežnijim od interesa čuvanja tajne (član 141. stav 2). Naime, prema članu 112. stav 29, izraz „neće se kazniti“ zakonodavac autentično tumači tako „da u tom slučaju nema krivičnog dela“. Ova odredba prema tumačenju u teoriji pokriva dve grupe situacija: posebne osnove isključenja protivpravnosti (npr. kod krivičnog dela uvrede) i tzv. lične osnove isključenja kažnjivosti (npr. kod obljube sa detetom ili mnogih krivičnih dela protiv pravosuđa).³⁹ Činjenica da je ovde isključeno postojanje krivičnog dela u svakom slučaju onemogućava zaključak da se eventualno radi o institutu oslobođenja od kazne.⁴⁰ Na različita tumačenja ove odredbe nailazimo i u našoj procesnoj literaturi. Tako Vasiljević/Grubač smatraju da situacije u kojima krivični zakon propisuje da se izvršilac neće kazniti isključuju protivpravnost. „Zbog toga što je protivpravnost isključena učinilac se oslobađa optužbe, a ne proglašava krivim, da bi se zatim oslobodio kazne“.⁴¹ S druge strane, u delu literature se ova odredba kritikuje kao nedovoljno određena. Tako Lazarević postavlja pitanje koji element krivičnog dela je ovde isključen, pretpostavljajući da se radi o isključenju protivpravnosti dela i smatrajući nejasnom sudbinu odgovornosti saučesnika.⁴² Iako su iznete nedoumice u pogledu prirode ovog isključenja donekle razumljive, čini nam se da situacije u kojima zakonodavac upotrebljava sintagmu „neće se kazniti“, zbog njihove heterogenosti i nije bilo moguće obuhvatiti preciznijom odredbom, pa je njeno tumačenje ostavljeno u zadatak nauci i sudskoj praksi.

Iako se na ovom mestu ne možemo iscrpnije pozabaviti prirodom svih situacija u kojima zakonodavac koristi navedenu sintagmu, daćemo nekoliko osnovnih smernica za njihovo dalje tumačenje. Sama činjenica da zakonodavac pored situacija oslobođenja od kazne poznaje i slučajeve u kojima se učinilac neće kazniti, pojašnjavajući to dalje objašnjenjem da ovde nema krivičnog dela, govori da ova dva nekažnjavanja ostvaruju *različita pravna dejstva*. U prvom

---

39 Vid. Z. Stojanović, Komentar Krivičnog zakonika, str. 383.

40 Ibid.

41 Tihomir Vasiljević, Momčilo Grubač, Komentar Zakona o krivičnom postupku, Beograd, 1987, str. 573. Trešnjev smatra da se takođe radi o osnovu za donošenje oslobađajuće presude, „ne upuštajući se u pravnu prirodu ovog instituta“ (Aleksandar Trešnjev, u: Goran P. Ilić, Miodrag Majić, Slobodan Beljanski, Aleksandar Trešnjev, Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Beograd, 2012, str. 822).

42 Lj. Lazarević, op. cit., str. 422.

slučaju krivično delo postoji, ali se učinilac oslobađa od kazne, u drugom slučaju krivično delo ne postoji, pa se učinilac i ne može kazniti. S druge strane, nejasno je da li to znači da se trostepeni sistem krivičnog dela dopunjava ispitivanjem nekih pretpostavki kažnjivosti, koje bi na način uporediv sa Roksinovom koncepcijom takođe vodile isključenju krivičnog dela, bilo (slično Roksinu) na nekom podnivou ekvivalentnom krivici, bilo na nivou kažnjivosti kao samostalne jedinice sistema. Na ovu pomisao upućuje kategorija pomenutih *ličnih osnova isključenja kažnjivosti*. U literaturi se ova kategorija uobičajeno postavlja kao pandan tzv. objektivnim uslovima inkriminacije, kao podvrsta naročitih pretpostavki krivičnog dela izvan neprava i krivice.⁴³ Međutim, dok se kod objektivnih uslova jasno radi o dopunskim obeležjima zakonskog opisa izvan bića dela,⁴⁴ koja konstituišu već ostvarenost obeležja dela opisanih zakonom,⁴⁵ položaj ličnih osnova isključenja kažnjivosti unutar sistema nije dovoljno jasan. Jedino je nesporno da se ove situacije moraju tumačiti u granicama člana 112. stav 29, to jest da kod njih izostaje i samo krivično delo i osuda.

Jedna mogućnost je da se ovi lični osnovi, shodno njihovom nazivu, smatraju razlozima isključenja kažnjivosti, pa bi se tako kažnjivost, osim na planu kažnjavanja kao procesa sudskog odmeravanja kazne, očitovala i na planu materijalnih pretpostavki krivičnog dela (*kažnjivost u užem smislu*). To bi nas u ishodu približilo Roksinovim promišljanjima, gde nevrednost skrivljenog ponašanja može pasti ispod granice koja pokreće mehanizam kazne (potrebe da se kazni – Strafbedürftigkeit). Tu se međutim postavlja pitanje zbog čega zakonodavac onda samo nekim situacijama doznačuje takav kvalitet (isključenja krivičnog dela), dok istovremeno, kako smo videli, mnogim drugim približno jednako „dvoznačnim“ ponašanjima doznačuje „tek“ dejstvo oslobođenja od kazne.⁴⁶ Stiče se utisak da slično razlikovanje počiva više na osećaju nego na merljivim kriterijumima. S druge strane, ako se odredba člana 112. stav 29. („izraz 'neće se kazniti' znači da u tom slučaju nema krivičnog dela“) sistematski dovede u vezu sa odredbom člana 14. stav 2. („nema krivičnog dela ukoliko je isključena protivpravnost ili krivica, iako postoje sva obeležja krivičnog dela određena zakonom“), dolazi se do zaključka da naše pravo ne dopušta konstitu-

43 Vid. detaljnije Igor Vuković, Objektivni uslovi inkriminacije, magistarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2004, str. 62.

44 Vid. Z. Stojanović, Komentar Krivičnog zakonika, str. 83.

45 Otuda i njihov naziv – objektivni uslovi samog inkriminisanja.

46 Ovu dilemu pojačava okolnost da se i u našoj literaturi oseća da npr. situacije egzistencijalne krajnje nužde (majka spasava svoje dete po cenu da tuđe dete liši života) stvaraju takav konflikt da se učiniocu ne može prebaciti zbog učinjenog izbora, i da shodno tome treba da isključe prekor (krivicu).

isanje nekih posebnih osnova isključenja kažnjivosti, nezavisno od toga da li bismo ih okarakterisali kao „lične“ ili „stvarne“. Otuda preostaje da se situacije na koje upućuje član 112. stav 28. protumače ili kao osnovi opravdanja, kako to uostalom, videli smo, čini i najveći broj naših teoretičara, ili kao osnovi izvinjenja.⁴⁷ Tu će odlučujući uticaj igrati to da li interes ostvarenja bića dela od strane učinioca preteže nad interesom očuvanja zaštitnog objekta (tada opravdanje),⁴⁸ ili se, izuzetno, i pored protivpravnog dela, učiniocu zbog ljudske slabosti i konflikta u kojem se našao,⁴⁹ ne može prebaciti zbog učinjenog izbora (tada izvinjenje).⁵⁰

---

47 Ovde je od značaja i Lazarevićev prigovor da ne sme ostati nejasno da li nekažnjavanje izvršio-
ca isključuje odgovornost saučesnika.

48 Ovde se trenutno mogu svrstati: otkrivanje tajne u pretežnijem interesu kod neovlašćenog otkri-
vanja tajne (član 141. stav 2), izlaganje dato u okviru ozbiljne kritike u naučnom, književnom ili
umetničkom delu, u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, političke delatnosti, u
odbrani nekog prava ili zaštiti opravdanih interesa (član 170. stav 4), javno izlaganje poruzi pod
sličnim okolnostima iz člana 176, nedavanje izdržavanja iz opravdanih razloga (član 195. stav
2), kao i neprijavlivanje krivičnog dela ili učinioca od strane verskog ispovednika, branioca ili
lekara (član 332. stav 4).

49 Potpuno je jasno da situacije u kojima učinilac i nije imao mogućnost izbora (neuračunljivost i
neotklonjiva pravna zabluda) ab initio isključuju njegovu krivicu.

50 Ovde se trenutno mogu svrstati: nepostojanje značajnije razlike u duševnoj i telesnoj zrelosti kod
obljube sa detetom (član 180. stav 4), neprijavlivanje pripremanja krivičnog dela srodnika (član
331. stav 3), neprijavlivanje krivičnog dela ili učinioca od strane srodnika (član 332. stav 4),
pomoć srodniku posle izvršenog krivičnog dela (član 333. stav 5) i delo izvršeno po naređenju
prepostavljenog (član 430).

Igor Vuković, PhD
Faculty of Law, University of Belgrade

**UNDERSTANDING OF CRIMINAL RESPONSIBILITY AND LIABILITY
TO PUNISHMENT IN SERBIAN THEORY AND LEGISLATURE**

In recent years, in the doctrine of Serbian criminal law, the question of the relation of guilt and criminal responsibility was of significance for the different definition of the criminal offense, introduced by the Criminal Code in 2005. As the concept of guilt has been changed, the notion of criminal responsibility, at least in the form in which it had previously been used in the literature and legislation, proved to be unnecessary. However, as the phrase of criminal responsibility was still in use in everyday discourse, the question of its understanding, within the current criminal justice system, has arisen. One of the possible meanings of criminal responsibility may apply on the application of criminal sanctions, especially penalties. This opens the question of the liability to punishment, particularly in the context of the institute of exemption of punishment and certain excusatory defences encountered in international legislation. The author discusses the concepts of criminal responsibility and liability to punishment, based on current theoretical views and legislative solutions.

Key words: *Guilt, excusatory defences, criminal responsibility, liability to punishment, exemption of punishment.*

Prof. dr Gordan KALAJDŽIEV
Pravnim fakultet „Justinijan Prvi”
u Skoplju

Pregledni članak
UDK: 343.13(497.7)
Primljeno: 18. septembra 2013. god.

UBRZANJE POSTUPKA KAO KLJUČNI CILJ REFORME KRIVIČNOG POSTUPKA U REPUBLICI MAKEDONIJI

Pojednostavljenje i ubrzanje postupka je bio jedan od glavnih ciljeva reforme. Ne samo zato što su zbog ovog cilja uvedene mogućnosti za sporazum i nove forme ubrzanih postupaka koji su ukratko prikazani u ovom radu, već ceo koncept reforme u celini pokušava pojednostaviti kazneni postupak. U tom cilju se napušta ne samo sudska istraga, već i sudski paternalizam u celini. Važan cilj reforme je da se sud rastereti obaveze da sam, po službenoj dužnosti, razjašnjava slučaj, a teret da dokaže krivicu van svake razumne sumnje preuzima javno tužilaštvo, što bi trebalo doprineti da sud ostane nepristrasan arbitar, ali i značajno da ubrza postupak.

Tako, u Makedoniji, za razliku od većine država u regionu, sudska istraga se deformalizuje i praktično preskače, a ne zamenjuje se novom optužnom istragom u kojoj bi javni tužilac radio isto ono što je ranije radio istražni sudija. Sa druge strane, makedonski ZKP je jedini u regionu koji po primeru Italije, formira pravosudnu policiju. Bitan element ideje da javni tužilac neposredno raspolaze timom u koji su uključeni i iskusni kriminalni inspektori je vezan za ubrzanje postupka. Sada, ne samo što sudska istraga otpada, već se prave napori da se stvore uslovi da javni tužilac sam, uz pomoć inspektora i stručnih pomoćnika kao njegovih asistenata, brzo prikupi podatke i dokaze da bi najpre odlučio da li će voditi

istražni postupak, koji se pak nadovezuje na predistražni postupak i da je već jedna priprema za suđenje.

Pokušaj pojednostavljenja postupka preko njegovog remodeliranja napuštanjem istražnog načela i odstranjivanjem inkvizitornih elemenata se ne zadržava samo na prethodnom postupku. Rasterećenje suda da istinu utvrđuje po službenoj dužnosti, što nepotrebno optovaruje sudstvo – nametnuvši mu praktično deo obaveza stranaka u postupku – u Makedoniji, kao i u svim drugim državama regiona, se smatralo strateškim pitanjem koje zaslužuje prioritet. Kao što je poznato, reforma postupka u glavnoj raspravi se u svim zemljama odvijala prebacivanjem dokazne inicijative na stranke i uvođenjem unakrsnog ispitivanja na suđenju. Ipak, većina država u regionu su odlučile da ne pasivizuju sud u potpunosti, pa i dalje, sa određenim ograničenjima, dopuštaju da sud i sam predlaže dokaze. Ovakav hibridni model se ocenjuje kao svojevidan razuman kompromis koji je navodno optimalan, baš zbog toga što u predlaganju i izvođenju dokaza inicijativa se prepušta strankama, a sudu se ostavlja mogućnost na kraju da i sam postavlja pitanja, da izvodi dokaze i slično, kada sud smatra da je to neophodno.

Ključne reči: krivični postupak, reforma, medijacija, kazneni nalog, Makedonija, ubrzanje, pojednostavljene forme postupanja, javno tužilaštvo, sud, sporazum, okrivljeni.

1. Uvod – disfunkcionalnost i sporost mešovitog (inkvizicionog) sistema kao povod za reforme

Temeljna reforma krivičnog postupka u Republici Makedoniji s novim Zakonom o krivičnom postupku iz novembra 2010. godine (u primeni od novembra 2013) sastoji se u napuštanju starog modela takozvanog „mešovitog“ postupka, koji stranci neretko nazivaju inkvizicionim, i njegovom zamenom jednim modernim akuzatornim (adverzijalnim) postupkom po primeru reformi u Italiji i drugim evropskim državama.¹ Reforma je imala dva glavna cilja, koja je pokušala da postigne paralelno: 1) postupak da se *ubrza* i učini efikasnijim, i 2) da unapredi nepristrasnost suda i *pravednost* postupka. Ubrzanje ne samo što povećava efikasnost krivičnog sistema koji, kao što je poznato, zavisi od što bržeg

---

¹ Vidi: Strategija za reformu krivičnog prava, Ministarstvo pravde, Skoplje 2007, (www.justice.gov.mk).

osuđivanja što je moguće većeg broja počinitelja krivičnih dela, već je i pravo na suđenje u razumnom roku samo po sebi bitan element pravednog suđenja.

Uvođenje adverzijalnog modela nametnulo se postupnom, ali sve prepoznatljivijom međunarodnom afirmacijom ovog modela kao adekvatnijeg za ostvarivanje proceduralne pravde. Sudski paternalizam kontinentalnih postupaka imao je ozbiljan problem zbog neskrivenog konflikta interesa kod sudije kao istražitelja, što dovodi do toga da sudija bude pristrasan, a postupak da traje dugo, na štetu optuženog (posebno ako je pritvoren) i društva u celini. Činjenica da se ovaj sistem pokazao kao nefunkcionalan i da u njemu sud ne ostvaruje svoju funkciju jasno se vidi u sudskim statistikama, koje pokazuju da više od pola kriminalaca ostaju neotkriveni (53% u 2011. godini),² a od prijave jedan značajan deo (jedna četvrtina) odbacuje se od strane javnog tužilaštva³, dok ogroman procenat optuženih sud proglašuje krivim!⁴

Neefikasnost sudskog sistema posebno se odražava u dugom trajanju postupka, što u jednom bitnom delu zavisi od modela postupka.⁵ Stari krivični postupak ne samo što je imao jasno izražen sudski paternalizam i jake inkvizicione elemente, već ni brzina postupka uopšte nije bila prioritet postupka.⁶ Poznato je da što je veći broj „radnih stanica“, odnosno što se više državnih

2 Iz statistike se vidi da policija nije uspjela da otkrije veliki deo (između 40 i 50%) počinitelja otkrivenih i registrovanih krivičnih dela. Ovaj broj konstantno raste, na primer, od 7.114 u 2002. godini (39%), do 16.657 u 2011. godini (53%). Vidi: Državni zavod za statistiku Republike Makedonije, Počinioci krivičnih dela u 2011, Skoplje 2012, (www.stat.gov.mk). Uporedi: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Makedonije (<http://www.mvr.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=392>).

3 Procenat odbačenih krivičnih prijava iznosi 12%, ali se procenat drastično razlikuje u zavisnosti od toga da li je delo prijavljeno od MUP ili neposredno od građana ili pravnih lica. Naime, tužilaštvo odbija polovinu prijave neposredno podnesenih od građana i drugih subjekata (49%), a prihvata gotovo sve prijave krivičnih dela podnesenih od ili preko policije (neverovatnih 93%)! Po podacima javnog tužilaštva, procenat odbačenih krivičnih prijava je dvostruko veći od onog objavljenog od strane Državnog zavoda za statistiku i iznosi 28,28%. Vidi: Izveštaj o radu javnih tužilaštva u Republici Makedoniji u 2011. godini.

4 Tako, u 2011. godini, od 10.051 optuženog osuđeno je čak 9.810 lica ili fenomenalnih 93%! Ovo pokazuje da sudovi sebe gledaju više kao organ koji treba da se bori s kriminalom i da osudi osumnjičene kriminalce, nego kao garant zakonitog i fer suđenja.

5 Tako, po podacima za 2011. godinu o trajanju postupka od prijave do donošenja odluke u slučajevima poznatog počinioca, od ukupno 14.627 prijava, postupak je trajao: do 1 meseca u 4.477 slučajeva; od 1 do 2 meseca u 1.755 slučajeva; od 2 do 4 meseca u 1.920 slučajeva; od 4 do 6 meseci u 1.249 slučajeva; od 6 meseci do 1 godine u 2198 slučajeva; preko 1 godine u čak 3.028 slučajeva. Izvor: Državni zavod za statistiku (www.stat.gov.mk).

6 Za razliku od ovoga, princip „brzog suđenja“ jedno je od načela američkog postupka, a značaj brzine postupka je važan i u evropskim kontinentalnim sistemima. Tako, Nemci među osnovna načela krivičnog postupka svrstaju i maksimu koncentracije. Načelo ubrzanja pronalazi svoj izraz u čl. 163. st. 2. nemačkog ZKP, po kojem policija ima obavezu da bez odlaganja podnese akte javnom tužilaštvu. Vidi: C. Roxin/B. Schunermann, *Strafverfahrensrecht*, 26 Auflage, C.H. Beck, München, 2009, str. 59-85.

organa bavi predmetom, to se više vremena gubi u „praznom hodu“, tačnije, to je vreme koje prolazi bez stvarnog rada na predmetu.⁷

U literaturi već duže vreme se sreće stav da je sudska istraga jedan od glavnih razloga za dugotrajnost krivičnih postupaka. U praksi oni više ne igraju značajnu ulogu u smislu zaštite osumnjičenog od neosnovanog suđenja sa svim negativnim publicitetom i drugim za njega štetnim efektima po slobodu, privatni život (stara doktrina tajnosti istrage u cilju izbegavanja ovakvih štetnih efekata po optuženog praktično je napuštena)⁸, već za glavni cilj imaju da se obezbede dokazi protiv optuženog s njihovim punovažnim izvođenjem još pre suđenja, čime je istraga postala više „suđenje pre suđenja“ umesto nekakav zaštitni filter za optuženog. Sudske istrage nisu pokazale opravdanost ni s aspekta nekakvog pravog istraživanja, zato što istražni sudija retko prikuplja nove dokaze, već samo formalno izvodi dokaze koji su već prikupljeni od strane policije i javnog tužilaštva.

Sve ovo ukazuje da imamo ozbiljan problem ne samo s podbačajem suda u njegovoj ulozi zaštitnika prava u krivičnom postupku na mikro planu već i s ozbiljnim podbačajem uloge suda na makro planu, u smislu njegove uloge u sistemu podele vlasti, kao zaštitnika građana od organa progona (izvršne vlasti).

2. Ubrzanje postupka promenom modela i njegovo dejstvo na subjekte

2.1. Ubrzanje prethodnog postupka preko njegove deformalizacije (preskakanje istrage)

Prva ideja je da će se promenom modela postupka ubrzati sam postupak preko restrukturiranja prethodnog postupka time što se napušta sudska istraga, ali ne na način na koji se to radi u Srbiji i Hrvatskoj, gde se sudska istraga zamenjuje isto toliko formalnom tužiočevom istragom, već njenim preskakanjem.⁹ Glavna

---

7 Vidi: Delays in the criminal justice system: reports presented to the 9th Criminological Colloquium, Council of Europe, 1989; Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights (CEPEJ(2006)15).

8 Istrage su prekinute u jednom malom delu slučajeva zato što je optuženi bio u bekstvu ili iz drugih razloga bio nedostupan državnim organima (oko 150 slučajeva godišnje, što je 0,36% u 2011. godini). Značajniji deo istraga je *zaustavljen*, najčešće zato što delo nije imalo elemenata krivičnog dela ili *nije postojalo dovoljno dokaza* (konstantno oko 700 slučajeva godišnje). Iz podataka Državnog zavoda za statistiku (*supra*) ipak se vidi da „zaštitna“ uloga istrage kao nekakvog zaštitnog filtera od neosnovanih optužbi nije potpuno neefikasan, zato što je broj prekinutih ili zaustavljenih istraga oko 20% istraga (20% u 2002. godini, 17% u 2011. godini).

9 Vidi: G. Kalajdžiev, Konceptijske razlike u istragama u Hrvatskoj i Makedoniji, u Zbirci radova na Pravnim fakultetima u Skoplju i Zagrebu, Skoplje/Zagreb 2010, (dostupno na

ideja je da se smanji broj tzv. „radnih stanica“ u postupku i da se prethodni postupak sprovede u kontinuitetu s usaglašenim postupkom policije i javnog tužilaštva.¹⁰

Da bi ostvarili aktivnije uključenje javnog tužioca i ubrzali prethodni postupak važno je pre svega *rano obaveštavanje* javnog tužioca od strane policije. Novi ZKP Republike Makedonije zahteva da policija odmah obavesti javnog tužioca. Naravno da će to policija učiniti kad sama prikupi određene informacije i izvrši prethodne, neophodne provere činjenica da li se radi o krivičnom delu koje se goni po službenoj dužnosti. Policija svakako preuzima i ovlašćenja koje joj ZKP daje u cilju hitnog (i stručnog) otkrivanja i hvatanja počinitelaca, kao i obezbeđivanje tragova i dokaza krivičnog dela.

Može se primetiti da je suštinski promenjen *cilj* prethodnog postupka. Postoji mnogo neslaganja oko pravog i deklarisanog cilja istrage i prethodnog postupka u celini. Nema mnogo logike u tome da istražni sudija prikuplja dokaze zbog odluke javnog tužioca!¹¹ Više je nego očigledno da aktivna uloga istraživača kod istražnog sudije dovodi do konflikta interesa odnosno funkcija, zato što je funkcija, odnosno zadatak da se istražuje u sudaru s njegovom funkcijom zaštitnika prava građana. Više je nego jasno da je cilj formalne sudske istrage u obezbeđivanju dokaza s njihovim izvođenjem već u istrazi (što se i dalje radi preko javnog tužioca u Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj). Ovo se radi navodnim učešćem stranaka i prividnom „jednakosti oružja“, iako je jasno da odbrana nema adekvatnu i dovoljnu priliku da iskaze svedoka i drugih optuženih testira i ospori u istrazi, bez saznanja koji dokazi će biti izvedeni na suđenju. Moderna koncepcija pravednog postupka traži da se dokazi testiraju na javnoj i kontradiktornoj raspravi pred nezavisnim sudom.

Zato novi makedonski ZKP nema formalnu istragu s izvođenjem dokaza. Ukoliko zaista postoji nekakva opasnost da neki dokazi neće moći da se izvedu na suđenju, održaće se posebno, tzv. „dokazno ročište“, gde se dokazi izvode po pravilima koja važe za glavnu raspravu. Nasuprot tome, Hrvatska, Crna Gora i Srbija ostaju pri ideji da dokazi treba da se izvedu već u prethod-

---

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=100280). Uporedi: D. Krapac, Reforma mješovitog kaznenog postupka: potpuna zamjena procesnog modela ili preinaka prethodnog postupka u stranački oblikovano postupanje?, Zbirka radova na Pravnom fakultetu „Justinijan Prvi“ u Skoplju, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2007, 177, str. 185-89.

10 Vidi: G. Kalajdžiev, Bitnije dileme i razlike u reformi istrage u državama bivše Jugoslavije, u zborniku Kriminalističko-krivičnoprocesne karakteristike istrage prema Zakonu o krivičnom postupku u prošloj deceniji, Vol. 5, br. 1 (novembar 2012), str. 432-443.

11 Praksa pak, kao što smo videli, ne potvrđuje da sud u istrazi igra nekakvu uistinu zaštitnu ulogu, zato što sud vrlo retko odbija zahteve policije i javnog tužioca, bez obzira na to da li se radi o otvaranju istrage ili o primeni mera kojima se zadire u slobodu privatnosti osumnjičenih i drugih lica, kao što je pritvor, pretresi, prisluškivanje i slično.

nom postupku, što radi javni tužilac! Ovo je nešto što je nepoznato u uporednom pravu, i samim tim jedno originalno rešenje koje će teško izdržati test pred sudom u Strazburu. Tako, može se reći da je novi optužni istražni postupak u Makedoniji više dizajniran kao priprema za suđenje nego kao pravi istražni postupak, zato što javno tužilaštvo više ispituje da li su dokazi i saznanja sakupljeni prethodno u predistražnom postupku dovoljni da bi se pred sudom dokazala krivica osumnjičenog, nego što istražuje u užem smislu reči.¹²

2.2. Ubrzanje istrage preko pojačanja kapaciteta javnog tužilaštva inspektorima pravosudne policije

Važna novina po kojoj se makedonski novi krivični postupak razlikuje od svih drugih u regionu je uspostavljanje *pravosudne policije* kao asistenta javnog tužilaštva. Radi se o kriminalističkoj policiji koja blisko saraduje s javnim tužilaštvom, jedan njen mali deo će biti neposredno u timu javnog tužilaštva u tzv. istražnim centrima javnog tužilaštva. To su glavni alati koji će javnom tužilaštvu pomoći da se nosi s izazovima nove aktivne uloge pred kojom se našlo reformom krivičnog prava kod nas i u svetu.

Novina koja bi trebalo bitno da doprinese ubrzanju prethodnog postupka je baš *tim* istraživača javnog tužioca, sastavljen od kriminalističkih inspektora i drugih saradnika koji treba da mu pomognu u sakupljanju i proveru informacija i dokaza u prethodnom postupku. Naime, osnovni problem u dosadašnjem krivičnom postupku bio je u tome što javni tužilac nije imao kapacitete da sam sakupi neophodne podatke i dokaze da bi doneo odgovarajuću odluku o daljem toku postupka.¹³ Zbog toga, putem prepiske, tužilac je od policije, banaka i drugih državnih organa tražio da se preduzmu određena dejstva u cilju dobijanja potrebnih informacija, da bi ih tek tada predao istražnom sudiji, čime se gubilo mnogo vremena, a predmet je, naravno, sporo napredovao. Nova rešenja omogućuju da tužilac, uz pomoć sopstvenog istražnog tima, ne samo prvo

---

12 Za razliku od Bosne i Hercegovine i Makedonije, novi krivični postupak u Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj ostaje s ogromnim brojem odredbi koje uređuju istragu i dokazna dejstva koja se preuzimaju u istom, čime dokazi sakupljeni na formalan način u prethodnom postupku ostaju informacijska kičma suđenja. Na taj način, formalna sudska istraga se zamenjuje isto toliko formalnom optužnom istragom, pri čemu se zadržava veliki broj odredbi starog zakona. Optužna istraga, kao druga faza u prethodnom postupku, ne razlikuje se suštinski od starog koncepta sudske istrage, budući da javni tužilac sada vrši sva ona istražna dejstva koje je do sada sprovodio istražni sudija, iako je i on stranka u postupku.

13 Monopol istrage kod MUP bio je glavni razlog za neadekvatne istrage policijskih prekoračenja u više presuda Evropskog suda za ljudska prava protiv Republike Makedonije. Vidi, na primer, Case of Pejrusan Jasar v. FYROM (2007).

prikupi podatke da bi odlučio da li će se voditi istraga protiv određenog lica, da bi ista završila „u jednom dahu“, odnosno u kontinuitetu, energično i aktivno.¹⁴

Po primeru Italije, novi ZKP uz 2010. utvrđuje da su „starešine“ pravosudne policije, a to su neposredni rukovodioci organizacijskih jedinica pravosudne policije koji ostaju u resornim ministarstvima, sada u direktnoj vezi s javnim tužilaštvom, na koji način će tužilaštvo lakše raspolagati pravosudnom policijom.¹⁵ Ovo je pokušaj jedne jasnije i funkcionalnije relacije koja je do sada bila utvrđena samo kao relacija između dve, inače strogo hijerarhijski postavljene organizacije. Novi ZKP i dalje ostavlja (do sada malo korišćenu) mogućnost, po potrebi (ad hoc), u cilju efikasnog sprovođenja krivičnog postupka, po naredbi javnog tužioca, da mu budu dodeljeni na posao određeni inspektori, pripadnici pravosudne policije.¹⁶

ZKP predviđa da se pripadnici pravosudne policije pri javnom tužilaštvu organizuju u tzv. „istražne centre“ javnog tužilaštva.¹⁷ Ideja da se formiraju istražni centri u javnim tužilaštvima s većim obimom rada u cilju pronalaženja racionalnog rešenja koje će biti efektivno i ekonomično, dovelo je do ozbiljnih razlika u tumačenju zakonskih odredbi.¹⁸

2.3. Ubrzanje postupka koncentracijom glavne rasprave

Stari krivični postupak (koji će se primenjivati u Makedoniji ne samo do novembra 2013. godine kada treba početi primena novog ZKP iz 2010. godine

-
- 14 Pravosudna policija u istražnim centrima prvenstveno će delovati u fazi prethodnog prikupljanja obaveštenja, više nego u istražnom postupku, gde dejstva neposredno preuzima javno tužilaštvo, iako pravosudna policija može da mu pomaže. Ovo ne znači da pravosudna policija u istražnim centrima ne može da radi i u fazi otkrivanja i prijava u slučajevima kada tužilaštvo samo sazna za sumnje da je izvršeno krivično delo (neposredno zapažanje, glas, notornost i sl.)
- 15 Vidi: „New Relationship between the Police and the Public Prosecutors Office in the Republic of Macedonia“, *Justinian Law Review*, dostupno na www.law-review.mk/pdf/02/Gordan%20Kalajdžiev.pdf
- 16 Važan cilj koji treba postići uspostavljanjem pravosudne policije i prelaskom dela kriminalističkih inspektora iz MUP u javno tužilaštvo jeste prevazilaženje problema monopola istražnih kapaciteta u MUP i tzv. „hijerarhijskog dualizma“.
- 17 Istražni centri javnog tužilaštva su na neki način originalno rešenje, iako slični oblici organizacije koji podrazumevaju blisku operativnu saradnju pod rukovodstvom javnog tužilaštva postoje u više država. Tako na primer, u Italiji svaki tužilac ima sopstveni tim od dva-tri inspektora, dok u drugim državama policijski službenici se bez ikakve organizacijske forme priključuju kancelarijama javnog tužilaštva. Vidi: B. Pavišić, ed., *Talijanski kazneni postupak*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2002.
- 18 Iako je ideja autora novog ZKP bila da ovi budu više kao specijalizovana odeljenja pri javnim tužilaštvima, kao operativna personalna asistencija javnim tužiocima, nadležni državni organi, koji rade na pripremama primene novog ZKP, shvatili su ih kao odvojene (autorsirane) specijalizovane centre.

već i dalje za dela za koja je već započet postupak) dopuštao je da se podigne optužnica bez prikupljanja svih dokaza, s tim da se na glavnom pretresu najpre raščičava krivičnopravni spor, a sud i stranke će moći bez problema predlagati nove dokaze. Obaveza da sam u celini i potpuno utvrdi istinu, prenosila je na sud teret dokazivanja, što je ostavljalo inkvizitorski trag na suđenju, a postupak se razvlačio mesecima, a nekad i godinama. Naime, s obzirom na to da je prioritet dat potpunom utvrđivanju istine, nije bilo prekluzije u predlaganju dokaza i bilo je ostavljeno sudu i strankama da mogu slobodno predlagati dokaze i po završetku suđenja.¹⁹

Pokušaj pojednostavljenja postupka preko njegovog remodeliranja napuštanjem istražnog načela i odstranjivanjem inkvizitornih elemenata ne zadržava se samo na prethodnom postupku. Rasterećenje suda da istinu utvrđuje po službenoj dužnosti, što nepotrebno opterećuje sudstvo namećući mu praktično deo obaveza stranaka u postupku, u Makedoniji, kao i u svim drugim državama regiona, smatralo se strateškim pitanjem koje zaslužuje prioritet. Kao što je poznato, reforma postupka u glavnoj raspravi se u svim zemljama odvijala prebacivanjem dokazne inicijative na stranke i uvođenjem unakrsnog ispitivanja na suđenju. Ipak, većina država u regionu odlučila je da ne pasivizuju sud u potpunosti, pa i dalje, s određenim ograničenjima, dopuštaju da sud i sam predlaže dokaze.²⁰ Ovakav hibridni model se ocenjuje kao svojevrsan razuman kompromis koji je navodno optimalan, baš zbog toga što se u predlaganju i izvođenju dokaza inicijativa prepušta strankama, a sudu se ostavlja mogućnost da na kraju i sam postavlja pitanja, da izvodi dokaze i slično, kada sud smatra da je to neophodno.²¹

---

19 Tako, kao što nam je svima poznato, u skladu s čl. 274. i 314. starog ZKP, stranke i oštećeni mogu i po kazivanju glavnog pretresa i po njegovom početku da traže da se pozovu novi сведoci ili veštaci ili da se prikupe novi dokazi. S druge strane, predsednik veća, koji je bio glavni akter suđenja, može (mogao je) čak i bez predloga stranaka da naredi prikupljanje novih, odnosno drugih dokaza za glavni pretres.

20 Tako je u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori, i s ozbiljnim ograničenjima u Hrvatskoj. Vidi komparativnu analizu kod: H. Sijerčić-Čolić, Načelo materijalne istine u krivičnom postupku, u: A. Petrović, I. Jovanović, Savremene tendencije krivičnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (normativni i praktični aspekti), Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012, str. 169-191.

21 Prof. Damaška je u pravu kad kaže da pasivan stav suda više odgovara tipičnoj angloameričkoj raspravi, jer odluku o činjeničnom stanju tamo donosi porota, pa na nju pada moralna odgovornost za ispravnost presude, ali smatra da to rešenje nije sasvim prikladno novim evropskim postupcima, koji ostaju hibridni. Damaška ukazuje da je novo Hrvatsko rešenje bez potrebe restriktivnije nego u većini zemalja common law odakle dolazi stranačko izvođenje dokaza: M. Damaška, Hrvatski dokazni postupak u poredbenopravnom svjetlu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2, 2010, str. 821, 824.

Makedonija je jedina država u regionu koja sasvim pasivizuje sud u dokaznoj inicijativi.²² Time se ne želi postići samo čistoća modela zbog nekakve teoretske konzistentnosti, ili kao što to kaže prof. Damaška – da bi bili veći katolik od pape, već zato što verujemo da će ovo, osim većoj nepristrasnosti suda, doprineti i bitnom ubrzanju postupka! Ovo poslednje se čini neopravdano zapostavljenim u akademskim i zakonodavnim debatama u drugim državama regiona. Naime, ideja je jasna: ako postoji prekluzija u dokazivanju, tako što ni sud ni stranke, po pravilu, neće moći isprva predlagati dokaze na suđenju, tužilaštvo će morati ići na suđenje samo ako stvarno ima dovoljno dokaza da se dokaže krivica optuženog, a suđenje će trajati mnogo kraće. Suđenje će se jednostavno planirati i izvoditi neprekinuto, u kontinuitetu (čl. 359. ZKP iz 2010), tako što će se planirati onoliko dana da se ono završi u zavisnosti od broja dokaza koji su predloženi da se izvedu. Budimo iskreni – dokazi su do tada ili prikupljeni ili nisu; vrlo su retki slučajevi gde neke posebne okolnosti uistinu opravdavaju da se suđenje odlaže zbog prikupljanja nekih novih dokaza.²³ Naprotiv, nelogično je i štetno da se suđenja po pravilu odlažu i da traju u nedogled, kao što nam se to sada dešava. Što se tiče stranačka, nedopustivost dokaza za koje su stranke znale, ali ih bez opravdanog razloga pre glavne rasprave nisu predložile strankama, nameće obavezu kvalitetne pripreme za raspravu pred sudom i čini ih odgovornima ne samo za ishod nego i za efikasnost i brže okončanje kaznenih postupaka.²⁴

Kao kontroverzno se pokazalo i pitanje da li će celokupni dosije iz istrage (sa svim iskazima optuženog i svedoka) ići na glavni pretres. Ukoliko istražni spisi ostanu glavni izvor informacija, glavni pretres je, u stvari, samo provera dokaza iz istrage.²⁵ Postoje različita mišljenja o tome da li će pristup suda spisima doprineti efikasnosti i brzini suđenja ili će samo nepotrebno uticati na nepristrasnost suda. Konačno, prof. Damaška upozorava da nova varijanta stranačkog izvođenja pred

---

.22 Istini za volju, kao izuzetak, sud može odrediti tzv. „superveštačenje“ (čl. 394. ZKP).

23 Moramo priznati da i novi ZKP predviđa odlaganje ili prekid glavne rasprave zbog sakupljanja novih dokaza (čl. 370. i 372. ZKP, 2010). Ruku na srce, ova rešenja su više primer odredbi nekritički preuzetih iz starog ZKP, bez analize da li su u skladu s novim konceptom, kakvih primera u novom ZKP ima više i većina je već registrovana za eventualnu reviziju zakona koja se sada zagovara u stručnim krugovima.

24 Vidi: D. Tripalo, Z. Đurđević, Predlaganje dokaza, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 18, br. 2/2011, str. 471, 486.

25 U ovom smislu, u Makedoniji su postavljene barijere u odnosu na uticaj istrage na glavni pretres, po uzoru na neke savremene evropske postupke. Tako, kao i u Italiji, predsednik veća sada ima ograničeni pristup materijalu koji je prikupljen u toku istrage, s kojim inače raspolaže tužilac. Dokazi pred sudom u principu se ponovo izvode. Slično ovome, iskazi dati u prethodnom postupku sada se u Makedoniji, po uzoru na Nemačku, mogu koristiti samo da bi se optuženi podsetio, kao i za ocenu verodostojnosti iskaza, ali oni ne spadaju u dokaze na kojima se može zasnovati osuda.

raspravnim sudom sadrži i ostatke starog dokaznog režima (npr. pravo oštećenog da sudeluje u izvođenju dokaza) pa postoji verovatnoća da će kombinacija novih i starih elemenata dovesti do konfuzije i *odugovlačenja* rasprave.²⁶

2.4. Ubrzanje i racionalizacija pravnih lekova

Potreba za preuređivanjem sistema pravnih lekova u makedonskom procesnom kaznenom zakonodavstvu, odnosno za njihovu racionalizaciju, jedna je od osnovnih odrednica reforme kaznenog postupka u skladu s ciljevima utvrđenim u Strategiji za reformu kaznenog prava.

Izmene odredbi u odnosu na redovne i vanredne pravne lekove predstavljale bi kombinaciju napora teoretičara za ubrzanje postupka, racionalizaciju pravnih lekova (pre svega vanrednih pravnih lekova), kao i naglašavanje potrebe za češćim održavanjem rasprava pred drugostepenim sudom umesto ukidanja presude i vraćanja rasprave na ponovno odlučivanje pred prvostepenim sudom, s jedne strane, i prevazilaženje problema koje su praktičari uvideli, a koji bi se mogli rešiti preciziranjem, izmenom ili dopunom određenih odredbi.

Ujedno, po prvi put je uneta prekluzija u predlaganju dokaza sa žalbom u tom smislu što se u žalbi ne smeju navoditi nove činjenice ili novi dokazi osim onih za koje će stranke dokazati da se nisu mogle izneti do završetka dokaznog postupka u toku glavne rasprave zato što im nisu bili poznati ili dostupni. Na ovaj način se izbegava taktiziranje, najčešće odbrane, s dokazima koji značajno utiču na konačni ishod postupka, a koji se ne iznose u toku prvostepenog postupka. U cilju ubrzanja postupka izvršena je korekcija rokova za podnošenje odgovora na žalbu, kao i rokova u kojima postupa sudija koji obaveštava o prijemu predmeta.

Nažalost, predlozi za neke radikalnije korake koji imaju za cilj da bitno ubrzaju i pojednostave postupak po pravnim lekovima nisu bili prihvaćeni. Tako na primer, naš predlog da na sudsku presudu može da se žali samo optuženi, a ne i javni tužilac, kao što je to u sistemima *common law* (opšteg prava), dovelo je do zgražavanja domaće stručne javnosti, iako bi to bilo dosledno akuzatornom modelu.

3. Ubrzani postupci prema novom ZKP Republike Makedonije

Novi ZKP Republike Makedonije predviđa nekoliko oblika ubrzanih postupaka, čiji je cilj pojednostavljeno postupanje i rasterećivanje sudije od preuzimanja obimnih procesnih radnji. Simplifikovanje kaznene pravde je imperativ koji preporučuje Savet Evrope u Preporuci R(87)18, čiji je glavni cilj

---

26 Damaška, op. cit.

povećana svest zakonodavca u pravcu ubrzanja postupka, promjenjen kazneni tretman priznanja okrivljenog, povećana ovlašćenja javnog tužioca, koji treba da preuzme neka ovlašćenja sudije.²⁷

Ubrzani postupci mogući su u tri slučaja:

- kada je reč o lakšim krivičnim delima – skraćeni postupak;
- u slučaju suglasnosti počinioca i oštećenog da spor reše pomoću treće neutralne osobe – postupak medijacije, ili
- u slučaju kada se može odlučivati i bez održavanja glavne rasprave, a na osnovu prikupljenog dokaznog materijala – kazneni nalog.

3.1. Skraćeni postupak

Skraćeni postupak tradicionalno je prihvaćen u svim kaznenopravnim sistemima za lakša krivična dela. Novi ZKP uvodi male promene. U smislu *Recommendation Rec (2003)23* Saveta Evrope, prema kojoj zatvorska kazna iznad pet godina spada u dugotrajnu zatvorsku kaznu, makedonski zakonodavac je proširio nadležnost sudije pojedinca i u tom smislu se skraćeni postupak može sprovesti za sva krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.²⁸ Ovim rešenjem se sud rasterećuje obimnog postupka u slučaju lakših krivičnih dela i omogućava se da sudija ima dovoljno vremena da se posveti težim krivičnim delima. Novi položaj javnog tužioca u toku krivičnog postupka i obaveza da lično zastupa optužnicu usloveli su napuštanje mogućnosti održavanja glavne rasprave u odsustvu tužioca. Naime, uloga koju tužilac ima na glavnoj raspravi i u toku skraćenog postupka može se ostvariti samo uz njegovo aktivno učešće u svim radnjama koje čine glavnu raspravu. Novi ZKP proširio je rok koji se mora obezbediti optuženom za pripremu odbrane. Naime, poziv za glavnu raspravu treba da se dostavi optuženom tako da između dana kada je poziv uručen i dana kada treba da se održi glavna rasprava mora ostati dovoljno vremena za pripremu odbrane, a najmanje osam dana, a ne najmanje 3 dana kao što je to bio slučaj do sada. Ova je promena prouzrokovana garancijama predviđenim čl. 6(3)(6) Evropske konvencije za ljudska prava. Svakome ko je optužen za počinjeno krivično delo mora se omogućiti da ima dovoljno vremena i uslova za pripremu odbrane. Ujedno, sudija mora upozoriti optuženog da se glavna rasprava može održati u njegovom odsustvu ako su ispunjeni zakonski uslovi – za krivična dela kažnjiva novčanom kaznom ili zatvorom do maksimum tri godine kada se optuženi

---

27 Recommendation No. R(87)18 concerning the simplification of criminal justice, 17 September 1987.

28 Definition of life sentence and long-term prisoners, Appendix to Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners, 9th October 2003.

nije pojavio na glavnoj raspravi, a bio je uredno pozvan ili mu se poziv nije mogao uručiti zbog očiglednog izbegavanja optuženog da primi poziv. S pozivom za glavnu raspravu odbrani treba da se dostavi lista dokaza koju je podneo tužilac, a ujedno i odbrana treba da se pouči da ima rok za podnošenje svoje liste dokaza.

Mirovno ročište prethodi održavanju glavne rasprave. Novina u ZKP jeste mogućnost da se u slučaju privatne krivične tužbe predloži tužiocu i oštećenom da spor reše putem medijacije. S tim u vezi treba napomenuti da makedonski ZKP ne predviđa obligatorni pokušaj za medijaciju od strane sudije nego ostavlja na dispoziciju sudiji da uputi strane na medijaciju kada oceni da bi to bilo svrsishodno. Ujedno, svaka strana ima pravo da dâ svoju saglasnost da se spor reši putem medijacije. Ukoliko neka strana ne da svoju saglasnost, sudija produžava postupanje prema odredbama za skraćeni postupak. Makedonski je zakonodavac predvideo alternativan put razrešavanja krivičnog slučaja za koji se vodi skraćeni postupak.

Pored vansudskog raspravljanja spora, kada se kao tužilac javlja privatni tužilac, u skraćenom postupku nije isključena mogućnost za pogađanje kada se kao tužilac javlja javni tužilac. Naime, ZKP ne predviđa ograničenje u odnosu na težinu krivičnih dela o kojima se stranke mogu pogađati, pa ako je to moguće za teža dela utoliko više pogađanje treba upražnjavati za lakša krivična dela. U toku skraćenog postupka postoji mogućnost da optuženi prizna krivicu i u tom se slučaju primenjuju odredbe o priznanju krivice na glavnoj raspravi. Sudija je dužan da proveri priznanje i oceni da li je prihvatljivo ili ne i nakon toga izvodi dokazne radnje povezane s utvrđivanjem krivične sankcije. Naime, priznanje dovodi do racionalizacije glavne rasprave i dokaznog postupka u jednom bitnom delu posvećenom utvrđivanju krivice, stepenu krivične odgovornosti i činjeničnog stanja.

U okvirima skraćenog postupka postoje promene u odnosu na sprovođenje istražne radnje. Naime, u sadašnjem skraćenom postupku javni tužilac predlaže sudiji pojedincu sprovođenje istražnih radnji i ako sudija prihvati predlog, sudija je dužan da preduzme radnje. U novom ZKP, s obzirom na nova ovlašćenja koja ima javni tužilac kao *dominus litis* kaznenog progona, istražne radnje samostalno preduzima tužilac pre nego što podnese optužni predlog. Tužilac treba da obavesti odbranu pre podnošenja optužnog predloga za prikupljene dokaze i preduzete istražne radnje, što predstavlja tzv. obavezu otkrivanja dokaza (*disclosure*), predviđenu čl. 302. st. 5. ZKP. Nakon toga treba odbrani ostaviti rok za pripremu odbrane u smislu istražnih dejstava odbrane. Tužilačka je odluka kada će inicirati sporazumevanje za krivična dela za koja se vodi skraćeni postupak. Primenom analogije, moguće je da i sudija pojedinac, kada to oceni za potrebno, pozove stranke u sud radi razjašnjenja predloga ili prigovora, a sve to u funkciju pripreme glavne rasprave u smislu člana 347. st. 2. ZKP.

3.2. Medijacija

Medijacija je ušla u nacionalna zakonodavstva nakon Preporuke R(99)19 Saveta Evrope²⁹ koja ukazuje na fleksibilnost i obuhvat medijacijskog postupka koji se može sprovoditi komplementarno s kaznenim postupkom ili može biti njegova alternativa. S tim u vezi, pravilno se kao radikalno neintervencionistički³⁰ kvalifikuju shvatanja da medijaciju treba tretirati kao vraćanje prema izvoristu konfliktne situacije³¹ i prema ovlašćenju da involvirane strane same reše nastali konflikt. Medijacijske aktivnosti omogućavaju da se žrtva krivičnog dela oseća kao ravnopravni subjekt kaznene zaštite.³² Prednosti medijacije leže u priznavanju interesa žrtve, povećavanju uloge pojedinca u okviru rešavanja sporova nastalih činjenjem krivičnih dela. Medijacija se bazira na sledećim principima: dobrovoljno učešće involviranih strana, dostupnost medijacije, aktivno učešće involviranih stranaka, interaktivnost s ciljem da strane pronađu zajedničko prihvatljivo rešenje, kao i poverljivi karakter medijacijskog postupka.³³ Uvođenje medijacije u kaznenoproceno zakonodavstvo jeste rezultat restorativne pravde.³⁴ Restorativna pravda u središtu svog interesa ima interese

---

29 Recommendation no. R(99)19 on Mediation in Penal Matters, 15.09.1999.

30 Michael von Voß, „Anzeigemotive, Verfahrenserwartungen und die Bereitschaft von Geschädigten zur informellen Konfliktregelung. Erste Ergebnisse einer Opferbefragung“, *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 1/1989, str. 35.

31 Ideja čiji je tvorac Nils Christie, prema kome se ovlašćenja za rešavanje konflikta moraju oduzeti državi i vratiti u ruke involviranih osoba: Nils Christie, „Conflicts As Property“, *The British Journal of Criminology*, Vol. 17, 1/1977, str. 1-15.

32 Stanje koje žrtva nije imala u tradicionalnom odgovoru na kriminalitet, Jean-Pierre Bonafé-Schmitt, „La Médiation Pénale en France et aux États-Unis“, *Maison des Sciences de l’Homme, Réseau Européen Droit et Société*, 1998, str. 106. Medijacijske aktivnosti vode prema tzv. „privatizovanoj pravdi“, Stuart Henry, „Justice on the Margin: can Alternative Justice be Different?“, *The Howard Journal*, Vol. 28, 4/1989, str. 53.

33 Kao što navodi A. Snare, „Psychosocial Interventions Aimed at Resolving the Conflict Between the Perpetrator and the Victim, for Example within the Framework of Mediation and Compensation Programmes“, *20th Criminological Research Conference: „Psychosocial Interventions in the Criminal Justice System“*, 1993, str. 60.

34 John Blad, „The Scope of Restorative Justice“, *Papers presented at the Third Conference of the European Forum for Victim – Offender Mediation and Restorative Justice, Budapest, Hungary, 14–16 October 2004*; W. Van Ness, „Restorative justice: International Trends“, *October, 1998*, www.restorativejustice.org; Gordana La`etiæ-Bu`aravska, „Medijacijata i obe{teuvawe vo zakonodavsvata na evropskite dr`avi“, *Godu{nik na Pravniot fakultet „Junistinijan Prvi“*, Skopje; vo ~est na prof. Todorka Orov~anec, tom 42, Skopje, dekemvri, 2006, str. 540-565; La`etiæ-Bu`aravska/Misoki, „Spogoduvawe i medijacija“ *MRKPK*, br. 2/2009, str. 215-260; Gordana La`etiæ-Bu`aravska, „Restortivnata pravda od aspekt na me{unarodnite dokumenti“, *Godi{nik na Praviot fakultet „Junistinijan Prvi“*, Skopje; vo ~est na prof. dr Dimitar Pop-Georgiev, tom 40, Skopje, dekemvri, 2006, str. 630-645.

žrtava i šire zajednice, pošto omogućava obnavljanje narušenih odnosa nakon počinjenog krivičnog dela. Zainteresovane strane imaju mnogo više interesa da se spor reši i da se svi nesporazumi prevaziđu. Ne treba misliti da je rešenje konflikta samo u interesu države.³⁵ Prednost medijacije jeste u mogućnosti da se kriminalna situacija prevaziđe putem aktivnog učešća involviranih strana, izgradnjom nove ravnoteže u njihovim odnosima, kada njihove susrete vodi treća neutralna osoba – medijator. Medijacija jeste pregovaranje između počinioca krivičnog dela i njegove žrtve ili oštećenog s ciljem njihovog pomirenja, uz mogućnost da počinitelj uputi izvinjenje ili spremnost da nadoknadi štetu. Ovakav način postupanja je prihvatljiv samo za prvoprestupnike koji su počinili lakše krivično delo.

Sadržinski, medijacija obuhvata posredovanje i pomirenje. Posredovanjem između žrtve i počinioca krivičnog dela medijator nastoji da ugovori zajednički susret. Ovo bi bilo moguće ako postoji saglasnost obe strane. Velika je umešnost medijatora da uspe da ubedi strane da bi zajednički susret bio veoma koristan za prevazilaženje konflikta nastalog nakon krivičnog dela lakše prirode. Komparativna iskustva pokazuju da nije lako dobiti saglasnost involviranih strana za zajednički susret, pošto svaka strana oseća psihičko opterećenje – počinitelj nastoji da izbegne suočavanje s posledicama dela koje je počinio,³⁶ a žrtva strahuje za svoju bezbednost i suočavanje s počiniocem.³⁷ Veoma je važno da medijator ubedi strane da bi bilo korisno da žrtva ima mogućnost da iznese svoje patnje u toku i nakon krivičnog dela, ali i da traži da joj počinitelj kaže razloge zašto je počinio krivično delo,³⁸ a da počinitelj skupi hrabrosti da se suoči sa žrtvom o kojoj nije vodio računa prilikom krivičnog dela, pošto on u principu ne zna u kakvoj je situaciji ona bila u toku inkriminirane radnje i nakon počinjenog krivičnog dela. Medijacijski susreti razvijaju personalnu odgovornost počinioca.³⁹ Ukoliko medijator ne uspe da ubedi strane da se održi zajednički susret, posredovanje je moguće i putem odvojenih susreta. Glavni cilj posredovanja je da strane pronađu zajedničko prihvatljivo rešenje ili da postignu sporazum o razrešenju konflikta. U velikom broju slučajeva medijacija se završava dogovorom o nadoknadi štete, ali nije isključeno da se susret završi izvinjenjem počinioca prema žrtvi.⁴⁰

---

35 Bonafé-Schmitt, op. cit., str. 256.

36 Hans-Jörg Albrecht, „Sanctions and Their Implementation“, Twenty first Criminological Research Conference (PC-CRC), Strasbourg 1996, str. 37.

37 Martin Wright, „Victims, Mediation and Criminal Justice“, Criminal Law Review, 1995, str. 192. Richard Young, „Reparation as Mitigation“, Criminal Law Review, July, 1989, str. 465.

38 Tony Marshall, „Mediation & Criminal Justice – The UK Experience“, Pan-European Seminar on Victim-Offender Mediation, Barcelona, 13 July 1995.

39 James A. Inciardi, Criminal Justice, Harcourt Brace Jovanovich Inc., 1987, str. 637.

40 Marshall, op. cit., 4. Ponekad i izvinjenje izražava terapeutsku važnost medijacije, Young, op. cit., 69.

Imajući u vidu navedene karakteristike medijacije, makedonski se zakonodavac odlučio da dopusti medijaciju u odnosu na krivična dela čiji se krivični progon inicira privatnom tužbom za krivična dela u okviru ovlašćenja sudije pojedinca. Naime, u toku mirovnog ročišta u skraćenom postupku sudija pojedinac može predložiti upućivanje tužioca i oštećenog na medijaciju. Ovim rešenjem makedonski zakonodavac nije prihvatio obavezni pokušaj medijacije, već je ostavio na procenu sudiji da li će privatnom tužiocu i osumnjičenom predložiti medijaciju. U kontekstu principa dobrovoljnosti, saglasnost zainteresovanih strana jeste preduslov za postupak medijacije. Naime, saglasnost se mora dobiti napisмено u roku od tri dana nakon što je sudija uputio strane na medijaciju. Ako neka strana ne dostavi pismenu saglasnost, sudija donosi rešenje da predlog za upućivanje na medijaciju nije uspeo i određuje termin održavanja glavne rasprave prema odredbama skraćenog postupka. Nakon prijema saglasnosti pak sudija donosi rešenje da se slučaj upućuje na medijaciju, a strane imaju rok od tri dana da sporazumno odrede osobu koja će biti medijator u njihovom sporu. ZKP dopušta mogućnost da strane odrede jednu ili više osoba za medijatora. Medijatori u Makedoniji su udruženi u Komoru medijatora i postoji Imenik medijatora prema oblasti u kojoj je medijator obučен da učestvuje. Medijator je dužan da postupak medijacije vodi prema odredbama Zakona o medijaciji – dogovara zajednički susret, a ako je to neizvodljivo, dogovara posebne susrete sa svakom stranom. Postupak medijacije se mora završiti u roku od 45 dana od dana kada su stranke dale svoju pismenu saglasnost.

ZKP predviđa da je medijatorova dužnost da upozna strane s principima, pravilima i troškovima medijacijskog postupka, ali, uzimajući u obzir činjenicu da strane svoju saglasnost daju pre nego što ostvare kontakt s medijatorom, nužno je da sudija pre nego što ponudi medijaciju treba ukratko da objasni zainteresovanim stranama prednosti i mogućnosti medijacije.

Postupak medijacije može se završiti na nekoliko načina: a) prema principu da medijator mora biti objektivан i etičан i mora voditi računa da se spor ne produbljuje u toku medijacije, kada se medijacijski postupak završava tako što medijator pismenom izjavom obavesti sud da dalji pokušaji za sporazumno rešenje nisu opravdani; b) prema odredbama Zakona o medijaciji, maksimalno trajanje medijacije jeste 45 dana, a s obzirom na to da postupak medijacije prema ZKP počinje od dana kada su strane dostavile saglasnost sudiji, od toga se dana računa rok od 45 dana; c) princip dobrovoljnog učešća zainteresovanih strana u postupku medijacije prouzrokuje završavanje postupka medijacije u slučaju kada jedna strana odustane od daljeg učešća u medijacijskom postupku i d) s obzirom na princip zakonitosti krajnjeg ishoda postupka, medijator može obustaviti postupak ako oceni da je postignuti sporazum nezakonit ili nepodoban za izvršenje. U svakom

slučaju završetka postupka medijacije bez odlaganja se obaveštava sudija koji mora u najkraćem roku odrediti termin za održavanje sudskog ročišta.

Medijacija je uspešna kada strane postignu sporazum i pristupe potpisivanju pismenog sporazuma. ZKP propisuje sadržaj pismenog sporazuma: a) podaci o strankama u postupku medijacije; b) opis događaja i pravna kvalifikacija krivičnog dela; c) datum početka medijacijskog postupka; d) podaci o održanim susretima stranaka i medijatora; e) predmet sporazuma – nadoknada štete, izvršenje određenih obaveza u korist oštećenog, izvinjenje koje treba počinitelj da uputiti oštećenom, vraćanje oduzetih predmeta ili drugi osnov sporazuma; f) rok za ispunjenje obaveze koji ne može biti duži od tri meseca; g) odluka o nadoknadi troškova; h) datum kada je postignut sporazum; i) potpis stranaka i j) potpis i pečat medijatora koji overava sporazum.

Potpisani i overeni sporazum odmah se dostavlja sudiji. Imajući u vidu lakoću s kojom se mogu prihvatiti obaveze s namerom da se nikad ne ispune, potpisani sporazum ne vodi u obustavu krivičnog postupka. Naime, ZKP predviđa da je optuženi dužan da u zakonskom roku od tri meseca priloži dokaz sudiji da je ispunio obaveze i nadoknadio troškove postupka. Rešenje o obustavi postupka sudija donosi tek kada optuženi dostavi dokaz da je ispunio obaveze, a ne kada je potpisan pismeni sporazum. U protivnom slučaju, ako optuženi ne dokaže da je ispunio obaveze u zakonskom roku, sudija mora odrediti ročište za glavnu raspravu po pravilima skraćenog postupka, bez obzira na činjenicu da je pismeni sporazum potpisan i overen.

3.3. Kazneni nalog

Savet Evrope preporučuje da kazneni nalog (*penal order*) treba da se uvede u nacionalna zakonodavstva kada su ispunjeni sledeći uslovi: da je dokazni materijal jasan i da nesumnjivo ukazuje na krivicu okrivljenog, da se postupak sprovodi na inicijativu tužioca, da se krivična sankcija odredi bez vođenja krivičnog postupka, da se okrivljeni u potpunosti upozna s posledicama prihvatanja kaznenog naloga, da okrivljeni mora imati pravno sredstvo za osporavanje kaznenog naloga, da sankcije koje sud može izreći bez održavanja krivičnog postupka budu limitirane i određene zakonom, a da zatvorska kazna ne sme biti između njih. Ako ga odbrana ne ospori, kazneni nalog ima status presude za koju važe načela *res judicata* i *ne bis in idem* i da osporavanje kaznenog naloga vodi ka sprovođenju krivičnog postupka bez dejstva zabrane za *reformatio in peius* u odnosu na krivičnu sankciju sadržanu u kaznenom nalogu koji je osporen i stavljen van snage.

U novom ZKP makedonski zakonodavac je dosadašnji postupak, pod imenom *Donošenje presude bez glavnog pretresa*, koji postoji u ZKP iz 2004. godine, preimenovao u *Postupak kaznenog naloga*.⁴¹ Reč je o ubrzanom postupanju s izraženom inicijativom javnog tužioca u odnosu na ocenu dokaznog materijala i odgovarajuću sankciju.⁴² U nemačkoj praksi, kazneni nalog ima učestaliju primenu zbog uštede vremena i omogućavanja veće ekspeditivnosti u radu sudova.⁴³ ⁴⁴ Postupak jeste brz i sumaran i omogućava odstupanja od principa usmenosti i neposrednosti kada tužilac oceni da nije neophodno da se sprovede glavna rasprava, pošto su dokazi kojima tužilac raspolaže dovoljni za donošenje presude. Kazneni nalog može se doneti samo kada je počinjeno lakše krivično delo, za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.⁴⁵ Postupak kaznenog naloga omogućava da javni tužilac kao inicijalni akt sudiji pojedincu uputi predlog za izdavanje kaznenog naloga, a ne optužni predlog.

Predlog za izdavanje kaznenog naloga sadrži: a) lične podatke osumnjičenog; b) opis krivičnog dela za koje se osumnjičeni tereti kao počinilac; c) pravnu kvalifikaciju krivičnog dela; d) dokaze kojima raspolaže tužilaštvo i e) vid i visinu krivične sankcije ili druge mere koju tužilac predlaže sudiji.

ZKP je taksativno odredio koje krivične sankcije tužilac može birati ili kombinovati: a) novčana kazna u iznosu od 10 do 100 dnevnih zarada globe

---

41 Ovaj je naziv poznat i u komparativnom kaznenom procesnom zakonodavstvu, kao *Strafbefehlsverfahren* u nemačkom zakonodavstvu ili kao *decreto penale* u italijanskom zakonodavstvu. Komparativni prikaz u *European Criminal Procedures*, (eds. M. Delmas-Marty / J.R. Spencer), Cambridge University Press 2002; Gordana La`etieć-Bu`arowska, „Refleksiite na na~elo za zabrzuvawe na krivi~nata postupaka vrz primenata na postapkata za kaznena naredba“, MRKK, br. 1-2, 2003, str. 55-71.

42 Kurt Madlener, *The protection of human rights in the criminal procedure of the Federal Republic of Germany*, *Human rights in criminal procedure – comparative study*, The Hague, 242, prema kome čak 70% optuženih prihvata ovakav način postupanja i presuđivanja. Isto, Werner Beulke, *Strafprozeßrecht*, 6, neubearbeitete Auflage, C. F. Müller Verlag, Heidelberg 2002, str. 276; Robert Esser, “Criminal Procedure System of the Federal Republic of Germany”, u *Transition of Criminal Procedure Systems*, (ed. Berislav Pavišić), Vol. II, Rijeka 2004, str. 117.

43 K. Madlener, op. cit., 242, navodi da u više od 400.000 slučajeva godišnje optužnica ne ide na suđenje već se primenjuje kazneni nalog (*Strafbefehlsverfahren*); P. Hünerfeld, “La célérité dans la procédure pénale an Allemagne”, *International Review of Penal Law*, Vol. 66, No. 3-4/95, 394, navodi konstataciju H. Dahs da na ovaj oblik postupka otpada blizu 30% krivičnih dela o kojima odlučuju sudovi.

44 B. Huber, “Criminal procedure in Germany”, u *Comparative criminal procedure* (eds. Hatchard, Huber, Vogler), *British Institute of International and Comparative Law*, 1996, 157-158, navodi da bi bez postojanja kaznenog naloga sudski sistem teško preživeo; W. Beulke, op. cit., 228.

45 Prema nemačkom StPO, kazneni je nalog dozvoljen samo za lakša krivična dela (*Vergehen*), kažnjiva novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine, R. Juy-Birman, “The German system”, u *European Criminal Procedures*, str. 316-317.

(*day fine*);⁴⁶ b) uslovna osuda s utvrđenom kaznom zatvora od tri meseca ili uslovna novčana kazna; c) zabrana upravljanja motornim vozilom u trajanju od dve godine i d) konfiskacija imovine i imovinske koristi pribavljenih počinjenim krivičnim delom kao i oduzimanje predmeta.

Nakon prijema predloga za izdavanje kaznenog naloga, sudija vrši procenu da li postoje osnovi za kazneni nalog ili ne i može doneti jednu od sledećih odluka:

- da rešenjem odbaci predlog za izdavanje kaznenog naloga iz formalnih razloga – kada utvrdi da je reč o krivičnom delu za koje se ne može izreći kazneni nalog. Protiv ovakvog rešenja tužilac ima pravo na žalbu u roku od 48 sati krivičnom veću osnovnog suda;
- da odredi datum glavne rasprave prema odredbama skraćenog postupka – kada oceni da podaci izneseni u predlogu nisu dovoljan osnov za izdavanje kaznenog naloga ili da je predložena kazna ili mera neprihvatljiva; ili
- da donese presudu na osnovu predloga za izdavanje kaznenog naloga – kada je predlog osnovan u pogledu opisa činjeničnog stanja, priloženog dokaznog materijala i predložene krivične sankcije ili mere. Ova presuda u dispozitivu sadrži i odluku o imovinskopravnom zahtevu, ako postoji takav zahtev, a sadrži i kratko obrazloženje u odnosu na dokaze koji opravdavaju kazneni nalog. Ujedno, ovo je jedina presuda u ZKP koja sadrži pravnu pouku – prigovor na presudu.

Odbrana nije involvirana u postupku izdavanja kaznenog naloga do momenta kada je optuženom dostavljena presuda. Polazeći od činjenice da odbrana ima rok od 8 dana da pripremi prigovor na donesenu presudu na osnovu predloga za kazneni nalog postavlja se pitanje da li je ovaj rok dovoljan da se odbrana pripremi, s obzirom na to da odbrana nije informisana o preduzetim aktivnostima javnog tužioca sve dok ne dobije presudu s kaznenim nalogom. Rok treba da se preispita s obzirom na to da prigovor ne mora sadržati obrazloženje, ali je potrebno da sadrži dokaze u korist odbrane. Ukoliko sudija odbaci prigovor zbog prekoračenja zakonski predviđenog roka, odbrana se može žaliti u roku od tri dana krivičnom veću osnovnog suda. Ako sudija oceni da je prigovor osnovan, dužan je da odredi datum za održavanje glavne rasprave prema odredbama skraćenog postupka. Ukoliko se održi glavna rasprava, sud nije vezan za predloženu sankciju ili meru koja je bila sadržana u predlogu za izdavanje kaznenog naloga. Prema odredbama koje se odnose na redovni krivični postupak, i u skraćenom postupku povodom prihvatanja prigovora na

---

46 I u Nemačkoj se najčešće određuje novčana kazna prema sistemu dnevne globe (Tagessatz), između 5 i 360 dnevnih globa ako je počinjeno jedno krivično delo ili 720 dnevnih globa za više krivičnih dela, B. Huber, op. cit., 158.

presudu odbrana mora imati rok da dostavi listu dokaza. Naime, potrebno je da sud upozna odbranu s obavezom da dostavi listu dokaza u određenom roku nakon prijema rešenja da se prigovor prihvata.

Kazneni nalog jedini je postupak gde se nakon određivanja glavne rasprave smatra da presuda protiv koje je odbrana podnela prigovor nije uopšte bila doneta, pa se proces vodi kao da nje uopšte nije ni bilo. Treba ukazati na nekoliko konceptualnih odstupanja koja sadrži postupak kaznenog naloga. Naime, ovo je jedini postupak u kojem se presuda donosi bez kontradiktorne rasprave. Činjenica je da se ocena dokaza u slučaju kaznenog naloga bitno razlikuje od novog koncepta izvođenja dokaza putem direktnog i unakrsnog ispitivanja. U ovom postupku zadržan je dosadašnji način ocene dokaza na osnovu pisanih izjava svedoka, materijalnih dokaza i sl. Sudija donosi odluku u vezi s validnošću i značajem dokaza koje je tužilaštvo dostavilo u prilogu predloga za izdavanje kaznenog naloga bez njihove provere kroz kontradiktornu raspravu. Upravo zbog ovakvih odstupanja, ovaj postupak treba primenjivati samo u izuzetnim situacijama, kada postoje jasni i nedvosmisleni dokazi s proverenim kvalitetom i kredibilitetom.

4. Zaključna razmatranja

Efikasna kaznena pravda preduslov je vladavine prava. Nastojanje da kaznena pravda bude jednako dostupna svim građanima i da bude ostvarena u najkraćem roku doprinosi savremenim tendencijama dinamičnog razvoja i reformisanja proceduralnog postupanja. Isti su motivi za analizu i prilagodavanje različitih rešenja čiji je cilj ubrzanje kaznenog postupka i pojednostavljeno postupanje u zakonski određenim okolnostima.

Pojednostavljenje i ubrzanje postupka bio je jedan od glavnih ciljeva reforme. Ne samo zato što su radi ovoga uvedene mogućnosti za sporazum i nove forme ubrzanih postupaka koji su ukratko prikazani u ovom radu, već ceo koncept reforme u celini pokušava da pojednostavi kazneni postupak. U tom cilju napušta se ne samo sudska istraga, već i sudski paternalizam u celini. Važan cilj reforme je da se sud rastereti obaveze da sam, po službenoj dužnosti, razjašnjava slučaj, a teret da dokaže krivicu van svake razumne sumnje preuzima javno tužilaštvo, što bi trebalo da doprinese da sud ostane nepristrastan arbitar, ali i da značajno ubrza postupak.

Postoje dva glavna razloga za ovakvu pasivizaciju suda u dokaznoj inicijativi: 1) ako ostane obaveza da sud po službenoj dužnosti raščišćava slučaj, postupak će i dalje ostati bitno inkvizitarni, a sud će i dalje (kao i do sada) sebe percipirati kao organ čiji primarni zadatak je osuda kriminalaca, a ne obezbeđivanje

fer suđenja i jednakosti oružja suprotstavljenih stranaka, i 2) ovo će bitno produžiti postupak. Za ovo nam nisu potrebni argumenti, iz jednostavnog razloga što dugi krivični postupci s dugom istragom i mnogo ročišta, koja se po pravilu odlažu na po mesec dana, jesu nešto na što smo praktično navikli.

Tako, u Makedoniji, za razliku od većine država u regionu, sudska istraga se deformalizuje i praktično preskače, a ne zamenjuje se novom optužnom istragom u kojoj bi javni tužilac radio isto ono što je ranije radio istražni sudija. S druge strane, makedonski ZKP je jedini u regionu koji, po primeru Italije, formira pravosudnu policiju. Bitan element ideje da javni tužilac neposredno raspolaže timom u koji su uključeni i iskusni kriminalni inspektori povezan je s ubrzanjem postupka. Sada, ne samo što sudska istraga otpada, već se čine naponi da se stvore uslovi da javni tužilac sam, uz pomoć inspektora i stručnih pomoćnika kao njegovih asistenata, brzo prikupi podatke i dokaze da bi najpre odlučio da li će voditi istražni postupak, koji se pak nadovezuje na predistražni postupak i već je jedna priprema za suđenje.

Treba naglasiti i to da ne samo što sud neće snositi deo tereta dokazivanja, već ima prekluziju i na predlaganje dokaza od strane stranaka. Naime, na samom suđenju novi dokazi mogu se predložiti samo u izuzetnim slučajevima.

*

*

*

Professor Gordan Kalajdziev, PhD
Faculty of Law "Iustinian Primus", Skopje

***SPEEDING UP THE PROCEDURE AS KEY GOAL OF THE REFORM OF
CRIMINAL PROCEDURE IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA***

Making the procedure simpler and faster has been one of the major goals of the reform not only because it led to the introduction of the possibility for plea bargain and new forms of simplified procedures, which are briefly described in this paper; but because the entire concept of the reform attempts to simplify the penal procedure. That is the reason why not only judicial investigation but judicial paternalism as well is completely abandoned. An important goal of the reform is to transfer court's duty to clarify the case ex officio to the public prosecutor in order to enable the court to maintain his role of an independent arbiter as well as to significantly speed up the entire procedure.

Contrary to the solutions of the majority of countries in this region, Macedonian judicial investigation is deformalized and practically avoided i.e. skipped, instead of being replaced with a new form of investigation conducted by the public prosecutor who would perform the same actions that were previously performed by investigative judge. On the other hand, Macedonian Law on Criminal Procedure is the only one in the region that follows the Italian example as a role-model and introduces judicial police. The essential part of the idea is the fact that the public prosecutor has direct jurisdiction over a team comprised of experienced criminal investigators, which is directly linked to the efficiency of the procedure. So, not only is judicial investigation abandoned, but efforts are made to create preconditions that would enable the public prosecutor, supported by investigators and expert assistants, to collect relevant data and evidence quickly in order to decide whether to conduct the investigative procedure as an extension of pre-investigative procedure and preparation for trial.

The attempt to simplify the procedure through its remodeling by abandoning investigative principle and removing inquisitor elements is not limited only to the pre-trial procedure. Transferring court's obligation to determine the truth ex officio, which represented an unnecessary burden for judiciary by forcing it to overtake some of parties' obligations, was considered a strategic question that deserves high priority in Macedonia as well as in other countries of this region. It is well known that all countries conducted the reform of the procedure related to the trial by shifting the burden of proof and transferring it to the parties and by introducing cross examination at trial. However, the majority of the countries in this region have decided not to passivize the court entirely and still allow the court to propose some evidence. This hybrid model is assessed as a unique reasonable compromise that seems to be optimal because the parties have the initiative and the burden of proof, but the court has the option to ask questions and propose evidence if finding these activities necessary.

Key words: *criminal procedure, reform, mediation, penal warrant, Macedonia, Speeding up, simplified forms of procedure, public prosecutor, court, plea bargain, accused.*

Dr Ana BATRIĆEVIĆ
*Institut za kriminološka i
sociološka istraživanja*
Jelena SRNIĆ
*Predsednica Centra za prevenciju kriminala i
postpenalnu pomoć – NEOSTART*

Pregledni članak
UDK: 343.848:343.261-052;
364-86:343.261-052
Primljeno: 18. septembra 2013. god.

ULOGA UDRUŽENJA GRAĐANA U POSTPENALNOM TRETMANU

Postpenalni tretman, kao skup mera i postupaka koji se primenjuju prema osuđeniku nakon izlaska iz penitencijarne ustanove, predstavlja završnu fazu resocijalizacije i igra značajnu ulogu u prevenciji recidivizma. U mnogim pravnim sistemima, aktivnosti koje čine postpenalni tretman prestupnika odvijaju se u saradnji između državnih organa i nevladinih organizacija, dok je u nekim slučajevima njegovo sprovođenje u potpunosti prepušteno civilnom sektoru. U Republici Srbiji je oblast postpenalnog tretmana dugo bila zanemarena, kako u zakonskom tako i u praktičnom smislu, što se negativno odrazilo na stopu recidiva. Ali, novi normativni okvir, posebno Zakon o probaciji, čije usvajanje se očekuje u bliskoj budućnosti, posvećuje značajnu pažnju toj problematici. Autori ovog rada određuju pojam i značaj postpenalnog tretmana, analiziraju postojeće propise relevantne za njegovo sprovođenje u našoj zemlji uopšte, posebno od strane nevladinih organizacija ili u saradnji između državnog i civilnog sektora, i opisuju pozitivne primere postpenalnih programa iz zakonodavstva i prakse drugih zemalja ali i pionirske napore domaćeg civilnog sektora u toj oblasti. Autori takode ističu određene prednosti i nedostatke pre-

puštanja sprovođenja postpenalnog tretmana nevladinim organizacijama i iznose predloge za njegovo unapređenje u skladu sa komparativnim uzorima i međunarodnim i evropskim standardima uz puno uvažavanje ljudskih prava kako prestupnika tako i žrtava krivičnih dela.

Ključne reči: postpenalni tretman, udruženja građana, resocijalizacija, bivši zatvorenici, recidiv.

1. Uvod

Tretman prema osuđeniku i proces njegove resocijalizacije ne završavaju se po izvršenju izrečene kazne zatvora. Naprotiv, taj proces treba da bude nastavljen i nakon izdržane kazne, bez obzira da li je osuđenik uslovno otpušten ili je sve vreme trajanja kazne proveo unutar penitencijarne ustanove. Postpenalni tretman se odvija u dva vida: u obliku unutrašnje pomoći, koja se ogleda u davanju saveta, podsticaja i usmerenja, i spoljne pomoći, koja se sastoji u obezbeđenju materijalne podrške, privremenog smeštaja zaposlenja i rešavanju porodičnih problema.¹ Pomoć i podrška otpuštenim osuđenima nakon izlaska iz ustanove, posebno ako oni nisu u stanju da podmire svoje osnovne egzistencijalne potrebe dužnost su i odgovornost celokupne društvene zajednice. Zbog toga u svetu funkcionišu posebne službe za pružanje pomoći i osnaživanje bivših osuđenika, koje ih ohrabruju da se reintegrišu u zajednicu kao korisni članovi i „raskinu“ sa kriminalnim modelom ponašanja.

Organizovana brigada za osuđenike tokom i posle izdržane kazne zatvora javlja se u Engleskoj u XVIII veku u vidu dobrovoljnog socijalnog rada Elizabete Frej, koja je organizovala nastavu u zatvoru Nju Gejt i nabavljala osuđenima materijal za izradu ruktvorina, i Sare Martin, koja je prevaspitavala osuđenike i podučavala ih knjigovezačkom zanatu i ručnom radu da bi prihode od prodaje tih predmeta koristila za poboljšanje njihovog položaja. U Engleskoj je Centralno udruženje za pomoć otpuštenim osuđenima osnovano 1911. godine, kao državno telo koje je prihvatilo saradnju sa nedržavnim filantropskim organizacijama. Time je omogućeno da svi otpušteni osuđenici budu pod kontrolom jednog centralnog tela, dok su predstavnici različitih udruženja posećivali zavode, učestvovali u analizi slučajeva i pomagali u odlučivanju o uslovnom otpustu. Nakon otpuštanja, osuđenik bi nastavio da

---

1 Bošković, M., Radoman, M., *Penologija*, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2002, str. 144.

održava kontakt sa organizacijom u čijoj je nadležnosti, a policijski nadzor bio bi obustavljen dokle god je poštovao uslove. U Francuskoj se od 1946. godine na osnovu odluke Ministarstva pravde osnivaju posebna državna tela – odbori za pomoć i zapošljavanje bivših osuđenika, dok u Holandiji postpenalnu pomoć pružaju verske ustanove. Osobite napore čine i skandinavske zemlje kroz razvoj mreža institucija, edukaciju predstavnika organa socijalnog staranja i finansijske donacije za postpenalni prihvata. U mnogim pravnim sistemima, posebna pažnja se posvećuje razvoju postpenalne pomoći namenjene maloletnim prestupnicima prema kojima je bila primenjena neka od zavodskih vaspitnih mera ili kazna maloletničkog zatvora². Pored državnih organa, u značajnom broju zemalja se u pružanje postpenalne pomoći uključuju i različita udruženja građana, dok je u nekima sprovođenje tog procesa već decenijama u rukama civilnog sektora, što se pokazalo kao naročito delotvorno.

Problematika postpenalnog tretmana je u našem zakonodavstvu i praksi dugo bila zanemarena. Ali nacrti novog Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, Zakona o probaciji, kao i Strategije razvoja sistema izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji u periodu od 2013. do 2020. godine i Strategije za socijalnu reintegraciju i prihvata osuđenih lica za period od 2012. do 2015. godine, veliku pažnju posvećuju upravo uspostavljanju, sprovođenju i unapređenju mehanizma postpenalnog prihvata. Takva pozitivna promena u skladu je sa primedbama Evropske komisije, Zaštitnika građana i pojedinih nevladinih organizacija koje su u svojim dosadašnjim izveštajima u nekoliko navrata kritikovali postpenalni prihvata u našoj zemlji, ističući da njegove manjkavosti doprinose porastu recidiva.

I postojeći i planirani normativni okviri koji regulišu ovu oblast u našoj zemlji daju dovoljno prostora da se postpenalni tretman sprovodi u saradnji između državnih organa i nevladinog sektora, ali je ta mogućnost ostajala neiskorišćena sve dok se i na ovim prostorima nisu pojavila udruženja građana koja se bave radom sa bivšim osuđenima u cilju njihove socijalne reintegracije. Zbog toga treba razmotriti zakonske uslove za njihov rad, preispitati prednosti i nedostatke prepuštanja postpenalnog prihvata civilnom sektoru, izložiti pozitivne primere iz uporednog prava i izneti predloge za unapređenje i usklađivanje stanja u toj oblasti sa evropskim i svetskim standardima, u cilju suzbijanja recidiva i zaštite društva od kriminaliteta uz poštovanje ljudskih prava prestupnika i žrtava.

Uspostavljanje i funkcionisanje sistema postpenalnog prihvata baziranog na sveobuhvatnom multidisciplinarnom pristupu i saradnji između državnog i civilnog sektora i podršci lokalne zajednice, neophodno je iz više

---

2 Konstantinović Vilić S., Kostić, M., Penologija, Sven, Niš, 2006, str. 183-184.

razloga. Problemi sa kojima se osuđenici susreću po povratku u slobodnu sredinu po svom broju prevazilaze one na koje nailazi u zatvoru, s tim što je njihova priroda drugačija. Naime, jedan deo osuđenih u toku izdržavanja kazne ne uspeva da se resocijalizuje, kao i okolnost da u nekim ustanovama proces resocijalizacije jednostavno nije prilagođen uslovima na slobodi.³ Svaki osuđenik ima sopstvena lična osećanja u odnosu na dan izlaska iz zatvora. Mnogi su uplašeni, nesigurni, nepoverljivi ili čak rezignirani, pa potkrepljenje postojećih motiva, preusmeravanje istih i otklanjanje demotivirajućih faktora uprkos zatvorskim uslovima i deprivacijama predstavlja izazov za svakog vaspitača, a prava osuđenih, njihova klasifikacija i reklasifikacija, pogodnosti i disciplinske sankcije i mogućnost za uslovni otpust takođe predstavljaju značajne motivirajuće ili demotivirajuće faktore.⁴

Osuđenici se uglavnom plaše promena u porodičnim odnosima, vrednosnog sistema okruženja i novog položaja u njemu, naročito nakon dugog odsustva, nedostatka bilo kakvog oblika pomoći ili prihvata, kao i prisustva socijalne stigme koja će ih sačekati nakon povratka na slobodu. Socijalna sredina uglavnom nema želju ni da se upozna sa problemima osuđenika, a još manje da se na bilo koji način uključuje u njihovo rešavanje. Njemu se po pravilu prikraćuju uloge u socijalnoj sredini koje su mu ranije poveravane, pa osobe iz njegove okoline za zapošljavanje, druženje i zabavu i pre biraju nekog ko nema „etiketu bivšeg osuđenika“. Tako, bivši osuđenik najčešće ostaje ili sam ili „u lošem društvu“, dok zajednica i organi formalne socijalne kontrole svojom nezainteresovanošću doprinose da se on vrati ranijem, kriminalnom modelu ispoljavanja. Pasivno ili čak „neprijateljsko“ ponašanje osuđenikove ranije socijalne sredine, porodice i prijatelja moglo bi se donekle opravdati njihovim strahom, neznanjem i lošim iskustvima, ali, isto takvo držanje predstavnika organa formalne socijalne kontrole (policija, centri za socijalni rad, nacionalna služba za zapošljavanje, itd.) sasvim je neopravdano i nesvršishodno. Oni, zbog poznavanja razornih efekata socijalne stigmatizacije ne bi smeli da dele takve predrasude, već bi trebalo da imaju poseban odnos prema bivšim osuđencima kao marginalizovanim članovima socijalne sredine. Pri tome se od ovih organa ne očekuje da bivšim osuđencima daju prioritet u odnosu na ostale socijalno ugrožene, već samo da postupaju u skladu sa usvojenim zakonskim i podzakonskim aktima, bez diskriminacije.⁵

---

3 Bošković, M., Radoman, M., Penologija, op. cit.,143.

4 Nikolić, Z., Savremena penologija, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009, str. 261-263.

5 Nikolić, Z., Savremena penologija, op. cit., str. 278-279.

2. Saradnja državnog i nevladinog sektora na postpenalnom tretmanu – zakonski okvir

2.1. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija

Važeći Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije⁶ izričito predviđa da se licu koje je otpušteno sa izdržavanja kazne pruža neophodna pomoć radi njegovog lakšeg uključivanja u život van zavoda (čl. 36). U skladu sa tim, ovaj zakon propisuje da je Zavod za izvršenje krivičnih sankcija dužan da pre otpuštanja osuđenog sa izvršenja kazne zatvora u okviru programa postupanja utvrdi program pružanja pomoći nakon postupanja. Pri tome je naglašeno da u ostvarivanju pružanja ovog oblika pomoći Zavod treba da saraduje sa organizacionom jedinicom u sastavu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, nadležnom za tretman i alternativne sankcije, organom starateljstva, nadležnim prema mestu poslednjeg prebivališta, odnosno, ako osuđeni nije imao prebivalište, prema mestu poslednjeg boravišta osuđenog pre upućivanja na izvršenje kazne zatvora, policijom ili odgovarajućom organizacijom ili udruženjem. Zavod je dužan da pre otpuštanja osuđenog o tome obavesti policiju u mestu prebivališta, odnosno boravišta, kao i sud koji je izrekao kaznu zatvora. Bliži propis o pripremi za otpuštanje i pomoći nakon otpuštanja donosi Ministar nadležan za pravosuđe (član 174).

Iako je u prvom redu posvećena iznalaženju najefikasnijih načina za rešavanje problema prenatrpanosti penitencijarnih ustanova u našoj zemlji, Strategija za smanjenje preopterećenosti smeštajnih kapaciteta u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija⁷ u određenoj meri doprinosi i stvaranju normativnih okvira za realizaciju programa postpenalne pomoći. Naime, u okviru aktivnosti kratkoročnog karaktera na normativnom planu, Strategijom je predviđeno usvajanje zakona namenjenih regulisanju izvršenja različitih alternativnih sankcija i mera za koje će biti nadležna probaciona služba. U nadležnosti ove službe spada i dostavljanje u saradnji sa službom za tretman u zavodu sudiji za izvršenje krivičnih sankcija izveštaja o riziku (stepenu rizičnog ponašanja osuđenog na osnovu njegovih psiholoških, socijalnih i zdravstvenih osobenosti, vrste i težine krivičnog dela, visine izrečene kazne, odnosa prema izvršenom krivičnom delu i kazni, ranije osuđivanosti, činjenice da li se prema njemu vodi novi krivični postupak, ponašanja tokom ranijeg izdržavanja kazne), sposobnostima (sposobnost osuđenog da usvoji nova znanja i veštine i mogućnost da prihvati pozitivne

---

6 Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 72/2009 i 31/2011.

7 Strategija za smanjenje preopterećenosti smeštajnih kapaciteta u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija, Službeni glasnik RS, br. 53/2010.

vrednosti i nove obrasce ponašanja) i potrebama (socijalne veštine, sposobnost komunikacije, mogućnost društveno prihvatljivog ponašanja u svakodnevnim situacijama, potreba za stručnim usavršavanjem, obrazovanjem, psihološkom, psihijatrijskom, medicinskom i socijalnom pomoći) osuđenog u postupku u kome se odlučuje o uslovnom ili prevremenom otpustu, kao i vršenje nadzora nad uslovno otpuštenim ili prevremeno otpuštenim licem i dostavljanje izveštaja sudiji za izvršenje krivičnih sankcija⁸.

2.2. Zakon o socijalnoj zaštiti

Zakon o socijalnoj zaštiti⁹ određuje socijalnu zaštitu kao organizovanu društvenu delatnost od javnog interesa čiji je cilj pružanje pomoći i osnaživanje za samostalan i produktivan život u društvu pojedinaca i porodica, kao i sprečavanje nastajanja i otklanjanje posledica socijalne isključenosti (član 2). Kao osnovne ciljeve socijalne zaštite, ovaj zakonski tekst navodi: dostizanje i održavanje minimalne materijalne sigurnosti i nezavisnosti pojedinca u zadovoljavanju životnih potreba, dostupnost usluga i ostvarivanja prava u socijalnoj zaštiti, stvaranje jednakih mogućnosti svih za samostalan život, podsticanje socijalne isključenosti, prevencija zlostavljanja, zanemarivanja ili eksploatacije i otklanjanje njihovih posledica. Oni se ostvaruju pružanjem usluga socijalne zaštite, ali i drugim aktivnostima usmerenim na predupređivanje, umanjeње ili otklanjanje zavisnosti pojedinaca i porodica od socijalnih službi (član 3).

Pravo na socijalnu zaštitu, koje se obezbeđuje pružanjem usluga socijalne zaštite (podrška i pomoć pojedincu i porodici radi poboljšanja, odnosno očuvanja kvaliteta života, otklanjanja ili ublažavanja rizika nepovoljnih životnih okolnosti i stvaranja mogućnosti za samostalan život u društvu) i materijalnom podrškom (radi obezbeđenja egzistencijalnog minimuma i podrške socijalnoj uključenosti), pripada svakom pojedincu i porodici kojima je neophodna društvena pomoć i podrška radi savladavanja socijalnih i životnih teškoća i stvaranja uslova za zadovoljenje osnovnih životnih potreba (član 4. i 5). Svojsvo korisnika socijalne zaštite može imati državljanin Republike Srbije, a pod određenim uslovima i strani državljani i lica bez državljanstva (član 6). Imajući u vidu činjenicu da su bivši osuđenici zbog svoje kriminalne prošlosti svakodnevno izloženi diskriminaciji socijalnoj stigmatizaciji u najrazličitijim sferama života, posebno treba istaći da Zakon o socijalnoj zaštiti nalaže

---

8 U tom smislu: Kostić, M., Dimovski, D.: Postpenalna pomoć kao oblik tretmana i/ili kriminalno politička mera – prostor i načini njene primene, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, vol 58, br. 1/2011, str. 36.

9 Zakon o socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik RS, br. 24/2011.

pružanje usluga socijalne zaštite u skladu sa načelom zabrane diskriminacije. Preciznije govoreći, Zakon zabranjuje diskriminaciju korisnika socijalne zaštite po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porekla, seksualne orijentacije, veroispovesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode socijalne isključenosti ili drugog ličnog svojstva (član 25). Formulacija „i drugog ličnog svojstva“ implicira da spisak osnova za diskriminaciju korisnika nije konačan, već da pored pobrojanih, obuhvata i sva druga lična svojstva u koja se upravo može svrstati i okolnost da je neko lice bilo pravnosnažno osuđeno na kaznu zatvora zbog učinjenog krivičnog dela, te da je istu izdržalo u odgovarajućoj ustanovi.

Kao korisnik prava ili usluga socijalne zaštite može se javiti pojedinac ili porodica koja se suočava sa preprekama u zadovoljavanju potreba usled čega ne može da dostigne ili da održi kvalitet života ili koja nema dovoljno sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba, a ne može da ih ostvari svojim radom, prihodom od imovine ili iz drugih izvora (član 41. stav 1). Maloletno lice i punoletno lice koje nije navršilo 26 godina života mogu biti korisnici kada im je usled porodičnih ili drugih životnih okolnosti ugroženo zdravlje, bezbednost i razvoj, odnosno ukoliko je izvesno da oni bez podrške sistema socijalne zaštite ne mogu da dostignu optimalni nivo razvoja. U kontekstu pružanja postpenalne pomoći treba istaći da Zakon o socijalnoj zaštiti kao lica koja se naročito smatraju podobnim da se nađu u ulozi korisnika posebno izdvaja ona maloletna lica, odnosno punoletna lica koja nisu navršila 26 godina, koja su u sukobu sa roditeljima, starateljem i zajednicom, koja svojim ponašanjem ugrožavaju sebe i okolinu i koja se suočavaju sa teškoćama zbog zloupotrebe alkohola, droga ili drugih opojnih sredstava (član 41. stav 2. tačke 4. i 5). Poznajući prirodu problema sa kojima se suočavaju bivši osuđenici kada se nađu na slobodi, kao i najčešće obrasce njihovog ponašanja po izlasku iz završne ustanove, može se očekivati da će neki od njih spadati upravo u ovu kategoriju korisnika prava ili usluga socijalne zaštite. Naravno, to ne znači da bivši osuđenici koji spadaju u ovu starosnu kategoriju ne mogu biti korisnici prava ili usluga socijalne zaštite i po nekom drugom osnovu.

Punoletno lice koje je navršilo 26. ali nije navršilo 65, kao i punoletno lice starije od 65 godina, mogu biti korisnici prava ili usluga socijalne zaštite ako su mu blagostanje, bezbednost i produktivan život u društvu ugroženi rizicima usled neke od sledećih okolnosti: starosti, invaliditeta, bolesti, porodičnih i drugih životnih okolnosti. Zakon taksativno nabroja koje okolnosti se smatraju naročito podesnim da dovedu pojedinca u situaciju u kojoj su mu potrebna prava ili usluge socijalne zaštite, što će u slučaju bivših osuđenika po pravilu biti okolnost da se usled društvenih ili drugih prepreka susreću sa funkcionalnim

ograničenjima u jednoj ili više oblasti života, odnosno da se suočavaju sa teškoćama zbog poremećenih odnosa u porodici, zavisnosti od alkohola, droga ili drugih opojnih sredstava ili zbog drugih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja i drugih uzroka (član 41. stav 3. tačke 1. i 3).

Iako bivšim osuđenima u skladu sa opisanim zakonskim odredbama pripada pravo da se, ako ispunjavaju propisane uslove, nađu u ulozi korisnika bilo koje od zakonom predviđenih usluga socijalne zaštite, položaj ove kategorije građana i problemi sa kojima se oni najčešće susreću ukazuju na to da za njih najveći značaj imaju usluge podrške za samostalan život i savetodavno-terapijske usluge, ali, u određenim slučajevima i usluge smeštaja (član 40. stav 1. tačke 3, 4. i 5). Usluge podrške za samostalan život pružaju se pojedincu da bi se njegove mogućnosti za zadovoljenje osnovnih potreba izjednačile s mogućnostima ostalih članova društva, da bi mu se poboljšao kvalitet života i da bi mogao da vodi aktivan i samostalan život u društvu. Obezbeđuje ih jedinica lokalne samouprave, osim ako zakonom nije predviđeno da ih obezbeđuje Republika Srbija (član 45). Savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge pružaju se kao vid pomoći pojedincima i porodicama koje su u krizi, radi unapređivanja porodičnih odnosa, prevazilaženja kriznih situacija i sticanja veština za samostalan i produktivan život u društvu. Ovu vrstu usluga obezbeđuju jedinica lokalne samouprave, autonomna pokrajina, odnosno Republika Srbija (član 46). Usluga smeštaja obezbeđuje se smeštajem korisnika u srodničku, hraniteljsku i drugu porodicu za odrasle i starije (porodični smeštaj), dom za smeštaj korisnika, uključujući male domske zajednice (domski smeštaj), prihvatilište, kao i druge vrste smeštaja, u skladu sa zakonom. I ove usluge obezbeđuje Republika Srbija, autonomna pokrajina i jedinica lokalne samouprave (član 47). Kada se govori o domskom smeštaju odraslih lica treba napomenuti da Zakon o socijalnoj zaštiti zabranjuje da dom za smeštaj odraslih i starijih ima kapacitet veći od 100 korisnika, dok dom za smeštaj dece i mladih ne sme imati više od 50 korisnika (član 54. stav 2), što, imajući u vidu i onako ograničene smeštajne, finansijske i kadrovske kapacitete postojećih ustanova ove vrste, u znatnoj meri ograničava mogućnost za rešavanje problema privremenog smeštaja bivših osuđenika nakon napuštanja zatvora. Budući da se problemi sa kojima se bivši osuđenici susreću javljaju praktično u svim oblastima života, poseban značaj za njihovu resocijalizaciju imaju i takozvane međusektorske usluge, odnosno usluge koje se, zavisno od potreba socijalnih korisnika, mogu pružati istovremeno i kombinovano sa uslugama koje pružaju obrazovne, zdravstvene i druge ustanove. Usklađeno pružanje međusektorskih usluga obezbeđuje se zaključivanjem protokola o saradnji (član 58)

Poseban značaj za uspešnu realizaciju postpenalne pomoći koju bivšim osuđenima pružaju udruženja građana ima odredba Zakona o socijalnoj zaštiti-

ti kojom je predviđena mogućnost saradnje između državnog i nevladinog sektora u pružanju usluga socijalne zaštite uopšte. Njome je propisano da ustanove i drugi oblici organizovanja utvrđeni zakonom koji obavljaju delatnost, odnosno pružaju usluge socijalne zaštite saraduju sa ustanovama predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja, zdravstvenim ustanovama, policijom, pravosudnim i drugim državnim organima, organima teritorijalne autonomije, odnosno organima jedinica lokalne samouprave, udruženjima i drugim pravnim i fizičkim licima. Okviri i konkretan način ostvarivanja saradnje u pružanju usluga socijalne zaštite određuju se odredbama sporazuma o saradnji zaključenih između tih subjekata (član 7).

2.3. Zakon o udruženjima

Konačno, za ostvarivanje postpenalnog tretmana bilo u saradnji između ustanova socijalne zaštite i udruženja građana, bilo samostalno od strane nevladinih organizacija značajne su i odredbe Zakona o udruženjima¹⁰, kojim se uređuju uslovi za osnivanje, pravni položaj, upis i brisanje iz registra, članstvo, organi, statusne promene i prestanak postojanja i druga pitanja bitna za rad udruženja građana. Ovaj zakon definiše udruženje kao dobrovoljnu i nevladinu nedobitnu organizaciju zasnovanu na slobodi udruživanja više fizičkih ili pravnih lica, osnovanu radi ostvarivanja i unapređenja određenog zajedničkog ili opšteg cilja i interesa koji nisu zabranjeni Ustavom ili zakonom (član 2. stav 1). Udruženje se osniva i organizuje slobodno i samostalno je u ostvarivanju svojih ciljeva, s tim što njegovi ciljevi i delovanje ne mogu biti usmereni na nasilno rušenje ustavnog poretka i narušavanje teritorijalne celokupnosti Republike Srbije, kršenje zajemčenih ljudskih ili manjinskih prava ili izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti zasnovane na rasnoj, nacionalnoj, verskoj ili drugoj pripadnosti ili opredeljenju, kao i polu, rodu, fizičkim, psihičkim ili drugim karakteristikama i sposobnostima (član 3).

Odredbe Zakona o udruženjima daju sasvim dovoljno prostora za osnivanje i funkcionisanje udruženja građana koja bi se bavila, bilo samostalno bilo u saradnji sa ustanovama socijalne zaštite ili drugim državnim institucijama, pružanjem postpenalne pomoći licima koja su se našla na slobodi nakon izdržane kazne zatvora. Štaviše, njime se stvaraju normativne pretpostavke za podsticaj njihovog rada tako što se propisuje da se sredstva za podsticanje programa ili nedostajućeg dela sredstava za finansiranje programa koje realizuju udruženja, a koji su od javnog interesa obezbeđuju u budžetu Republike Srbije.

---

¹⁰ Zakon o udruženjima, Službeni glasnik RS, br. 51/2009.

Njih dodeljuje Vlada, odnosno ministarstvo nadležno za oblast u kojoj se ostvaruju osnovni ciljevi udruženja na osnovu sprovedenog javnog konkursa i zaključuje ugovore o realizovanju odobrenih programa. U Zakonu su nabrojani programi za koje se naročito smatra da su od javnog interesa. To su programi u oblasti: socijalne zaštite, boračko-invalidske zaštite, zaštite lica sa invaliditetom, društvene brige o deci, zaštite interno raseljenih lica sa Kosova i Metohije i izbeglica, podsticanje nataliteta, pomoći starima, zdravstvene zaštite, zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava, obrazovanja, nauke, kulture, informisanja, zaštite životne sredine, održivog razvoja, zaštite životinja, zaštite potrošača, borbe protiv korupcije, kao i humanitarni programi i drugi programi u kojima udruženje isključivo i neposredno sledi javne potrebe (član 38).

Budući da postpenalni tretman uključuje različite oblike rada sa osuđenim licima, kao što su pružanje psiho-socijalne podrške ovim licima i članovima njihovih porodica, njihovo osnaživanje da se suoče sa izazovima reintegriranja u društvenu zajednicu i da prevaziđu prepreke u sferi obrazovanja, zapošljavanja, socijalnog i porodičnog života, jasno je da delatnosti koje ga čine ispunjavaju uslove da budu svrstane u neke od nabrojanih programa od javnog interesa. Uostalom, sama činjenica da je delatnost udruženja građana koja se bave postpenalnim tretmanom bivših osuđenika usmerena na postizanje njihove što potpunije resocijalizacije, odnosno na njihovo odvracanje od ponovnog ispoljavanja ne samo kriminalnih već i drugih socijalno-patoloških obrazaca ponašanja, kao što su zloupotreba alkohola i opojnih droga, potvrđuje njihovu usmerenost ka ostvarivanju veoma važnog javnog interesa – sprečavanje povrata i, na taj način, suzbijanju kriminaliteta u društvu.

3. Predložene izmene normativnog okvira od značaja za postpenalni tretman

Izmenama normativnog okvira kojim je u Republici Srbiji regulisana oblast izvršenja krivičnih sankcija nastoji se, između ostalog omogućiti implementacija Probacionih pravila Saveta Evrope, usvojenih 2010. godine¹¹.

Nacrt Strategije razvoja sistema izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji u periodu od 2013. do 2020. godine¹² predstavlja izraz nastojanja Uprave

---

11 Recommendation CM/ Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules, adopted by the Committee of Ministers on 20 January 2010 at the 1075th meeting of the Ministers' Deputies, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1575813>, 09.07.2013.

12 Radna verzija Strategije razvoja sistema izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji 2013-2020, <http://www.mpravde.gov.rs/obavestenje/1561/radna-verzija-strategije-razvoja-sistema-izvršenja-krivicnih-sankcija-2013-2020.php>, 05.07.2013.

za izvršenje krivičnih sankcija da doprinese zaštiti društva od kriminaliteta putem poboljšanja uslova u kojima se izvršavaju sankcije, kao i da omogući primenu savremenih saznanja prilikom tretmana osuđenih lica kako bi se ostvarila njihova uspešna reintegracija u društvenu zajednicu i smanjila stopa kriminaliteta.¹³ Kao jednu od prioriternih razvojnih oblasti, Strategija izdvaja i tretman osuđenih, ističući neophodnost primene širokog spektra programa tretmana kao što su terapijski, obrazovni, programi stručnog osposobljavanja i učenja socijalnih veština, koji su usmereni na očuvanje mentalnog i fizičkog zdravlja tokom izvršenja kazne, značaj uticaja na promenu ponašanja osuđenika, stručno osposobljavanje, ali i pripremu za otpust i reintegraciju. Pri tome je istaknuta potreba za obezbeđivanjem konkretnih programa obuke i stručnog osposobljavanja osuđenih lica kako bi stekla i potvrdila svoja znanja i mogućnosti za konstruktivno radno angažovanje za vreme izvršenja kazne, ali i za uspešnu reintegraciju u društvo nakon izvršenja kazne. Status posebne prioriternosti oblasti u okviru ciljeva i zadataka predviđenih Strategijom pripada i problematici alternativnih mera i sankcija i postpenalnog prihvata. U tom smislu, Strategijom je predviđeno širenje kancelarija za alternativne sankcije i tretman i stvaranje uslova za realizaciju postpenalnog tretmana lica nakon izvršene kazne zatvora.¹⁴

U delu Nacrta Strategije posvećenom rešavanju problema u oblasti socijalne reintegracije i prihvata osuđenih lica ističe se da su osnovni razlozi za organizovanje sistema socijalne reintegracije i prihvata osuđenih lica realne društvene potrebe za smanjenjem rizika od recidivizma, koji je obrnuto proporcionalan naporima da se veći deo bivših osuđenika na vreme uspešno reintegriše u društvenu zajednicu. Kao preduslov za uspešnu realizaciju tih nastojanja, istaknuto je organizovanje aktivnosti usmerenih na smanjenje socijalne isključenosti bivših osuđenika. Predviđeno je da se aktivnosti različitih relevantnih aktera u ovoj oblasti objedine pod okriljem probacione službe kao osnovnog nosioca tih delatnosti i koordinatora saradnje između pojedinih sektora. Poslove probacione službe obavljao bi poverenik nadležan prema mestu prebivališta osuđenog. On bi bio zadužen da sastavi program socijalne reintegracije i prihvata sa individualno određenim prioritetima za svako lice, subjekte koji će učestvovati u njegovoj realizaciji, načine pružanja pomoći osuđenom i oblike nadzora nad sprovođenjem programa.¹⁵ U Nacrtu Strategije je istaknuto da u našoj zemlji već postoje osnovni preduslovi za organizovanje sistema socijalne reintegracije i prihvata osuđenih lica. Oni se ostvaruju kroz razvoj aktivnosti

---

13 Op .cit., 3.

14 Op. cit., 4.

15 Op. cit., 17.

posebnih poverenika zaduženih za izvršenje alternativnih sankcija u okviru posebne organizacione jedinice Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Ali, naglašeno je da one i dalje egzistiraju samo kao mogućnosti koje tek treba iskoristiti, upotpuniti i prilagoditi ostvarenju ciljeva socijalne reintegracije i prihvata bivših osuđenika, kao i da je neophodno omogućiti održivi razvoj tog sistema. Kao osnovna pretpostavka za uspešno funkcionisanje sistema socijalne reintegracije i postpenalnog prihvata istaknuto je usklađeno i povezano delovanje svih subjekata koji se u okviru svojih nadležnosti angažuju u toj oblasti, a u okviru toga, saradnja poverenika sa službama u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija i centrima za socijalni rad i sa svim drugim subjektima koji bi naknadno bili uključeni u sistem socijalne reintegracije i postpenalnog prihvata.¹⁶

Detaljnije smernice o tome date su u Nacrtu Strategije za socijalnu reintegraciju i prihvata osuđenih lica za period od 2012. do 2015. godine, koji je nastao kao jedan od rezultata zajedničkog rada Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i Misije OEBS-a u Srbiji usmerenog na izradu strateških dokumenata Uprave. Nacrt je predstavljen na javnoj raspravi u novembru 2012. godine, a predviđeno je da bude upućen Ministarstvu pravde i državne uprave koje bi ga u formi zvaničnog dokumenta poslalo Vladi Republike na usvajanje, što bi ga učinilo prvim pravnim aktom koji se na sveobuhvatan i analitički način bavi ovom problematikom i postavlja polazne osnove za uspostavljanje sistema postpenalnog prihvata lica otpuštenih sa izdržavanja kazne u našoj zemlji.¹⁷

Nacrt novog Zakona o izvršenju krivičnih sankcija¹⁸ predviđa da se licu otpuštenom sa izdržavanja kazne zatvora pruža neophodna pomoć i podrška kako bi se umanjio rizik vršenja novih krivičnih dela (član Nacrt obavezuje zavod za izvršenje krivičnih sankcija da pre otpuštanja osuđenog sa izvršenja kazne zatvora, u okviru programa postupanja, utvrdi program pružanja pomoći osuđenom nakon otpuštanja (član 184. stav 1). Pri tome je naglašeno da zavod u ostvarivanju pružanja postpenalne pomoći saraduje sa odgovarajućom organizacionom jedinicom u okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija nadležnom za tretman i alternativne sankcije, organom starateljstva nadležnim prema mestu poslednjeg prebivališta, odnosno boravišta osuđenog pre upućivanja na izvršenje kazne zatvora, kao i sa policijom ili odgovarajućom organizacijom ili

---

16 Op. cit., 18.

17 Više o tome: Joka, D. (ur.), Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2011. godinu, Ministarstvo pravde Republike Srbije – Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Beograd, 2012, 84-85. i Alternativne sankcije, Bilten, br. 3/2012, Ministarstvo pravde Republike Srbije – Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Beograd, 2013.

18 Radna verzija Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, <http://www.mpravde.gov.rs/obavestjenje/1556/radna-verzija-zakona-o-izvršenju-krivicnih-sankcija.php>, 08.07.2013.

udruženjem (član 184. stav 2.). Iz ove odredbe se može videti da je zakonodavac i u predlogu novog Zakona o izvršenju krivičnih sankcija zadržao opciju da na sprovođenju postpenalnog tretmana ne budu angažovani samo državni organi, već i druge organizacije i udruženja, koja se u svom radu bave ovom problematikom. Zavodu se i u Nacrtu (kao i u važećem Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija) nalaže da pre otpuštanja osuđenog o tome obavesti policiju u mestu njegovog prebivališta, odnosno boravišta, kao i sud koji mu je izrekao kaznu zatvora (član 184. stav 3). Nacrt predviđa usvajanje posebnog zakona koji bi detaljnije regulisao pripreme za otpuštanje osuđenog i pružanje pomoći osuđenom nakon otpuštanja (član 184. stav 4).

Nacrt Zakona o probaciji izvršenja vanzavodskih sankcija i mera¹⁹ uređuje postupak izvršenja vanzavodskih sankcija i mera izrečenih u krivičnom i prekršajnom postupku koje se izvršavaju u zajednici, propisuje svrhu i sadržaj poslova probacije izvršenja, način izvršenja tih poslova i položaj lica koje je uključeno u probaciju (član 1. stav 1). Osnovni razlog za kreiranje ovog zakonskog predloga jeste nastojanje da se normativni okvir u našoj zemlji relevantan za problematiku probacije uskladi sa Probacionim pravilima Saveta Evrope, odnosno da se omogući njihova implementacija²⁰, a sve to u cilju zaštite društva od kriminaliteta, resocijalizacije učinilaca krivičnih dela i njihove reintegracije u socijalnu zajednicu, ali i radi pružanja pomoći žrtvama krivičnih dela i njihovim porodicama, na šta je skrenuo pažnju i Zaštitnik građana u svom poslednjem godišnjem izveštaju.²¹

Prema Nacrtu, poslovi probacije izvršenja uključuju: praćenje izvršenja obaveza prema odluci javnog tužilaštva u slučaju odlaganja krivičnog gonjenja ili zaključenog sporazuma o priznanju krivičnog dela, praćenje izvršenja mere zabrane napuštanja stana sa ili bez elektronskog nadzora i mere zabrane prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem, organizaciju, sprovođenje i praćenje izvršenja kazne rada u javnom interesu, zaštitnog nadzora kod uslovne osude i kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje, nadzor nad uslovno otpuštenim licem, kao i pružanje podrške i pomoći licu posle izvršene kazne zatvora i druge poslove od značaja za obavljanje poslova prover-

---

19 Radna verzija Zakona o probaciji izvršenja vanzavodskih sankcija i mera, <http://www.mpravde.gov.rs/files/ZAKON%20O%20PROBACIJI%2013%205-13.doc>, 08.07.2013.

20 Stevović, M. (ur.), Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2012. godinu, Ministarstvo pravde Republike Srbije – Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Beograd, 2013, str. 70.

21 Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2012. godinu, Zaštitnik građana, Beograd, 2013, 44. http://www.ombudsman.rs/attachments/2766_Godi%C5%A1nji%20izve%C5%A1taj%20Za%C5%A1titnika%20graana%20za%202012%20godinu.pdf, 10.07.2013.

avanja (član 5). Obavljanje ovih poslova spada u nadležnost posebne organizacione jedinice Uprave za izvršenje krivičnih sankcija zadužene za tretman i alternativne sankcije pri Ministarstvu pravde i državne uprave. Za poslove probacije izvršenja stvarno je nadležna poverenička kancelarija u organizacionoj jedinici, osnovana za područje teritorijalne nadležnosti jednog ili više viših sudova, dok je mesno nadležan državni službenik iz povereničke kancelarije (poverenik) najbliže mestu prebivališta ili boravišta lica uključenog u probaciju (član 3. stav 1, 2. i 3). Ali, poverenička kancelarija ne obavlja svoje poslove sama već saradujući i razmenjujući relevantne podatke sa drugim državnim organima, naučnim ustanovama, organima lokalne zajednice nevladinim organizacijama i drugim institucijama koje se bave tim poslovima. Radi obavljanja poslova probacije izvršenja, poverenička kancelarija može angažovati stručne radnike ili saradnike i druga lica u svojstvu volontera (član 3. stav 4. i 5). Insistiranjem na saradnji, koordiniranom delovanju i konstantnoj razmeni informacija između poverenika i drugih relevantnih subjekata uključujući i nevladine organizacije, potvrđuje se nastojanje zakonopisca da održi i proširi normativne okvire za angažovanje i udruženja građana na polju pružanja postpenalne pomoći. Time se ujedno potvrđuje njegova rešenost da omogućiti da ova udruženja građana budu uključena u proces sprovođenja postpenalnog tretmana i prepoznata kao potencijalni saradnici, partneri državnih organa na njegovoj realizaciji.

Prema Nacrtu Zakona o probaciji, poverenik prilikom izrade programa za otpust saraduje sa službom tretmana u zavodu, a po potrebi uspostavlja i neposredan kontakt sa osuđenim. Ako služba tretmana proceni da postoji potreba za pružanjem pomoći osuđenom nakon izvršene kazne zatvora, ili ukoliko osuđeni sam zatraži pomoć, poverenik treba da otpočne sa izradom programa prihvata najkasnije u roku od mesec dana pre otpusta (član 57). Ovaj program predstavlja skup mera i postupaka koje se primenjuju u cilju uključivanja otpuštenih osuđenika u život na slobodi. U zavisnosti od potreba ovih lica i konkretnih okolnosti, program mogu sačinjavati različite aktivnosti, kao što su: pružanje pomoći prilikom pronalaženja smeštaja i ishrane, pružanje pomoći u ostvarivanju prava na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, davanje saveta prilikom izbora prebivališta ili boravišta i u cilju usklađivanja porodičnih odnosa, pružanje podrške i pomoći prilikom pronalaženja zaposlenja, odnosno dovršavanja školovanja ili stručnog osposobljavanja, uspostavljanje saradnje sa nadležnim centrom za socijalni rad u cilju davanja novčane podrške za podmirenje najnužnijih potreba, ali i pružanje drugih oblika pomoći i podrške (član 58. stav 1). Program prihvata izrađuje se na sličan način kao i pojedinačni program postupanja (član 58. stav 2), što znači da ga izrađuje poverenik i to na

osnovu procene ličnosti, ličnih prilika, zdravstvenog stanja, stručnih kvalifikacija, identifikovanja kriminogenih rizika i potreba lica na koje se program odnosi. Program sadrži metode, postupke i rokove za njihovo sprovođenje, nosioce pojedinačnih aktivnosti i ostale podatke od značaja za ispunjenje svrhe probacije izvršenja, odnosno, u ovom slučaju, svrhe postpenalnog prihvata. Program postupanja obavezno mora sadržati preuzete obaveze ili mere određene od strane nadležnog organa, a lice na koje se program odnosi mora biti upoznato sa njegovom sadržinom i prihvatiti ga svojim potpisom. Nakon toga, ono je obavezno da programom utvrđene postupke i mere izvršava (član 9).

4. Postojeće stanje u oblasti postpenalnog tretmana u Srbiji

U Izveštaju o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2009. godinu istaknuto je da je izmenama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija detaljnije regulisana saradnja nadležnih državnih organa u cilju obezbeđivanja postpenalne zaštite, sa ciljem da se omogući postpenalna zaštita i pospeši reintegracija lica u socijalnu sredinu nakon izdržane kazne zatvora.²² Ipak, Izveštaj ne spominje da su preduzeti praktični koraci koji bi omogućili implementaciju tog normativnog okvira.

Prema Izveštaju o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2010. godinu, kontinuirana obuka poverenika Službe za izvršenje alternativnih sankcija (Povereničke službe) predstavljao je jedan od najvažnijih ciljeva Projekta koji je od februara 2008. do septembra 2010. godine finansijski podržavala ambasada Kraljevine Holandije u Beogradu, a implementirala misija OEBS-a u Srbiji u saradnji sa Upravom za izvršenje krivičnih sankcija. Tada je sproveden niz aktivnosti u okviru stručnog usavršavanja poverenika, uključujući i studijsku posetu Probacionoj službi Holandije, gde su učesnici imali mogućnost da se upoznaju sa modalitetima sprovođenja alternativnih sankcija u ovoj zemlji, kao i sa posebnim programima koji za cilj imaju promenu ponašanja osuđenih lica kroz intervencije kojima se utiče na spoznaju i kontrolu negativnih emocija i reakcija i vrši uticaj na one faktore rizika koji su vezani za kriminogeno ponašanje i vršenje krivičnih dela.²³ Iako se iz Izveštaja može zaključiti da je obuka poverenika bila prvenstveno usmerena na sticanje znanja iz oblasti izvršenja alternativnih sankcija, a ne na oblast postpenalnog tretmana, treba naglasiti da je proučavanje programa kojima se utiče na promenu ponašanja osuđenih lica

---

22 Godišnji izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2009. godinu, 23. <http://www.uiks.mpravde.gov.rs/lt/articles/izvestaji/>, 09.07.2013.

23 Joka, D. (ur.), Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2010. godinu, Ministarstvo pravde Republike Srbije – Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Beograd, 2010, str. 61-62.

značajno ne samo za rad sa njima tokom izvršenja krivičnih sankcija, već i za uspešnu prevenciju njihovog vraćanja kriminalnim modelima ponašanja nakon izdržane kazne. Takođe, u ovom izveštaju je istaknuto da su u saradnji sa misijom OEBS-a u Srbiji izrađena tri podzakonska akta – pravilnika kojima su regulisane pojedine oblasti od značaja za izvršenje krivičnih sankcija²⁴, od kojih Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica²⁵ može doprineti stvaranju povoljnijih uslova za socijalnu reintegraciju bivših osuđenika, budući da je jedan od ciljeva tretmata upravo njihova resocijalizacija. Naime, prema ovom podzakonskom aktu, tretman prema osuđenom obuhvata primenu svih predviđenih aktivnosti – planiranih metoda, tehnika i postupaka, preduzetih sa ciljem da osuđeni usvoji društveno prihvatljiv sistem vrednosti i ovlada veštinama za uspešno uključivanje u zajednicu kako ubuduće ne bi činio krivična dela, a sprovodi se kroz program postupanja, razvrstavanje, naknadno razvrstavanje i pripremu za otpust (član 6).

Od koraka načinjenih u pravcu stvaranja povoljnijih uslova za sprovođenje postpenalnog tretmana u našoj zemlji, Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2011. godinu spominje izradu Strategije za socijalnu reintegraciju i prihvat osuđenih lica za period od 2012. do 2015. godine, koja je ocenjena veoma pozitivno, budući da predstavlja prvi pravni akt kojim je u našoj zemlji ova problematika regulisana na sveobuhvatan način. U njemu je takođe istaknuto da kancelarije za alternativne sankcije (u čiju nadležnost spada i sprovođenje postpenalnog tretmana) funkcionišu u Beogradu, Novom Sadu, Nišu, Subotici, Valjevu, Somboru i Kragujevcu.²⁶

Najnoviji javnosti dostupan izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, koji se odnosi na 2012. godinu kao osnovnu prepreku za efikasan i kvalitetan rad Odeljenja za tretman i alternativne sankcije, a samim tim i za sprovođenje ne samo alternativnih sankcija, već i postpenalnog tretmana, ističe nedostatak finansijskih sredstava koja bi bila uložena u otvaranje novih kancelarija i prijem novih zaposlenih u cilju poboljšanja kvaliteta obavljanja poslova poverenika, kao i redovnih poslova službenika tretmana. Uprkos tome, u Izveštaju je istaknuto da se planira širenje mreže kancelarija za alternativne sankcije kroz osnivanje 7 novih kancelarija i to u Sremskoj Mitrovici, Požarevcu, Užicu, Leskovcu, Čačku, Smederevu i Pančevu²⁷. Osim toga, navedeno je da je u okviru projekta

---

24 Joka, D. (ur.), Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2010. godinu, op. cit., 60.

25 Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica, Službeni glasnik RS, br. 72/2010.

26 Joka, D. (ur.), Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2011. godinu, Ministarstvo pravde Republike Srbije – Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Beograd, 2012, str. 84-85.

27 Stevović, M. (ur.), Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2012. godinu, Ministarstvo pravde Republike Srbije – Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Beograd, 2013, str. 39.

„Jačanje sistema alternativnih sankcija u Srbiji“, finansiranog od strane Evropske unije, koji se sprovodi od septembra 2011. godine, a planirano je da traje do septembra 2013. godine, pružena podrška Upravi za izvršenje krivičnih sankcija i misiji OEBS-a u njihovom radu na Strategiji za postpenalni prihvata i resocijalizaciju osuđenih lica kako bi se stvorili uslovi za pružanje različitih vidova pomoći ovim licima²⁸. Projekat „Podrška stručnom obrazovanju i obuci u zatvorskim ustanovama Srbije“²⁹ takođe je doprineo stvaranju pogodnijih uslova za postpenalnu reintegraciju osuđenika u socijalnu zajednicu. I ovaj projekat je finansiran od strane Evropske unije, započet je tokom 2011. godine, a planirano je da njegovo sprovođenje u 3 kazneno-popravna zavoda (Požarevac, Sremska Mitrovica i Niš) traje 24 meseca. On predstavlja podršku Upravi za izvršenje krivičnih sankcija za uspostavljanje efikasnog i održivog sistema stručnog obrazovanja osuđenika u zatvorima u Srbiji, a njegov glavni cilj jeste proširenje mogućnosti zapošljavanja bivših osuđenika, čime bi se olakšala njihova resocijalizacija.³⁰ Do prve polovine 2013. godine je ukupno 145 osuđenika uspešno završilo obuke koje se sprovode u tri zatvora. Jedan broj osuđenih lica motivisan je i da nastavi da radi u zatvoru nakon završenih obuka i neki od njih su odmah radno angažovani u zatvorima, što je i jedan od ciljeva projekta.³¹

U posebnom odeljku Redovnog godišnjeg izveštaja Zaštitnika građana za 2012. godinu, posvećenom zaštiti prava lica lišenih slobode, istaknuto je da nedostaci u položaju lica lišenih slobode i kršenje njihovih ljudskih prava potiču iz pojedinačnih odnosa državnih službenika prema ovoj kategoriji građana, nedostataka u organizaciji i funkcionisanju pojedinih ustanova i sistema kao celine, majkavosti ili potpunom odsustvu određenih zakonskih i podzakonskih akata, ali i iz šireg društvenog odnosa prema licima lišenim slobode koji podrazumeva njihovu stigmatizaciju i stav o opravdanosti njihovog lošeg položaja. Pri tome je podvučeno da visoka stopa recidivizma potvrđuje da postojeći sistem izvršenja krivičnih sankcija ne uspeva da postigne svrhu kažnjavanja. Kao jedan od konkretnih primera navode se nedovoljne tretmanske aktivnosti u zatvorima, nefunkcionalno razvrstavanje osuđenika, izostanak delotvorne pripreme za otpust i nepostojanje efikasnog postpenalnog prihvata

---

28 Stevović, M. (ur.), Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2012. godinu, op. cit., 70.

29 Više o tome videti na zvaničnoj internet prezentaciji projekta „Podrška stručnom obrazovanju i obuci u zatvorskim ustanovama Srbije“, <http://www.vet-kpz.rs/?m=157>, 09.07.2013.

30 Stevović, M. (ur.): Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2012. godinu, op. cit., 71.

31 Mogućnosti za obuku i zapošljavanje bivših osuđenika i usklađivanje legislative, Beograd, [http://www.vet-kpz.rs/?m=158&v=96&t=Mogućnosti_za_obuku_i_zapošljavanje_bivših_osuđenika_i_usklađivanje legislative](http://www.vet-kpz.rs/?m=158&v=96&t=Mogućnosti_za_obuku_i_zapošljavanje_bivših_osuđenika_i_usklađivanje_legislative), 09.07.2013.

bivših osuđenika.³² U Izveštaju je takođe podvučeno da postoji potreba za usvajanjem Zakona o probaciji, kao i za unapređenjem postojećih podzakonskih akata kako bi se ostvario intenzivan aktivni tretmanski rad sa osuđenim licima, omogućilo funkcionalno i stimulatивно razvrstavanje i dodeljivanje posebnih prava, sprovodilo delotvorno pripremanje osuđenika za otpust u okviru posebnih otpusnik jedinica i realizovao efikasni postpenalni prihvat koji bi omogućio reintegraciju osuđenika po njihovom otpustu.³³

Osim nedostataka koji se tiču tretmana osuđenika i u zavodima (što se svakako odražava i na način na koji će se oni ponašati nakon otpusta), u Redovnom godišnjem izveštaju Zaštitnika građana za 2011. godinu upozoreno je da socijalna podrška licima lišenim slobode gotovo i ne postoji, te da je njihov položaj dodatno opterećen izostankom socijalne podrške njihovim porodicama, a naročito deci. Programi koji se sačinjavaju radi pružanja socijalne pomoći i podrške osuđenima nakon otpuštanja ocenjeni su kao paušalni, što znači da je osuđeni nakon otpuštanja praktično „prepušten sam sebi“. Time se povećava rizik da će osuđeni, kao lice koje nije adekvatno prilagođeno životu van zavodskih uslova, u najkraćem roku ponovo učiniti krivično delo.³⁴

5. Doprinos udruženja građana realizaciji postpenalnog tretmana – primeri dobre prakse

Volonterske, humanitarne organizacije i njihove aktivnosti u znatnoj meri doprinose prihvatanju osuđenika u okvire društvene zajednice, a, kao što je već istaknuto, u mnogim pravnim sistemima je sprovođenje postpenalnog tretmana u potpunosti prepušteno civilnom sektoru, što se pokazalo kao prilično uspešan potez. Dobar primer takvog postupanja predstavlja Zakon o socijalnoj zaštiti američke države Teksas, koji, regulišući način postupanja sa osuđenima i ostvarivanje njihovih prava i obaveza tokom trajanja kazne zatvora, propisuje da je država obavezna da podrži svaku inicijativu volonterskih organizacija koja je usmerena na sprovođenje različitih programa (poput edukacije, profesionalnog osposobljavanja, umetničkih radionica i lečenja zavisnosti od upotrebe alkohola ili opojnih droga). Posebno mesto među ovim programima zauzimaju oni koji su posvećeni pružanju pomoći osuđenima na njihovom putu od života

---

32 Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2012. godinu, 32-33.

33 Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2012. godinu, 44.

34 Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2011. godinu, Zaštitnik građana, Beograd, 2012, 33. <http://www.ombudsman.rs/attachments/Redovan%20godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20građana%20za%202011%20godinu.pdf>, 10.07.2013.

u zatvoru do života na slobodi, a sve to u cilju smanjenja rizika od pojave recidivizma među osuđeničkom populacijom.

U razvijenim zemljama poput Sjedinjenih Američkih Država osmišljavaju se projekti, nekada zasnovani na religijskoj pripadnosti, čiji je cilj ne samo poboljšanje položaje osuđenika u samim kaznenim zavodima, već i unapređenje njihove pripreme da nakon napuštanja ustanove opstanu kao radnici, bračni partneri, roditelji i, uopšte, kao korisni članovi društvene zajednice. Osnovni cilj ovakvih projekata jeste sprečavanje povrata bivših osuđenika, odnosno njihovo odvratanje od ponovnog vršenja krivičnih dela. Jedan od takvih projekata jeste i Projekat H.E.L.P. koji na religijskoj osnovi organizuje *Aleph Institute*, neprofitna nevladina organizacija posvećena, između ostalog, pružanju podrške osuđenicima i njihovim porodicama koji pripadaju jevrejskoj veroispovesti³⁵. Ovaj projekat bio je inspirisan rezultatima istraživanja koje je pokazalo da u Sjedinjenim Američkim Državama raste broj nerehabilitovanih bivših osuđenika koji, kao takvi, postaju deo društvene zajednice. Istraživanje je potvrdilo da većina bivših osuđenika ima želju da „radi nešto dobro“, ali da mnogima nedostaje ideja šta bi to moglo biti. Tako, Projekat H.E.L.P. polazi od pretpostavke da bi program zasnovan na religijskoj osnovi mogao da pomogne osuđenicima da saznaju „šta je to dobro“, kao i da nauče prihvatanje, toleranciju, oprost i razumevanje od onih koji žive u njihovom okruženju i prihvate odgovornost za svoje postupke ne bi li se što uspešnije integrisali u društvenu zajednicu.³⁶

Privatizacija predstavlja izuzetno sporno pitanje u svakoj oblasti javnog sektora u Evropi. U oblasti probacije, neslaganja uglavnom postoje kada su u pitanju razmere u kojima privatni sektor treba da bude uključen u sprovođenje probacije. Iako načelno nije sporno da probacija jeste i treba da ostane duboko ukorenjena u javnom sektoru, u Austriji je sprovođenje probacije već decenijama unazad povereno civilnom sektoru – jednoj jedinoj nevladinoj organizaciji. U pitanju je udruženje „*Neustart*“ ili „*Novi početak*“, osnovano 1957. godine. Ova neprofitna organizacija za probaciju, medijaciju i socijalni rad već decenijama faktički ima neku vrstu monopola na sprovođenje probacionih aktivnosti, i postpenalnog tretmana. U 2010. godini, u ovom udruženju je bilo angažovano 557 stalno zaposlenih i skoro 1000 volontera. Kada je u pitanju struktura korisnika, podaci iz 2010. godine pokazuju da je ova organizacija obezbedila svoje usluge za: 14.176 osuđenih lica na uslovnom otpustu, 96 osuđenih lica pod elektronskim nadzorom, 4.458 bivših zatvorenika koji su otpušteni sa izdržavanja

---

35 Više o tome videti na: www.aleph-institute.org, 22.05.2013.

36 Konstantinović Vilić S., Kostić, M., Penologija, op. cit., 184-185.

kazne zatvora i 8.200 lica koja su izvršavala kaznu rada u javnom interesu.³⁷ Neustart je neprofitna organizacija koja deluje u oblasti koja mora biti finansirana od strane javnog sektora, a njen prioritet predstavlja obezbeđenje kvalitetnih usluga probacije za dobrobit cele zajednice, kako bi se kroz poboljšanje socijalne situacije i ličnog života korisnika omogućila njihova reintegracija u društvo i redukovao recidivizam. Neustart je tokom svog rada uspeo da izgradi dugu tradiciju socijalnog rada i da razvije niz socijalno konstruktivnih metoda rada sa osuđenima i bivšim osuđenima. U tom smislu, fokus je na omogućavanju bivšim osuđenima da steknu više znanja i veština, kao i na pružanju pomoći ovim licima prilikom prevazilaženja prepreka na koje nailaze nakon otpusta, poput zdravstvenih, finansijskih ili drugih problema³⁸.

Primer efikasne i uspešne saradnje državnog i civilnog sektora na pružanju postpenalne pomoći može se naći i u nemačkom pravnom sistemu. U pitanju je Program Integracije prestupnika na tržište rada (*Integration Straffälliger in Arbeit – ISA*), koji se sprovodi u Nemačkoj od 2009. godine. Finansiran od strane Evropskog Socijalnog fonda, ovaj projekat zajednički sprovode centri za socijalni rad i udruženja za pružanje postpenalne pomoći dva manja grada (Forchajm i Ortenau) pod upravom Zajednice dobrotvornih udruženja Baden Virtemberga. Smisao ovog projekta jeste da se povećaju šanse za integraciju na tržište rada ne samo prestupnika koji su već bili osuđeni, već i onih lica kod kojih postoji rizik od kriminalnog ponašanja i to kroz razvoj i unapređenje njihovih radnih sposobnosti i stabilizovanje njihovog privatnog života. Od aprila 2009. godine, *ESF-ISA* projekat je podržan kroz centar za zapošljavanje u Štutgartu, u skladu sa odredbom člana 16. Zakona o socijalnoj zaštiti. Od kada ga jo podržao Centar za zapošljavanje u Štutgartu, u ovaj program je uključeno ukupno 51 lice. U poslednje dve godine, program se sprovodio na različitim lokacijama i uključivao je različite aktivnosti. U zavisnosti od vremenskih prilika, neke aktivnosti odvijale su se u garaži ili na otvorenom prostoru. Mnoge aktivnosti sprovedene su u saradnji sa gradskim i opštinskim vlastima, kao i sa institucijama koje se bave očuvanjem šuma i istorijskim znamenitostima, a uključivale su: rad na održavanju šuma, raščišćavanje terena,

---

37 Decarpes, P., Durnescu, I., Study regarding the development of an integrated inter-institutional mechanism for the social reintegration of former convicts, Project: The return of former convicts to the labour market and their integration in society, European Social Fund, Sectoral Operational Programme Development of Human Resources 2007-2013, UNDP's Country Program for Romania for 2010-2012, Timisoara, 2012, 23.

38 Više o tome: Neustart Austria: private organization in public probation, publication date: 9-5-2008. <http://www.cep-probation.org/news/65/87/neustart-austria-private-organization-in-public-probation>, 22.07.2013.

čišćenje dečjih igrališta, održavanje istorijskih spomenika, proizvodnja lampi od drveta namenjenih za prodaju na dobrotvornoj božićnoj izložbi, itd.³⁹

U Velikoj Britaniji je rad sa bivšim osuđenima takođe u rukama privatnog sektora. Najveća neprofitna organizacija koja se preko 40 godina bavi ovom problematikom u preko 200 lokalnih zajednica širom Engleske i Velsa je *Nacro*, čiji tim uključuje čak 1.400 zaposlenih i volontera. *Nacro* je jedina organizacija u Velikoj Britaniji koja omogućava korisnicima da joj se obrate putem sos telefonske linije (*Nacro's Resettlement Plus Helpline*) i zatraže savet i pomoć.⁴⁰ Pored sos telefonske linije *Nacro* pruža niz drugih usluga čiji je zajednički cilj suzbijanje kriminaliteta i recidiva u Engleskoj i Velsu. One se realizuju u okviru nekoliko programa: 1) Program prevencije kriminaliteta (*Crime Prevention*), 2) Program rada sa prestupnicima (*Working with Offenders*) i 3) Program postpenalnog prihvata (*Resettlement*). U okviru programa posvećenog postpenalnom prihvatu, *Nacro* radi sa bivšim osuđenima kako bi im pomogao da reše svoje probleme kroz promenu svog ponašanja, podržava ih i pomaže prilikom pronalaženja i zadržavanja smeštaja i asistira im prilikom vraćanja u obrazovni sistem ili na tržište rada.⁴¹ U okviru ove organizacije u Notingemu je osnovana „*Basford House*“ u cilju obezbeđivanja podrške u rešavanju stambenog problema učinilaca najtežih krivičnih dela. „*Basford House*“ postoji od 1990. godine, i do sada je pružila pomoć za više od 550 bivših zatovrenika, uspevajući da njihove probleme uspešno reši u preko 78% slučajeva. O obimu i kvalitetu delatnosti ove organizacije govori podatak da joj se samo u period od marta 2011. do aprila 2012. godine obratilo 40.500 osoba, da je obezbedila smeštaj za 1.200 korisnika, da je za 4.800 osuđenika obezbedila zaključenje ugovora o radu tokom boravka u zatvoru i da je za 1.600 bivših osuđenika obezbedila obrazovanje, zaposlenje ili obuku po izlasku na slobodu.

Dok se u našoj zemlji još uvek sprovode pripreme za sprovođenje postpenalnog prihvata u skladu sa evropskim standardima, pojedine nevladine organizacije u okviru svojih projekata nastoje da pomognu bivšim osuđenima i osuđenima da se što uspešnije reintegrišu u socijalnu sredinu nakon izlaska iz zatvora.

Tako, Viktimološko društvo Srbije uspešno je sprovelo projekat pod nazivom „Ljudska prava žena u zatvoru – zalaganje za žene žrtve koje se nalaze u zatvoru“ u okviru kojeg je ostvaren kontakt sa određenim brojem zatvorenica kojima je pružena emotivna podrška, pravni savet, i ostvarivan rad kroz radion-

---

39 Decarpes, P., Durnescu, I., Study regarding the development of an integrated inter-institutional mechanism for the social reintegration of former convicts., op. cit., 34.

40 Više o tome: <http://www.nacro.org.uk/who-we-are/>, 05.09.2013.

41 Više o tome videti na: <http://www.nacro.org.uk/what-we-do/>, 30.08.2013.

ice. Prepoznato je da osuđenice na prolaze kroz adekvatnu pripremu za izlazak iz zatvora, te da osećaju strah od manjka podrške na slobodi. Kako bi im se pomoglo da taj problem prevaziđu, odštampana je i podeljena brošura pod nazivom „Šta treba da znate prilikom izlaska iz zatovra?“, sa jasnim i kratkim savetima za rešavanje nedoumica i problema po izlasku iz zatvora. U brošuri se navode teme o kojima bi osuđenice trebalo da razmisle tokom pripreme za slobodu – porodični odnosi i promena u njima usled boravka u zatvoru, moguća očekivanja zatvorenica, kao i načini da sebi pomogne u rešavanju predstojećih problema. Ona sadrži i kontakte institucija kojima moraju ili mogu da se obrate, uključujući i službu Viktimološkog društva zaduženu za neku vrstu postpenalne podrške zatvorenicama u vidu informisanja, pravne pomoći ili emotivne podrške.⁴²

Pionirski naponi u oblasti sprovođenja postpenalnog tretmana od strane nevladinih organizacija u našoj zemlji činjeni su kada je sa radom otpočelo udruženje građana „Centar za prevenciju kriminala i postpenalnu pomoć – NEOSTART“, koje u saradnji sa Crvenim krstom beogradske opštine Palilula od 01. marta 2013. godine, volonterski realizuje projekat pod nazivom „Pravo na šansu“. Aktivnosti u okviru ovog projekta obuhvataju: pružanje emotivne podrške, davanje informacija, upućivanje i pravno savetovanje, u cilju otklanjanja i ublažavanje posledica prizonizacije kod sledećih kategorija lica: osuđenih kojima neposredno predstoji otpust, lica koja su otpuštena sa izdržavanja kazne zatvora i članova njihovih porodica. Tokom prethodnih nekoliko meseci, ovoj organizaciji se obratilo oko 20 osoba, dok se ukupan broj kontakata sa korisnicima putem telefona ili elektronske pošte procenjuje na oko 40. Interesantno je napomenuti da je preko 70% poziva inicirano upravo od strane bivših osuđenika, dok su ostali pozivi učinjeni od strane članova njihovih porodica. Tom prilikom su osuđenici kao najčešće probleme sa kojima se susreću nakon izlaska na slobodu istakli nedostatak sredstava za život i mesta za stanovanje, pribavljanje ličnih dokumenata, kao i probleme u odnosima sa članovima porodice i odbijanje od strane socijalnog okruženja. Stručni tim udruženja „NEOSTART“, koji čine eksperti iz oblasti prevencije i tretmana poremećaja ponašanja, je u skoro svim slučajevima bivšim osuđenima i članovima njihovih porodica pružio emotivnu i psihološku podršku, ali je u nekoliko situacija korisnicima dat i pravni savet, kao i savet u vidu upućivanja na druge nadležne ustanove. Pokazalo se da su članovi porodice najčešće imali potrebu za emotivnom podrškom i savetima kako da se pripreme za povratak svog člana iz zatvora, posebno ako se nalazio na izdržavanju dugotrajne kazne.

---

42 Više o tome videti na: <http://www.vds.org.rs/RealizovaniProjekti.htm>, 05.09.2013.

Drugi razlozi javljanja bili su dobijanje informacija o institucijama nadležnim za ostvarivanje pojedinih prava i pravnih saveta.⁴³

6. Zaključak

Postpenalni tretman bivših osuđenika igra veoma bitnu ulogu u njihovoj resocijalizaciji. Samim tim, od njegove sadržine, kvaliteta i uspešnosti zavisi i to da li će se bivši osuđenik vratiti kriminalnom modelu ponašanja ili će se reintegrirati u socijalnu zajednicu kao njen korisni član. Zbog toga je izuzetno važno da ova, krajnja faza procesa resocijalizacije bude sprovedena na način koji će omogućiti bivšim osuđenima da steknu podršku, znanja, veštine i sposobnosti da ponovo žive na slobodi i to u skladu sa zakonom. Pripreme za život na slobodi treba da počnu još tokom boravka osuđenog lica u zatvoru, ali se one tu ne smeju završiti, već po izlasku na slobodu treba da budu produžene u formi postpenalnog tretmana. Da li će se raznovrsne aktivnosti od kojih je postpenalni tretman sačinjen sprovoditi od strane državnih organa ili će biti prepuštene civilnom sektoru zavisi od postojećih zakonskih rešenja u svakom pravnom sistemu. Tendencija je, međutim, da se u razvijenim zemljama Zapadne Evrope, kao i u Sjedinjenim Američkim Džavama primena postpenalnog tretmana vrši u saradnji između državnih organa i civilnog sektora ili čak isključivo od strane udruženja građana, odnosno nevladinih organizacija.

Prepuštanje sprovođenja postpenalnog tretmana udruženjima građana ima brojne prednosti i do sada se pokazao kao veoma uspešan na planu suzbijanja recidivizma. On omogućava sprovođenje postpenalnog tretmana na lokalnom nivou i u okvirima lokalne zajednice. Takav tretman je fleksibilan i može se menjati „u hodu“ u skladu sa potrebama korisnika, bez komplikovanih i dugotrajnih administrativnih procedura. Samim tim, raznolikost aktivnosti koje se korisniku tretmana mogu ponuditi je veća, što omogućava potpuniju individualizaciju. Takođe, čini se da je otpor korisnika tretmana manji kada ga umesto državnih organa kao predstavnika formalne socijalne kontrole sprovode udruženja građana koja istupaju na neformalniji i fleksibilniji način, koji pri tome nije ni malo manje efikasan. Bivši osuđenik će tada aktivnosti koje čine postpenalni tretman percipirati kao nešto što se sprovodi u njegovu korist, kao pomoć i podršku koje mu se pružaju, a ne kao od spolja nametnutu obavezu. Takav pristup čini da korisnik tretmana lakše internalizuje vrednosti koje mu se kroz te aktivnosti nastoje usaditi kao ispravne i socijalno prihvatljive i poželjne – odgovornost, empatiju, radne navike, itd. Time se doprinosi njegovoj istinskoj

---

43 Više o tome videti na: <http://neostart.webs.com/pravo-na-sansu>, 30.08.2013.

resocijalizaciji namesto pukog ispunjavanja obaveza kako bi se ispunili zahtevi „nevidljivog“ i njemu nedostupnog državnog organa oličenog u povereniku.

Kao što je već istaknuto, jedan od preduslova uspešne resocijalizacije jeste legalan izvor prihoda po izlasku na slobodu. Kao dobar primer pripreme za pronalaženje istog može se navesti projekat „Podrška stručnom obrazovanju i obuci u zatvorskim ustanovama Srbije“, kao jedan u nizu projekata iz oblasti reforme pravosuđa koji se u našoj zemlji sprovodi na putu evropskih integracija. Poboljšanje zapošljivosti odraslih lica na izdržavanju, odnosno nakon izdržane kazne zatvora, trebalo bi da doprinese smanjenju stope recidiva, tako što bi ovim licima obezbedilo zakonite izvore prihoda po izlasku na slobodu, te ona ne bi bila primorana da se usled lošeg ekonomskog statusa i nedostatka osnovnih sredstava za život vrate svojim „kriminalnim navikama“. Kako bi se ostvarili ne samo ciljevi ovog konkretnog projekta, već i ciljevi resocijalizacije i reintegracije osuđenika uopšte, potrebno je, sa jedne strane motivisati same osuđenike da traže posao po izlasku iz zatvora a, sa druge, ohrabriti i motivisati poslodavce da iz zaposle. U skladu sa tim, neophodno je raditi na senzibilisanju i edukaciji poslodavaca i njihovom podsticanju da zaposle bivšeg osuđenika i prihvate ga. Značajnu ulogu u tom procesu svakako igra savetnik Nacionalne službe za zapošljavanje, od koga u znatnoj meri zavisi na koji način će bivši osuđenik biti prepoznat na tržištu rada.

Kada je u pitanju sprovođenje postpenalnog tretmana od strane nevladinih organizacija u našoj zemlji, kao pozitivan primer treba podvući angažovanje udruženja građana Neostart, koje se na volonterskoj osnovi bavi pružanjem psihosocijalne, pravne i savetodavne pomoći bivšim osuđenima nakon izlaska iz zatvora, kao i članovima njihovih porodica. Pri tome treba naglasiti da postojeći zakonski okviri daju sasvim dovoljno prostora da se i u našoj zemlji, kao i u svetu postpenalni tretman sprovodi kako u saradnji između državnih organa i civilnog sektora, tako i samostalno, od strane nevladinih organizacija. U tom pravcu ide i set nacрта propisa iz oblasti izvršenja krivičnih sankcija, čije se usvajanje očekuje u bliskoj budućnosti. Ono što je neophodno jeste podizanje svesti javnosti o značaju postpenalnog tretmana kako za socijalnu reintegraciju samog osuđenika, tako i za zaštitu celokupnog društva od kriminaliteta. Zbog toga je jako bitno ulagati konstantne napore kako bi se razbile predrasude o mogućnostima za resocijalizaciju, umanjila socijalna stigmatizacija bivših osuđenika, podstaklo uključivanje zajednice u sprovođenje programa postpenalnog tretmana i uložilo više sredstava, znanja i energije u osnaživanje udruženja građana koja se bave ovom problematikom. Osim ovog udruženja, u našoj zemlji praktično i nema nevladinih organizacija koje pružaju postpenalni prihvati. U tom smislu, udruženja građana su neiskorišćeni potencijal, iako mogu

predstavljati veoma efikasne partnere državnim organima u sprovođenju postpenalnog tretmana, a mogu određene aktivnosti sprovoditi i samostalno, po uzoru na rešenja iz uporednog prava koja su se pokazala kao veoma uspešna.

7. Literatura

- Bošković, M., Radoman, M., Penologija, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2002.
- Decarpes, P., Durnescu, I.: Study regarding the development of an integrated inter-institutional mechanism for the social reintegration of former convicts, Project: The return of former convicts to the labour market and their integration in society, European Social Fund.
- Sectoral Operational Programme Development of Human Resources 2007-2013, UNDP's Country Program for Romania for 2010-2012, Timisoara, 2012.
- Joka, D. (ur.), Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2011. godinu, Ministarstvo pravde Republike Srbije – Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Beograd, 2012.
- Joka, D. (ur.), Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2010. godinu, Ministarstvo pravde Republike Srbije – Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Beograd, 2011.
- Konstantinović Vilić S., Kostić, M., Penologija, Sven, Niš, 2006.
- Kostić, M., Dimovski, D., Postpenalna pomoć kao oblik tretmana i/ili kriminalno politička mera – prostor i načini njene primene, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, vol 58, br. 1/2011, str. 23-39.
- Nikolić, Z., Savremena penologija, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009.
- Stevović, M. (ur.), Izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2012. godinu, Ministarstvo pravde Republike Srbije – Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Beograd, 2013.

8. Izvori

- Alternativne sankcije, Bilten, br. 3/2012, Ministarstvo pravde Republike Srbije, Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Beograd, 2013., http://www.uiks.mpravde.gov.rs/images/Alternativne_Sankcije_bilten_br3.pdf, 08.07.2013.
- Godišnji izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2009. godinu, str. 23, <http://www.uiks.mpravde.gov.rs/lt/articles/izvestaji/>, 09.07.2013.

- Mogućnosti za obuku i zapošljavanje bivših osuđenika i usklađivanje legislative,
http://www.vetkpz.rs/?m=158&v=96&t=Mogućnosti_za_obuku_i_zapošljavanje_bivših_osuđenika_i_usklađivanje_legislative, 09.07.2013.
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 72/2009 i 31/2011.
- Zakon o socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik RS, br. 24/2011.
- Zakon o udruženjima, Službeni glasnik RS, br. 51/2009.
- Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica, Službeni glasnik RS, br. 72/2010.
- Radna verzija Strategije razvoja sistema izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji 2013-2020., <http://www.mpravde.gov.rs/obavestjenje/1561/radna-verzija-strategije-razvoja-sistema-izvršenja-krivicnih-sankcija-2013-2020.php>, 05.07.2013.
- Radna verzija Zakona o izvršenju krivičnih sankcija,
<http://www.mpravde.gov.rs/obavestjenje/1556/radna-verzija-zakona-o-izvršenju-krivicnih-sankcija.php>, 08.07.2013.
- Radna verzija Zakona o probaciji izvršenja vanzavodskih sankcija i mera,
<http://www.mpravde.gov.rs/files/ZAKON%20O%20PROBACIJI%2013%205-13.doc>, 08.07.2013.
- Recommendation CM/ Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules, adopted by the Committee of Ministers on 20 January 2010 at the 1075th meeting of the Ministers' Deputies, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1575813>, 09.07.2013.
- Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2012. godinu, Zaštitnik građana, Beograd, 2013.
http://www.ombudsman.rs/attachments/2766_Godi%20A1nji%20izve%20C5%A1taj%20Za%20C5%A1titnika%20graana%20za%202012%20godinu.pdf, 10.07.2013.
- Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2011. godinu, Zaštitnik građana, Beograd, 2012.
<http://www.ombudsman.rs/attachments/Redovan%20godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20gradjana%20za%202011%20godinu.pdf>, 10.07.2013.
- Strategija za smanjenje preopterećenosti smeštajnih kapaciteta u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija, Službeni glasnik RS, br. 53/2010.

Ana BATRIĆEVIĆ, PhD

Research Fellow Institute of Criminological and Sociological Research

Jelena SRNIĆ,

President of NEOSTART-Centre for Crime Prevention and Post-penal Treatment

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN POST-PENAL TREATMENT

Post-penal treatment, as a set of measures and procedures that are applied after the convict has been released from penitentiary institution, represents the final phase of re-socialization and plays a vital role in the prevention of recidivism. In numerous legal systems, the activities that comprise post-penal treatment of offenders are conducted in cooperation between state bodies and non-governmental institutions, whereas, in some cases, this entire process is transferred to the civil sector. In the Republic of Serbia, the field of post-penal treatment has been neglected for a long time, in legislative as well as in practical sense, which has had a negative impact on the recidivism rate. But, new normative frameworks particularly the Law on Probation, which is expected to be adopted in the near future, dedicate significant attention to this issue. The authors of this paper determine the term and significance of post-penal treatment, analyze existing legal provisions relevant to its enforcement in our country, particularly by non-governmental organizations or in cooperation between state and civil sectors, and describe positive examples of post-penal treatment programs from other countries' legislations and practice as well as pioneer efforts of domestic civil sector in that field. The authors also highlight certain advantages and disadvantages when it comes to the transfer of enforcement of post-penal treatment to non-governmental organizations and give some suggestions for its improvement in accordance with comparative role-models and international and European standards with full respect of human rights of both, offenders as well as victims of criminal offences.

Key words: *post-penal treatment, non-governmental organizations, re-socialization, former prisoners, recidivism.*

ZAKLJUČCI SAVETOVANJA

Učesnici pedesetog redovnog godišnjeg savetovanja Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu, održanog na Zlatiboru od 12-14. septembra 2013. godine, na osnovu napisanih referata, izlaganja referenata i vođene diskusije, usvojili su sledeće

ZAKLJUČKE

I

Učesnici Savetovanja su jednodušno ocenili da su učinjene izmene i dopune Krivičnog zakonika, koje su stupile na snagu 1. januara, pozitivne i da su razrešile određene probleme koji su bili prisutni u ranijoj primeni. Međutim, zaključeno je, takođe, da je to samo prva faza u reformi koja je uspešno završena, i da je neophodno pristupiti obimnijoj reformi krivičnog zakonodavstva. Potrebno je, sa jedne strane, usaglašavati krivično zakonodavstvo sa aktima Evropske unije i drugim međunarodnim ugovorima, a sa druge strane, raditi na poboljšanju postojećih zakonskih rešenja, izbegavajući preteranu represivnost, vodeći računa o realnim mogućnostima krivičnog prava.

II

Učesnici Savetovanja su saglasni da će predstojeća celovita primena novog Zakonika o krivičnom postupku izazvati ne male probleme u radu sudova, javnih tužilaštava, policije i drugih subjekata njegove primene. Problemi koji se očekuju u primeni Zakonika rezultat su sadržaja teksta istog, koji po stavu učesnika Savetovanja nije na nivou željenog, a ni u funkciji osnovnog cilja procesa reforme, to jest, efikasnosti krivičnog postupka, uz poštovanje osnovnih načela krivičnog procesnog prava.

Učesnici Savetovanja izražavaju stav da Komisija za izmene i dopune Zakonika o krivičnom postupku, obrazovana od strane Ministra pravde i državne uprave septembra meseca 2012. godine treba da prati rezultate primene novog Zakonika i da o istim, po isteku roka od šest meseci, obavesti Ministarstvo sa svojim viđenjem načina otklanjanja uočenih problema u primeni Zakonika.

III

Potrebno je zaustaviti haotičan razvoj normativnog uređenja sistema izvršenja krivičnih sankcija. Fragmentacija ove materije vodi daljem umnožavanju zakonskih propisa što onemogućava koherentnost sistema izvršenja krivičnih sankcija u celini. Sudija za izvršenje trebalo bi da dobije daleko širi krug ovlašćenja od onog koji je predviđen u Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija. Trebalo bi pooštriti uslove za obavljanje najodgovornijih funkcija u sistemu izvršenja. Takođe, skupštinska komisija za kontrolu izvršenja krivičnih sankcija trebalo bi da u svom sastavu ima i eksperte za ovu oblast. Najzad, delu o radnopravnom statusu i primanjima zaposlenih u Upravi za izvršenje nije mesto u Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija.

INSTRUKCIJE AUTORIMA

1. Radovi se dostavljaju u elektronskoj formi, na disketi ili via email:
skup@sezampro.rs ili zoranstev_iksi@yahoo.com
2. Autori treba da dostave apstrakt, naslov i ključne reči i na engleskom jeziku.
3. Autori treba da dostave i naziv institucije u kojoj su zaposleni, kao i email i broj telefona
4. Neophodni elementi bibliografije navode se isključivo sledecim redosledom:
  - Prezime autora i početno slovo imena;
  - Godina izdanja u zagradi;
  - Za časopise volumen i broj strana, a za knjige mesto izdavanja i naziv izdavača;
  - Naslovi knjiga i nazivi časopisa štampaju se kurzivom;
  - U Bibliografiji se navode samo one reference na koje se autor članka eksplicitno poziva u tekstu. Ime autora koji se citira navodi se u originalu.
5. Uređivački odbor klasifikovaće članke u sledeće kategorije:
  - originalni naučni rad;
  - monografska studija;
  - pregledni članak;
  - naucna kritika, polemika i osvrti
6. Svi radovi se recenziraju
7. Recenzije su anonimne

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

343

REVIJA za kriminologiju i krivično pravo
/ glavni i odgovorni urednik Zoran Stevanović. -
Vol. 41, br. 1 (januar/april 2003)- - Beograd
(Ulica Kraljice Natalije 45) : Srpsko udruženje za
kriminologiju i krivično pravo :

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja,
2003- (Beograd : Kultura print). - 24 cm

Tri puta godišnje. - Je nastavak:

Jugoslovenska revija za kriminologiju i

Krivično pravo = ISSN 0022-6076

ISSN 1820-2969 = Revija za kriminologiju i

Krivično pravo

COBISS.SR-ID 116488460